

2022
JANUARY - JUNE
VOLUME 1

วารสาร

นวพุทธศาสตร์

Journal of Modern Buddhist Studies (JMBS)

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 : มกราคม - มิถุนายน 2565
ISSN 3057 - 0875 (Online)

Vol.1 No.1 : January - June 2022

วารสาร นวพุทธศาสตร์

JMBS journal of Modern Buddhist Studies

ISSN : 3057-0875 (Online)

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2565

Vol.1 No.1 January - June 2022

เลขมาตรฐานสากล:

ISSN : 3057-0875 (Online)

วัตถุประสงค์และขอบเขตของวารสาร:

วารสาร นวพุทธศาสตร์ (Journal of Buddhist Innovation) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความวิจารณ์หนังสือ และบทความในสาขาที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้ สาขาศาสนาและเทววิทยา สาขาพระพุทธศาสนา สาขาปรัชญา สาขาศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการ ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร:

- 1) บทความวิชาการ (Academic Article)
- 2) บทความวิจัย (Research Article)
- 3) บทความวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
- 4) บทความอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสาร

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ:

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) จำนวนไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจาก

กองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double - Blind Peer Review)

บทความที่ส่งมาตีพิมพ์ในวารสาร นวพุทธศาสตร์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น ๆ ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่วารสารกำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร นวพุทธศาสตร์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร

ที่ปรึกษาวารสาร

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศ.(พิเศษ) ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

บรรณาธิการ:

พระมหาณรงค์ศักดิ์ สุทนโต, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หัวหน้ากองบรรณาธิการ:

พระสมุห์นพดล อตฺตยุตโต, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ:

พระครูพิพิธวรกิจจานุการ, รศ. ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูใบฎีกาธีรยุทธ จนฺทูปโม, ผศ. ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระเจริญพงษ์ ธรรมทีโป, ผศ. ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาตณัฎพัชร คมภีรปัญญา, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑฺโฒ, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูสวัสดิ์ศักดิ์กาญจนินาส, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาณรงค์ราช ปณิธานธิตี, ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระธงชัย อุกกวีโร, ดร.

วัดบางไผ่นารถ

พระมหาพุมิแพน ปญฺญาวุโร, ดร.

วัดไร่ขิง พระอารามหลวง

รศ.ดร.มานพ นักการเรียน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รศ.พ.ต.อ.หญิง ดร.ตัดดาว โฉมลักษณ์

โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

ผศ.ดร.ธเนศ เกษศิลป์	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.ดร.กัณวล คัชฌิมา	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผศ.ดร.โยตะ ชัยวรมันกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.กฤติยา ถ้ำทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ. (พิเศษ) ดร.สรวิชัย วงษ์สอาด	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
ดร.อัญธิษฐา อักษรศรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.สุรัตน์ พักน้อย	กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ
ดร.สุพัฒน์ ชัยวรรณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.ปัทมาวดี แสนเขื่อนแก้ว	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.สุริยา แสงอินตา	สำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม เขต 14
ดร.แม่ชีจิราภรณ์ ขนาดนิต	เสถียรธรรมสถาน
ดร.ทชมน เยี่ยมสอาด	โรงเรียนหมู่บ้านป่าไม้
ดร.ปกรณกฤษ หวังกุ่ม	โรงเรียนบ้านช่องกั้งช่องกรด
Ven. Dr. Sovanna Hoeurn	Wat Damnak Temple, Cambodia
Dr. Samphose Prak	Preah Sihanoukrajra Buddhist University, Kingdom of Cambodia

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ:

พระพัฒนวัชร ญาณสิริ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ฝ่ายกฎหมาย:

ดร.วันชัย แสงสุวรรณ นักกฎหมายอิสระ

ฝ่ายออกแบบปกและจัดรูปเล่ม:

พระพัฒนวัชร ญาณสิริ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงาน:

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งที่ 1 วัดพยัคฆาราม
เลขที่ 311 หมู่ที่ 2 ตำบลศรีประจันต์ อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี 72140
E-mail : narongsag@gmail.com / โทร : 065-665-9119

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	ก
สารบัญ	จ
ผลงานที่เผยแพร่	
1. การศึกษากระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวรุกตงควัตร โดย พระครูสุวรรณจันทนิวิฐ, พระมหากิตติ กิตติเมธี (เบญญาบวรกิตต์) และพระครูสังฆรักษ์บุญมี ยติโก	1
2. นวัตกรรมในการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี โดย พระครูพิศาลบุญญาการ (เพ็อง สมบุญบัติ)	13
3. การวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญกระทุ่มมีด โดย พระครูสมุห์อานนท์ อานนโท และพระใบฎีกาแสงธรรม สุปญโญ	25
4. การปลูกฝังคุณธรรมผ่านหลักธรรมพระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียน โดย พระมหากิตติณัฐ์ สุกิตติเมธี	40
5. ภาวะผู้นำเชิงพุทธ: พระสังฆาธิการสู่แนวทางส่งเสริมการเป็นผู้นำยุคใหม่ โดย วันไชย กิ่งแก้ว	52
6. การบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำสำหรับเจ้าอาวาส โดย พระสุวรรณ สุเมธปญโญ (ข้าโพธิ์ทัย)	61

การศึกษากระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร

A STUDY OF CONTEMPLATIVE WISDOM PRACTICING PROCESS IN ACCORDANCE WITH DHUTANGA VATTA

พระครูสุวรรณจันทนิวิฐ, พระมหากิตติ กิตติเมธี (เบญญาบวรกิตติ์)

และพระครูสังฆรักษ์บุญมี ยติโก

วัดองค์พระ จังหวัดสุพรรณบุรี

Phra Khru Suwan Chantanivit, Phra Maha Kitti Kittimethi (Benyabowornkitt),

and Phra Khru Sangharak Bunmee Yatiko

Wat Ong Phra, Suphan Buri Province

E-mail: suwanjantanivit.kat@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มี วัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) เพื่อศึกษาหลักการเกี่ยวกับกระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร และ 2) เพื่อการวิเคราะห์แนวทางเกี่ยวกับกระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย วิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มเป้าหมาย 15 คน/รูป ผลการวิจัยพบว่า

1. การศึกษาหลักการเกี่ยวกับกระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร ผลการวิจัยพบว่า การฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตรของ หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต หลวงปู่ตุลย์ อตุโล และ หลวงปู่ชา สุภทฺโท เมื่อพิจารณาแล้วจากการศึกษาข้อมูล การฝึกจิตตปัญญาโดยทั่วไปว่า จิตของชาวเอเชียและชาวตะวันตก โดยพื้นฐานแล้วไม่แตกต่างกัน ซึ่งการปฏิบัติธรรมปัญญาที่เกิดขึ้นจากการที่เรา มีสติในทุก ๆ อิริยาบถ การฝึกปฏิบัติต้องเริ่มขึ้นทันทีที่ตื่นนอนตอนเช้า และต้องปฏิบัติ ให้ต่อเนื่อง ยึดถือธุดงค์วัตร ด้วยจริยวัตรปฏิบัติหาจนได้รับการยกย่องจากผู้ศรัทธาทั้งหลายว่าเป็นพระผู้เลิศทางธุดงค์วัตร เข้าใจหลักสามารถรู้เห็นและเข้าใจได้ด้วยการศึกษาจิตของตนเอง และแนวทางการสร้างสัมพันธภาพกับที่เรียน

2 การวิเคราะห์แนวทางเกี่ยวกับกระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร ผลการวิจัยพบว่า 1) เข้าใจหลักการของการพัฒนาเข้าสู่มิติที่สามซึ่งเป็นอิสรภาพในระดับสูงสุดว่าเป็น การเกิดญาณหยั่งรู้จนแทงตลอดถึงความจริงของสรรพสิ่ง ว่าทั้งส่วนที่เป็นร่างกายและส่วนที่เป็นจิตใจไม่มีส่วนใดที่เป็นตัวเราหรือของเราอย่างแท้จริง จะเลือกทำสิ่งทีเหตุผลหรือปัญญาเห็นว่าถูกต้อง 2) ลักษณะการปฏิบัติธุดงค์ กับการปฏิบัติธรรม มีเป้าหมายเหมือนกัน เพื่อให้พ้นทุกข์ หลักปฏิบัติเราต้องเรียนรู้กายเรียนรู้ใจ ความอยากเกิดจากอะไร ความอยากเกิดจากการไม่รู้ความจริงของกายของใจ 3) พระสงฆ์หรือ

อุบาสกอุบาสิกาที่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติ และ 4) เกิดเรียนรู้ถึงความสุขแม้จะมองว่าทุกข์ แต่เมื่ออินทรีย์ของผู้ปฏิบัติแกร่งกล้านาน ๆ ก็ให้เห็นสุขคือสุขโดยการละสิ่งต่าง ๆ ได้มีผู้คนศรัทธาใน พระพุทธศาสนา ก็ยังผลให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาในภาพรวม

คำสำคัญ: การฝึกจิตตปัญญา, กระบวนการฝึกชตงควัตร, ชตงควัตรกับจิตตปัญญา

Abstract

This research aims to achieve two objectives: 1) to study the principles of the process of cultivating mindfulness and wisdom (Cittapanya) based on the practices of ascetic practices (Dhutanga), and 2) to analyze the approaches to the mindfulness and wisdom cultivation process under the framework of Dhutanga principles. The research employs a qualitative methodology, incorporating documentary research and in-depth interviews conducted with 15 key informants

The findings reveal the following:

1. Study of Principles Related to the Process of Mindfulness and Wisdom Cultivation Based on Dhutanga Practices are findings: The research identifies that the mindfulness and wisdom cultivation practices of revered monks such as Luang Pu Mun Bhuridatta Thera, Luang Pu Dulya Atulo, and Luang Pu Cha Suphatto share a universal applicability. The investigation indicates that the fundamental nature of the mind does not differ between Eastern and Western cultures. True wisdom arises from mindfulness in every activity. Practice begins the moment one awakens and must be continuous. The practitioners adhere to Dhutanga with disciplined conduct and behavior, earning respect as exemplary ascetics. This approach emphasizes understanding the mind through self-examination and fostering relationships within learning environments.

2. Analysis of the Approaches to the Mindfulness and Wisdom Cultivation Process Based on Dhutanga Practices: The findings reveal that 1) understanding the principles of advancing to the third dimension, the ultimate level of liberation, involves deep insight (Ñāṇa) into the truth of all phenomena, recognizing that neither the body nor the mind constitutes a true self, and enabling actions guided by reason and wisdom; 2) the practice of Dhutanga and general spiritual disciplines share the common goal of liberation from suffering, requiring practitioners to learn about the body and mind, and understand that desires stem from ignorance of their true nature; 3) monks and lay practitioners demonstrate varying levels of knowledge and understanding in applying these practices; and 4) practitioners gradually realize true happiness even amidst perceived suffering, as their spiritual faculties strengthen,

leading to peace through renunciation, fostering faith in Buddhism, and contributing to the overall benefit of the religion.

Keywords: contemplative wisdom practicing, Dhutanga vatta practicing process, Dhutanga vatta and contemplative wisdom

บทนำ

มนุษย์เป็นจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ การพัฒนาชีวิตมนุษย์จะช่วยให้เรียนรู้เกี่ยวกับตัวเอง และสิ่งที่ตนเองต้องการจากชีวิต เพื่อดำเนินชีวิตนั้นไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสม หลักการพัฒนาชีวิต จึงหมายถึง การพัฒนาคุณงามความดี การกระทำความดี เพื่อสร้างสมคุณงามความดีต่าง ๆ ให้งอกงามไพบุลย์ สร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับชีวิต ตลอดจนถึงการทำมาหาเลี้ยงชีพ พร้อมกันนั้น ก็ยังเป็นการฝึกอบรมชีวิตด้านกาย วาจา ใจ ของบุคคลนั้นให้มีความพร้อมยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นถึงความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคม คือ การอยู่ร่วมกันด้วยดีระหว่างมนุษย์ด้วยกันในสภาพที่เกื้อกูล ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์เจริญเติบโต และดำรงชีวิตอยู่ในความป็นอยู่ที่ดี มีความสุข ช่วยให้ประสบความสำเร็จ และบรรลุศักยภาพสูงสุดของความเป็นมนุษย์ (จิรพร ชีวะธรรม, 2565: ออนไลน์) การเดินทางสู่อิสรภาพกับหลักการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐานนั้นจึงมีเพื่อให้พุทธบริษัทได้นำมาปฏิบัติตาม เพื่อยังประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และประโยชน์สูงสุดให้เกิดขึ้นภายในตน อันเป็นการแก้สาเหตุของปัญหาในระดับเบื้องต้นได้เป็นอย่างดี เนื่องจากว่ามนุษย์ทุกยุคทุกสมัยย่อมจะประสบกับปัญหานานาประการอยู่ไม่สิ้นสุด พระพุทธศาสนาจึงสอนให้แก้ปัญหาทั้งด้านนอก ด้านในไปพร้อม ๆ กันทั้งทางสังคมและจิตใจของบุคคล กล่าวคือในด้านนอกก็ใช้ศีลแก้ปัญหาทางกาย และวาจา ส่วนด้านในที่เกี่ยวข้องกับจิตใจและปัญญาที่ใช้หลักวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นหลักปฏิบัติตาม เพื่อจะได้ละความโลภ ความโกรธ ความหลง ความเห็นแก่ตัว เป็นต้น ให้เบาบางลงไป และสามารถเอาชนะจิตใจที่เป็นฝ่ายอกุศลเป็นบาป ก่อโทษด้วยการเจริญคุณธรรมตามลำดับ เพราะปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่มนุษย์ต้องประสบกันมาทุกยุคทุกสมัย ก็เหมือนกันคือ คนมีความเห็นแก่ตัว ขาดความเมตตา มีความริษยา รักสุข เกลียดความทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์, 2557: 305-308) นอกจากนี้การรู้จักตัวเองแล้วเกิดปัญญา ปัญญาหมายถึงการเข้าถึงความจริงสูงสุด หรือบางทีก็พูดว่าเข้าถึงความจริง ความดี ความงาม โดยอธิบายประกอบว่า ความจริง ความดี ความงาม หมายถึง ความจริงที่มีความดี ความงาม ความดีที่มีความจริง ความงาม และความงามที่มีความดี ความจริงอย่างที่อยู่ภายในและกัน เชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน เมื่อเข้าถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ย่อมเข้าถึงสิ่งอื่นไปด้วยพร้อมกัน (ประเวศ วะสี, 2550: 13-14) เป็นการให้ความสำคัญกับการตระหนักรู้สำรวจภายในตนเอง (อารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ มุมมอง ต่อชีวิตและโลก) โดยการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง การให้คุณค่าในเรื่องของการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ และการรับรู้รับฟังด้วยใจที่เปิดกว้างอย่างมีเป้าหมาย เช่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น

พื้นฐานทางด้านความคิดและเกิดจิตสำนึกใหม่เกี่ยวกับตนเองและสังคม ซึ่งมีผลทำให้การดำเนินชีวิตอย่างมีสติและมีปัญญา เกิดความรักความเมตตาต่อกันและการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสันติสุขและความผาสุก เมื่อจิตมีปัญญากำหนดรู้จิต คือเห็นจิตในภายในล้วนทั่วชัดเจนแล้วจิตก็จะสละละวางสภาวะธรรมหรืออาการที่เป็นฝ่ายต่ำออกไปโดยธรรมชาติของจิตที่ประกอบด้วยปัญญาอันอบรมบ่มเพาะแล้ว (สิริอัญญา, 2549: 182)

พุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับว่าสิ่งที่ควรสนใจหรือควรได้นั้นมีอยู่โดยแน่นอน สิ่งนั้นก็คือภาวะที่ไม่มีทุกข์เลย เป็นภาวะที่เกิดมาจากความไม่ยึดมั่นถือมั่นต่อสิ่งใด ๆ ทั้งหมดทั้งสิ้นว่าเป็นตัวเราหรือของเรา ไม่ยึดมั่นแม้กระทั่งชีวิตเกียรติยศชื่อเสียงหรืออะไร ๆ ทั้งสิ้นที่คนทั่วไปเขายึดถือกัน ถ้ากล่าวอย่างสั้น ๆ ก็กล่าวว่าได้แก่ ความที่มีจิตเป็นอิสระเหนือสิ่งทั้งปวงนั่นเอง และเรียกภาวะอย่างนี้สั้น ๆ ว่า ความหลุดพ้น เมื่อถามว่าหลุดพ้นจากอะไร ก็ต้องหมายความว่าหลุดพ้นจากสิ่งที่มาครอบงำหรือมาทำจิตไม่ให้เป็นอิสระ (พระธรรมโกศาจารย์, 2549: 66) โดยการเดินทางไปสู่อิสรภาพทางพระพุทธศาสนาที่เป็นจุดตั้งตัวตรึง ถือว่าแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติหรือกุลบุตรทั้งหลายผู้สละโลกามิสไม่เสียดายอาลัยในร่างกายและชีวิต ปรารถนาความเพียรอย่างแรงกล้า เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา จึงได้ปฏิบัติตนโดยการถือจุดตั้งอย่างเคร่งครัด ผีกฝนตนเองตามหลักการแห่งจุดตั้งตรึงอย่างใดอย่างหนึ่งหรือถือปฏิบัติขณะเดียวกันหลาย ๆ ข้อก็ได้ ซึ่งการฝึกฝนตนเองด้วยการปฏิบัติจุดตั้งอย่างเคร่งครัดนั้น เป็นหนทางที่จะนำตนไปสู่เป้าหมายอันสูงสุดได้โดยไมยาก อย่างน้อยก็จะทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้มีจุดธรรม 5 ประการ คือ ความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความสงัด ความต้องการด้วยกุศล (สมเด็จพระพุฒาจารย์, 2533: 122) ซึ่งการบำเพ็ญจุดตั้งที่นิยมปฏิบัติกันในประเทศไทย คือ การอยู่ป่าเป็นวัตร และการอยู่โคนไม้เป็นวัตร และหลักการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐานนั้น ก็เพื่อให้พุทธบริษัทได้นำมาปฏิบัติตามเพื่อยังประโยชน์สูงสุดให้เกิดขึ้นภายในตน อันเป็นการแก้ไขสาเหตุของปัญหาในระดับเบื้องต้นได้เป็นอย่างดี เนื่องจากความทุกข์ทุกยุคทุกสมัยย่อมจะประสบกับปัญหานานาประการอยู่ไม่สิ้นสุด พระพุทธศาสนาจึงสอนให้แก้ปัญหาด้านนอก และด้านในไปพร้อม ๆ กันทั้งทางสังคมและจิตใจของบุคคล กล่าวคือในด้านนอกก็ใช้ศีลแก้ปัญหาด้านกาย และวาจา ส่วนด้านในที่เกี่ยวกับจิตใจและปัญญาก็ใช้หลักวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นหลักปฏิบัติตาม เพื่อจะได้ละความโลภ ความหลง ความเห็นแก่ตัว เป็นต้น ให้เบาบางลงไป และสามารถเอาชนะจิตใจที่เป็นฝ่ายอกุศล เป็นบาป ก่อโทษด้วยการเจริญคุณธรรมตามลำดับ เพราะปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่มนุษย์ต้องประสบกันมาทุกยุคทุกสมัยเหมือนกัน คือ คนมีความเห็นแก่ตัว ขาดความเมตตา มีความริษยา รักสุขเกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์, 2557: 305-308)

การศึกษากระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวจุดตั้งตัวตรึง เป็นส่วนสำคัญเกี่ยวกับ แนวทางเพื่อดำเนินไปสู่อิสรภาพหรือความหลุดพ้นเป็นอิสระจากพันธกิเลสทั้งปวง เป็นทางเพื่อดำเนินไปสู่อิสรภาพทางปัญญา เป็นการมองเห็นสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎแห่งไตรลักษณ์ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสังขารธรรมทั้งหลาย ผู้วิจัยจึงถือว่า เป็นการแสวงหาอิสรภาพให้กับตนเอง เป็นการก้าวเดินเพื่อกลับมามีความสุขภายใน

จิตใจของตนเอง เพื่อปฏิบัติธรรมและเรียนรู้สัจธรรมของชีวิตต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วยวิธีการตามกระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตรเป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการเกี่ยวกับกระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร
2. เพื่อวิเคราะห์แนวทางเกี่ยวกับกระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง “การศึกษากระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร” ผู้ศึกษาได้เตรียมแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1. แนวคิดเกี่ยวกับธุดงค์วัตร 13

คำว่าธุดงค์นั้น ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้มีกล่าวถึงทั้งในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งธุดงค์วัตรยังมีความหมายอีกว่า เป็นข้อปฏิบัติส่วนพิเศษ เพื่อความดีงามเคร่งครัด ชัดเกล่าฝึกอบรมตนเองให้ยิ่งกว่าปกติ แต่เป็นเรื่องของความสมัครใจ ความเหมาะสมกับอุปนิสัยและขึ้นกับความพร้อม ใครจะถือปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ ไม่มีความผิด (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552: 435) ถือว่าเป็นองค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส เป็นข้อปฏิบัติประเภทวัตร ที่ผู้สมัครใจจะพึงสมาทานประพฤติได้ เป็นอุบายขัดเกลากิเลสส่งเสริมความมักน้อยและสันโดษ เป็นต้น (พระธรรมปิฎก, 2551: 154) เครื่องกำจัดความอยากมีการฉันทเดียว ฉันทในบาตรไม่มีภาชนะอื่น การบิณฑบาต การอยู่โคนต้นไม้ การอยู่ป่า การปฏิบัติอย่างนี้มีชื่อว่าเป็นธุดงค์ (พระราชธรรมเจติยาจารย์, 2541: 107) การปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระพุทธเจ้ากับเหล่าพระสาวกคือเพื่อความ เป็นอยู่สบายในปัจจุบัน และเพื่อประโยชน์แก่อกุลแก่เหล่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ตลอดทั้งอนุชนที่จะเกิดมาภายหลัง จะได้มีแบบอย่างอันดีงามและได้ปฏิบัติตาม (ส.นิ. (ไทย) 16/148/241–243.) คุฤหัสถ์และบรรพชิตที่ยังไม่บรรลุมรรค ผล และพระนิพพาน ปฏิบัติธุดงค์มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ธรรมที่อุปการะแก่ผู้ปฏิบัติธุดงค์ คือ ความมักน้อย (อปปิจฉตา), ความสันโดษ (สนตุจฺจิตฺตา), ความขัดเกลากิเลส (สลเลขตา), ความยินดีอยู่ในที่สงัด (ปวิเวกตา) และความเป็นผู้เห็นประโยชน์ในการภาวนา (อิทมตฺถิตฺตา) ธรรม 5 ประการ เหล่านี้จะช่วยสนับสนุนส่งเสริมสัมมาปฏิบัติ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ให้มีความเจริญก้าวหน้า จนสามารถเข้าถึงการบรรลุมรรค คือ มรรค ผล และพระนิพพาน (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 19-20.) ซึ่งความสำคัญของการปฏิบัติธุดงค์วัตรนั้นได้มีกล่าวถึงในแง่มุมของการละซึ่งความทุกข์สบายทางกายแต่ให้ยินดีในความทุกข์สบายทางใจแทนดังเช่นในพระสูตรดังต่อไปนี้ ในคณกโมคคัลลานะสูตรว่า ลำดับขั้นตอนการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนามีดังนี้ การสำรวมในศีล, การสำรวมอินทรีย์ในทวารทั้งหลาย, การทำความเพียรอย่างต่อเนื่อง, ความมีสติสัมปชัญญะ, การอาศัยอยู่ในที่สงัด, การเจริญสมาธิให้จิตปราศจากนิวรณ์ และการทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน (ม.อุ. (ไทย) 14/75–76/78-81.) การปฏิบัติธุดงค์ช่วยสนับสนุนการละ การสละ ความยินดีดีใจ

ในโลก สักการะ และสรรเสริญ อันเนื่องจากปัจจัย 4 โดยเป็นผู้ละความยินดีเพลิดเพลินในหมู่คณะ และ
 ละความสุขจากการนอน ความไม่ประกอบความเพียร แต่มีความสุขอันเกิดจากเนกขัมมะ ความสุขที่เกิด
 จากวิเวก ความสุขที่เกิดจากความสงบ เพราะรู้แจ้งในธรรม (อง.ปญจก. (ไทย) 22/42/494-496.)

2. แนวคิดเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา

จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative education) เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญ
 กับการพัฒนาการตระหนักรู้สำรวจภายในตนเอง (อารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ มุมมองต่อชีวิต
 และโลก) โดยเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง ให้คุณค่าในเรื่องการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ และการรับ
 ฟังด้วยใจเปิดกว้าง โดยมีเป้าหมาย ซึ่งเป็นกระบวนการปฏิบัติที่สามารถกระทำได้ทั้งในขณะที่นั่งอยู่
 ยืน นอนลง หรือว่าเคลื่อนไหว และเป็นไปเพื่อหลายวัตถุประสงค์พร้อมกันได้ เช่น เพื่อพัฒนาสมาธิหรือ
 เพื่อบ่มเพาะความรักความเมตตา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (fundamental) อย่างลึกซึ้งทาง
 ความคิดและจิตสำนึกใหม่ เกี่ยวกับตนเองและโลก ส่งผลให้มีการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและมีปัญญา
 มีความรักความเมตตาต่อสรรพสิ่งและนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ดีต่อกันในสังคม

จิตตปัญญาศึกษา เริ่มต้นขึ้นที่ประเทศสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1974 ณ มหาวิทยาลัยนาโรปะ
 สหรัฐอเมริกา ก่อตั้งขึ้นโดย เซอเกียม ตรุงปะ เริ่มเป็นที่รู้จักแพร่หลายมากยิ่งขึ้นในหมู่นักการศึกษาใน
 ทุกระดับโดยมีอิทธิพลต่อเครือข่ายการศึกษาระดับอุดมศึกษาหลายแห่ง เช่น เครือข่าย Five College
 หรือ มหาวิทยาลัย 5 แห่ง คือ Amherst College, Hampshire College, Mount Holyoke, Smith
 College, และ University of Massachusetts, Amherst หรือเครือข่ายในมลรัฐโคโลราโด (จิรัฐกาล
 พงศ์ภคเชียร, 2550: 14)

ในประเทศไทย เริ่มมีความสนใจหลักการดำเนินงานและการส่งเสริมแนวทางการจัด
 กระบวนการเรียนรู้ และผลสำเร็จที่เกิดกับผู้เรียนตามแนวคิดแบบจิตตปัญญา โดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น
 การจัดเสวนา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดย ศึกษา ดูงาน การจัดอบรมหลักสูตรระยะสั้น จนกระทั่งเกิดการ
 รวมตัวขยายเป็นภาคีเครือข่ายการเรียนรู้จิตตปัญญาโดยกลุ่ม องค์กร สถาบันต่าง ๆ เช่น กลุ่มจิตวิวัฒน์
 เสริมสิกขาลัย สถาบันขวัญเมือง สถาบันอาศรมศิลป์ สถาบันการศึกษาสัตยาไส และในปี พ.ศ. 2549
 ประเทศไทยมีระบบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาแบบจิตตปัญญาศึกษาอย่างเป็นทางการขึ้นครั้งแรก คือ
 ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล และต่อมาคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้มีการ
 จัดตั้งศูนย์วิจัยและการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาขึ้น (ปราณี อ่อนศรี, 2557: 8.)

แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) เป็นกระแสแนวคิดการพัฒนา
 ด้านใน เริ่มขึ้นราวทศวรรษที่ 1980 ในประเทศสหรัฐอเมริกาเพื่อตอบโจทยวิกฤตปัญหาบางประการของ
 สังคมยุคสมัยใหม่ โดยใช้การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) ซึ่งมีลักษณะเฉพาะคือ
 การสร้างกระบวนการขึ้นใหม่ (Reconstruction) แบบบูรณาการจากกระบวนการปฏิบัติ และเครื่องมือ
 เพื่อนำมาพัฒนาด้านในของศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ ในอดีต โดยประประยุกต์ใช้ในลักษณะการให้

คุณค่าใหม่ต่อกระบวนการเดิม เพื่อให้เหมาะกับการเรียนรู้พัฒนาในด้านของผู้เรียนในสังคมยุคสมัยใหม่ (สรยุทธ รัตนพจนารถ, มปป.: 77.)

พัฒนาการแนวคิดที่เกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแนวคิดทฤษฎีพื้นฐานของศาสนาและความเชื่อ และกลุ่มแนวคิดทฤษฎีนอกเหนือจากฐานศาสนาความเชื่อ โดยแต่ละกลุ่มมีแนวคิดดังนี้ (ชลลดา ทองทวี และคณะ, 2551: 36.)

1. แนวคิดทฤษฎีพื้นฐานของศาสนาและความเชื่อ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือกลุ่มแนวคิดเชิงศาสนานับฐานของเทวนิยม ได้แก่ แนวคิดเชิงศาสนาและความเชื่อของชนเผ่าและแนวคิดของศาสนาหลัก กลุ่มที่ 2 คือแนวคิดเชิงศาสนานับฐานของอเทวนิยม

2. แนวคิดทฤษฎีนอกเหนือจากฐานศาสนาและความเชื่อ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์กลไกซึ่งเป็นแนวคิดในยุคสมัยใหม่ (Modernism) ครอบคลุมยุคโรแมนติกและกระแสทางเลือกอื่น ๆ และกลุ่มแนวคิดเชิงบูรณาการแบบองค์รวมซึ่งประกอบด้วย แนวคิดกระแสทางเลือกในยุคสมัยใหม่ แนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) และแบบหลัง-หลังแนวคิดสมัยใหม่ (Post-postmodernism)

3) แนวคิดเกี่ยวกับการเดินสู่อิสราภาพ

การเดินทางคือส่วนหนึ่งของชีวิต การเดินทางคือชีวิตหรือชีวิตคือการเดินทาง บางครั้งเดินทางไกล บางครั้งเดินทางใกล้ ซึ่งเป็นการเดินทางภายนอกได้พบเห็นสิ่งใหม่ ๆ ได้พบกับผู้คน ส่วนการเดินทางภายนอกซึ่งหากไม่สังเกตให้ดีจะมองไม่เห็น มนุษย์ทุกคนต่างก็กำลังเดินทางไปตามวันเวลา เด็กเดินทางสู่ความเป็นหนุ่มสาว ผ่านไปสู่วัยกลางคน และเข้าสู่วัยชรา จากนั้นก็สิ้นสุดการเดินทางเมื่อมรณภัยมาเยือน การเดินทางคือส่วนหนึ่งของชีวิต ธรรมดาของชีวิตเป็นไปดังนี้ แต่ทว่าก่อนที่จะเดินทางไปถึงจุดหมายปลายทางสุดท้าย ขอใช้เวลาที่เหลืออยู่เดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ตามสมควรแก่โอกาส ใช้เวลาที่เหลือให้คุ้มค่า ก่อนที่จะเดินผ่านไปจากโลกใบนี้ (พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน, 2563: ออนไลน์) การเดินเป็นการออกกำลังกายอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นวิธีรักษาสุขภาพที่ทำได้ง่าย ๆ ไม่สิ้นเปลือง ทุกเพศทุกวัยสามารถทำได้อย่างปลอดภัย และเป็นอิสระจากการใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ นอกจากจะเดินเพื่อสุขภาพโดยตรงของบุคคลแล้ว ยังเป็นการเดินเพื่อค้นหาอิสราภาพ ค้นหาความหมายที่แตกต่างกันไป และเส้นทางการเดินสู่อิสราภาพในชีวิตของคนนั้นล้วนไม่เหมือนกัน มีจุดมุ่งหมายที่ต่างกัน ซึ่งมีผู้กล่าวเกี่ยวกับการเดินไว้ว่า การเดินทางคือการให้เวลากับตัวเองในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ คือการแสวงหาประสบการณ์ ตั้งแต่ยังไม่เริ่มออกเดินทาง เหมือนกับการใช้ชีวิตของเรา เราจะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ได้ต่อเมื่อเราเดินทางผ่านเหตุการณ์และเวลาไป และนำสิ่งที่ได้มาใช้ในการเดินทางครั้งต่อไป หรือเหตุการณ์ใหม่ ๆ ของชีวิต (Pknn storyteller, 2565: ออนไลน์) และก็ได้มีการนิยามการเดินทางไว้ว่า การเดินทางสอนให้เราสร้างเรื่องราวในแบบของเราเอง โลกกว้างและหลากหลาย เราอาจมองสิ่งเดียวกัน แต่เรา “เห็น” ไม่เหมือนกัน “รับรู้” แตกต่างกันนิยามของคำว่า “การเดินทาง” ของแต่ละคนจึงต่างกัน การตื่นเช้า

ออกไปทำงานในแต่ละวัน แท้จริงก็คือการเดินทางจากที่หนึ่งไปสู่ที่หนึ่ง จากตัวคนหนึ่งไปสู่อีกตัวคนหนึ่ง (Gentledairy, 2565: ออนไลน์)

โดยการเดินไว้ว่า คนทุกคนบนโลกต่างก็มีถนนที่ต้องเดิน ไม่ว่าจะรวย จะจน จะเป็นนักเรียน เป็นคนอกหัก สอบตก ชีวิตมีความสุข หรือต้องสูญเสียคนที่เรารักสิ่งที่เราหวังไปก็ตาม ทุกคนก็ต้องเดินต่อไป ไม่อาจหยุดอยู่ได้ถึงแม้ว่าเส้นทางนั้นจะยาวไกล เราต้องให้ความสำคัญกับทุกก้าวเดิน อยู่กับปัจจุบัน ด้วยการเดินจงกรม ทำหน้าที่ในปัจจุบัน ทำดีที่สุด ด้วยใจดีเป็นหลัก เดินไปด้วยใจที่เป็นสมาธิ ใจสำคัญที่สุด เมื่อจิตเป็นสมาธิ อยู่กับปัจจุบันแล้ว เรื่องอะไรเล็กน้อยก็มีความสุขได้ พบอะไรก็รู้สึกว่าเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่า แม้จะเป็นสิ่งที่คนทั่วไปเห็นว่า น่าเบื่อ หรือไร้ค่าก็ตาม ไม่เหมือนกับผู้คนทั่วไปที่ต้องเห็นอะไรที่แปลกใหม่ น่าตื่นเต้น หรือไปหาอาหารดี ๆ ราคาแพงรับประทานจึงจะมีความสุข บางคนต้องลงทุนลงแรงต่าง ๆ นานาจึงจะหาความสุขได้ แต่หากไม่ต้องลงทุนอะไรก็มีความสุขได้ เพียงแค่จิตเป็นสมาธิอยู่กับปัจจุบันไปทีละก้าวเดินเท่านั้นก็พอ (मितซูโอะ คเวสโก, 2555: 14-15) ซึ่งความเป็นอิสระนี้ เรียกว่า ความสงบก็มี เรียกว่าความเป็นอิสระก็มี เรียกว่าความหลุดพ้นก็มี เรียกว่านิพพานก็มี แล้วแต่จะเรียกชื่อนี้ไม่สำคัญมีหลายชื่อด้วยกัน แต่ความหมายที่แท้จริงก็คือการเป็นอิสระ หลุดพ้นหรือปราศจากสิ่งที่มารบกวนเบียดเบียนให้เป็นความทุกข์ทรมาน (พระธรรมโกศาจารย์, 2549: 66) โดยพุทธศาสนายอมรับว่าสิ่งที่ควรสนใจหรือควรได้นั้นมีอยู่โดยแน่นอน สิ่งนั้นก็คือภาวะที่ไม่มีทุกข์เลย เป็นภาวะที่เกิดมาจากความไม่ยึดมั่นถือมั่นต่อสิ่งใด ๆ ทั้งหมดทั้งสิ้นว่าเป็นตัวเราหรือของเรา ไม่ยึดมั่นแม้กระทั่งชีวิตเกียรติยศชื่อเสียงหรืออะไร ๆ ทั้งสิ้นที่คนทั่วไปเขายึดถือกัน ถ้ากล่าวอย่างสั้น ๆ ก็กล่าวว่า ได้แก่ ภาวะที่มีจิตเป็นอิสระเหนือสิ่งทั้งปวงนั่นเอง และเรียกภาวะอย่างนี้สั้น ๆ ว่า ความหลุดพ้น เมื่อถามว่าหลุดพ้นจากอะไร ก็ต้องหมายความว่าหลุดพ้นจากสิ่งที่มาครอบงำหรือมาทำจิตไม่ให้เป็นอิสระ เทียบได้กับพุทธพจน์ที่ว่า “เมื่อเรานั้นรู้เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภาวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่าหลุดพ้นแล้ว” (ม.ม. (ไทย) 12/54/43.) โดยภาษาสมัยใหม่เรียกความหลุดพ้นว่า “อิสรภาพ” เดิมนั้นเราไม่ใช้คำว่าวิมุตติ เราติดคำว่าอิสรภาพ ที่จริงเราใช้คำว่าอิสรภาพ ในความหมายของวิมุตตินั่นเอง เวลาแปลเป็นภาษาอังกฤษจะเห็นชัด ฝรั่งเศสแปลวิมุตติว่า freedom เราแปลอิสรภาพ ก็ว่า freedom ตรงกัน แต่ภาษาไทยคนไทยแทนที่จะใช้คำว่าวิมุตติกลับไปใช้คำว่าอิสรภาพ ที่จริงในภาษาบาลีเดิม อิสรภาพไม่ได้แปลว่า freedom อิสรภาพนั้นแปลว่าความเป็นใหญ่ตรงกับ sovereignty หรือแม้แต่ domination หรือ dominion คือ ความมีอำนาจเหนือกว่า แต่เราใช้อิสรภาพในความหมายของ freedom เพราะฉะนั้น อิสรภาพที่ใช้กันในภาษาไทยจึงตรงกับคำว่าวิมุตติ (พระธรรมปิฎก, 2537: 32-33.)

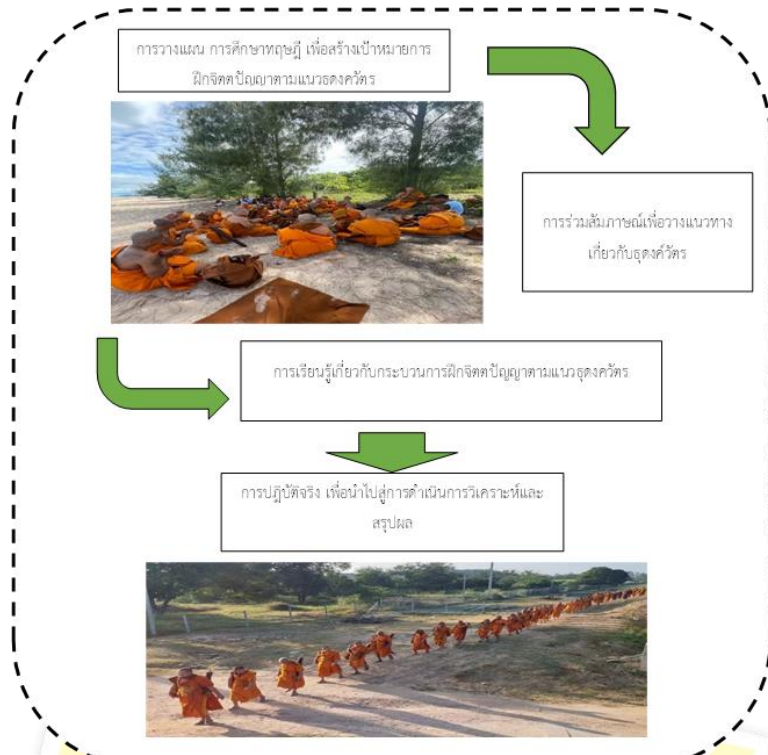
ระเบียบวิธีวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “การศึกษากระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย วิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กับสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มเป้าหมายทั้งในส่วนของที่เป็นหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการ มีวิธีการและขั้นตอนตามลำดับต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ ข้อมูลจากศึกษาศึกษาหลักการเกี่ยวกับกระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร
2. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ การลงภาคสนามด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึก ซึ่งเป็นทำการสัมภาษณ์ จำนวน 15 ท่าน ประกอบด้วย พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน 5 ท่าน พระสงฆ์ที่ปฏิบัติธรรม จำนวน 5 ท่าน และ ฆราวาสที่เป็นอาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐาน จำนวน 5 ท่าน

ผลการวิจัย

1. การศึกษาหลักการเกี่ยวกับกระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร
ผลการวิจัย พบว่า การฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตรของ หลวงปู่มั่น ฐิริทตโต หลวงปู่ดุลย์ อตุโล และ หลวงปู่ชา สุภทโท เมื่อพิจารณาแล้วจากการศึกษาข้อมูล การฝึกจิตตปัญญาโดยทั่วไปว่า จิตของชาวเอเชียและชาวตะวันตก โดยพื้นฐานแล้วไม่แตกต่างกัน ซึ่งการปฏิบัติธรรมปัญญาที่แท้เกิดจากการที่เรา มีสติในทุก ๆ อิริยาบถ การฝึกปฏิบัติต้องเริ่มขึ้นทันทีที่ตื่นนอนตอนเช้า และต้องปฏิบัติให้ต่อเนื่อง ยึดถือธุดงค์ด้วยจริยวัตรปฏิบัติทางจนได้รับการยกย่องจากผู้ศรัทธาทั้งหลายว่าเป็นพระผู้เลิศทางธุดงค์วัตร เข้าใจหลักสามารถรู้เห็นและเข้าใจได้ด้วยการศึกษาจิตของตนเอง และแนวทางการสร้างสัมพันธภาพกับที่เรียน
2. การวิเคราะห์แนวทางเกี่ยวกับกระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร
ผลการวิจัย พบว่า การวิเคราะห์แนวทางเกี่ยวกับกระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร ผลการวิจัย พบว่า 1) เข้าใจหลักการของการพัฒนาเข้าสู่มิติที่สามซึ่งเป็นอิสรภาพในระดับสูงสุดว่าเป็นการเกิดญาณหยั่งรู้จนแทงตลอดถึงความจริงของสรรพสิ่ง ว่าทั้งส่วนที่เป็นร่างกายและส่วนที่เป็นจิตใจไม่มีส่วนใดที่เป็นตัวเราหรือของเราอย่างแท้จริง จะเลือกทำสิ่งที่เหตุผลหรือปัญญาเห็นว่าถูกต้อง 2) ลักษณะการปฏิบัติธุดงค์ กับการปฏิบัติธรรม มีเป้าหมายเหมือนกัน เพื่อให้พ้นทุกข์ หลักปฏิบัติเราต้องเรียนรู้กาย เรียนรู้ใจ ความอยากเกิดจากอะไร ความอยากเกิดจากการไม่รู้ความจริงของกายของใจ 3) พระสงฆ์หรืออุบาสกอุบาสิกามีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติ และ 4) เกิดเรียนรู้ถึงความสุขแม้จะมองว่าทุกข์ แต่เมื่ออินทรีย์ของผู้ปฏิบัติแกร่งกล้านาน ๆ ก็ให้เห็นสุขคือสุขโดยการละสิ่งต่าง ๆ ได้มีผู้คนศรัทธาในพระพุทธศาสนา ก็ยังผลให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาในภาพรวม

ภาพที่ 1 การวิเคราะห์แนวทางเกี่ยวกับกระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร

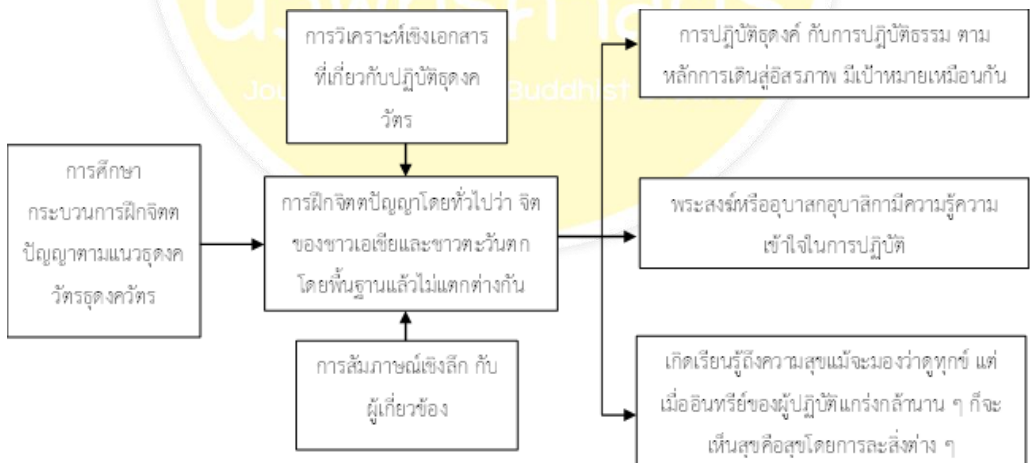
อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาหลักการเกี่ยวกับกระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร ผลการวิจัยพบว่า การฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตรของ หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต หลวงปู่ดุลย์ อตุโล และ หลวงปู่ชา สุภทฺโท เมื่อพิจารณาแล้วจากการศึกษาข้อมูล การฝึกจิตตปัญญาโดยทั่วไปว่า จิตของชาวเอเชียและชาวตะวันตก โดยพื้นฐานแล้วไม่แตกต่างกัน ซึ่งการปฏิบัติธรรมปัญญาที่แท้เกิดจากการที่เรา มีสติในทุก ๆ อิริยาบถ การฝึกปฏิบัติต้องเริ่มขึ้นทันทีที่ตื่นนอนตอนเช้า และต้องปฏิบัติ ให้ต่อเนื่อง ยึดถือธุดงค์วัตร ด้วยจริยวัตรปฏิบัติทางจนได้รับการยกย่องจากผู้ศรัทธาทั้งหลายว่าเป็นพระผู้เลิศทางธุดงค์วัตร เข้าใจหลักสามารถรู้เห็นและเข้าใจได้ด้วยการศึกษาจิตของตนเอง และแนวทางการสร้างสัมพันธ์ภาพกับที่เรียนสอดคล้องกับงานวิจัยของ อัมพร จันทร์ตัน (2550: 9) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติธุดงค์กับการบรรลุนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท” กล่าวว่า ธุดงค์ หมายถึง วัตรปฏิบัติพิเศษอันเคร่งครัดอย่างหนึ่ง เพื่อกำจัดกิเลส และปิดกั้นกระแสอาภรณ์ ช่วยให้มันน้อย สันโดษ และเป็นอุบายในการรักษาจิตให้บริสุทธิ์ ไม่ต่างพร้อย เป็นพื้นฐานที่จะรองรับการเจริญสมาธิและปัญญา หรือการเจริญสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน และเป็นวัตรปฏิบัติที่ใครจะสมัครใจจะทำหรือไม่ก็ได้ ไม่ใช่กิจจำเป็น แต่เป็นข้อปฏิบัติที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงไว้สำหรับผู้ปรารถนาจะใช้เป็นอุบายวิธี

2. การวิเคราะห์แนวทางเกี่ยวกับกระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร ผลการวิจัยพบว่า 1) เข้าใจหลักการของการพัฒนาเข้าสู่มิติที่สามซึ่งเป็นอิสรภาพในระดับสูงสุดว่าเป็น การเกิดญาณหยั่งรู้จนแทงตลอดถึงความจริงของสรรพสิ่ง ว่าทั้งส่วนที่เป็นร่างกายและส่วนที่เป็นจิตใจไม่มีส่วนใดที่เป็นตัวเราหรือของเราอย่างแท้จริง จะเลือกทำสิ่งที่เหตุผลหรือปัญญาเห็นว่าถูกต้อง 2) ลักษณะการปฏิบัติธุดงค์ กับการปฏิบัติธรรม มีเป้าหมายเหมือนกัน เพื่อให้พ้นทุกข์ หลักปฏิบัติเราต้องเรียนรู้กาย เรียนรู้ใจ ความอยากเกิดจากอะไร ความอยากเกิดจากการไม่รู้ความจริงของกายของใจ 3) พระสงฆ์หรืออุบาสกอุบาสิกามีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติ และ 4) เกิดเรียนรู้ถึงความสุขแม้จะมองว่าดูทุกข์ แต่เมื่ออินทรีย์ของผู้ปฏิบัติแกร่งกล้านาน ๆ ก็จะเห็นสุขคือสุขโดยการละสิ่งต่าง ๆ ได้มีผู้คนศรัทธาในพระพุทธศาสนา ก็ยังผลให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาในภาพรวม สอดคล้องกับงานวิจัยของกรนัท สุรพัฒน์ (2556: 142) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการแนวจิตตปัญญาศึกษา: การเปลี่ยนแปลงภายในตน บนเส้นทางสู่ชีวิตที่หลอมรวม” พบว่า ปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้กระบวนการแนวจิตตปัญญาศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตนสู่ชีวิตที่หลอมรวมอย่างต่อเนื่อง มาจากการทำงานทั้งภายในและภายนอกตนเองควบคู่กันไปซึ่งได้แก่ 1) การตระหนักรู้ตัว (Awareness) 2) การมุ่งมั่นตั้งใจ (Intention) 3) การปฏิบัติต่อเนื่องจนเป็นส่วนหนึ่งของตัวตน (Embodiment) 4) การมีชุมชนเรียนรู้ (Learning Community) และ 5) การน้อมตนเป็นผู้เรียนรู้อยู่เสมอ (Sense of Learner)

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “การศึกษากระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร” มีรายละเอียดตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การศึกษากระบวนการฝึกจิตตปัญญาตามแนวธุดงค์วัตร” ผู้วิจัยได้กำหนดข้อเสนอแนะไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในงานวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

ควรมีการนำหลักการและแนวคิดการในปฏิบัติธุดงค์วัตร โดยเน้นให้การฝึกจิตตปัญญา และสมาธิ เจริญรูก พร้อมกับการแก้ไขปัญหาเพื่อการดูแลสุขภาพจิตและการปรับบุคลิกภาพ ตลอดจนควรมีการปลูกฝัง ในการจัดกิจกรรมให้กับพระอาจารย์วิปัสสนาจารย์ หรือผู้มีความรู้ เพื่อสร้างบุคลากรในการปฏิบัติธรรม ผ่านกิจกรรม ร่วมกับทางวัด และพระสังฆาธิการ โดยศึกษาควบคู่กับการฝึกสมาธิ เติบงกรรมต่าง ๆ หลายนว ๆ ควบคู่กับการฝึกให้ตนเองมีความสุขในการดำเนินชีวิต

2. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

ควรมีการสนับสนุนการปฏิบัติกรรมฐานธุดงค์วัตร ร่วมกับวิปัสสนาในวัดหลาย ๆ แห่ง พร้อมกับการให้ความรู้เรื่องกสิณ การให้ความรู้เรื่องวิปัสสนาต่าง ๆ โดยเน้นให้การพัฒนาการปฏิบัติธรรมเกี่ยวกับธุดงค์วัตรด้วยหลักจิตตปัญญาเชิงพระพุทธศาสนา และส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเชิงธุดงค์วัตรให้มีความหลากหลาย เพื่อความก้าวหน้าในการประพฤติธรรม กับกลุ่มพระวิปัสสนาจารย์ พระสงฆ์ทั่วไป และอุบาสก อุบาสิกา

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการทําวิจัยในครั้งต่อไป

สำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ควรมีศึกษากระบวนการฝึกการปฏิบัติตามแนวธุดงค์วัตรในรูปแบบอื่น ๆ ด้วยหลักธุดงค์เชิงรุกที่เหมาะสมกับสถานที่ในการศึกษา ให้มาเป็นรูปธรรมให้ตีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรนัท สุรพัฒน์. (2556). “กระบวนการแนวจิตตปัญญาศึกษา: การเปลี่ยนแปลงภายในตน บนเส้นทางสู่ชีวิตที่หลอมรวม”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จิรพร ชีวะธรรม. (2565). วิเคราะห์การพัฒนาชีวิตตามหลักที่ปรากฏในพระไตรปิฎก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/adminpali.
- จิรัฐกาล พงศ์ภาคเธียร. (2550). “การวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย”. ปริญญาโทศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา. คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ชลลดา ทองทวี และคณะ. (2551). *จิตตปัญญาศึกษา : การสำรวจและสังเคราะห์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิจัยและการจัดการความรู้จิตตปัญญาศึกษา ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประเวศ วะสี. (2550). *มหาวิทยาลัยไทยกับจิตตปัญญาศึกษาและไตรยางค์แห่งการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- ปราณี อ่อนศรี. (2557). “จิตตปัญญาศึกษา: การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ในศตวรรษที่ 21”. วารสารพยาบาลทหารบก 15. (1) (มกราคม – เมษายน)
- พระธรรมโกศาจารย์. (2549). *คู่มือพันธุข์ ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก. (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์* (ชำระเพิ่มเติมครั้งที่ 1/ยุค). พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- _____ (2537). *ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2557). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 27. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____ (2552). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน. (2563). *การเดินทางคือส่วนหนึ่งของชีวิต*. สืบค้นข้อมูลจาก <https://www.cyber vanaram.net/2009-12-17-14-44-23-14/1198-2015-06-30-13-53-28>.
- พระราชธรรมเจติยาจารย์. (2541). *ประวัติพระอาจารย์มั่น (ฉบับสมบูรณ์) และจิตใต้สำนึก*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทประชาชน.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2543). *มลินทปัญหา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มิทซูโอะ เคเวสโก. (2555). *ชุดคงญี่ปุ่น*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิมายา โคตรมี.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (2533). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค เล่ม 1 วัดมหาธาตุ* จัดพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินติ้ง กรุ๊ป.
- สรยุทธ รัตนพจนารถ (มปป.). “ริเริ่มสำรวจความรู้ที่นำมาเข้าสู่ใจใคร่ครวญประยุกต์ใช้ปฏิบัติ”. การประชุมวิชาการประจำปี 2551. โครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สิริอัญญา (2549). *วิมุตตะมิตติมัทตจรรยแห่งโลกภายใน*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมนิติ เพรส จำกัด.

อัมพร จันทรตัน. (2550). “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติธรรมกับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. ปณิธิวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Gentlediary. (2565). นิยามของการเดินทาง. สืบค้นข้อมูลจาก <https://storylog.co/story/5b2fd4ab2f12bbf32777a403>.

Pknn storyteller. (2565). การเดินทาง. สืบค้นข้อมูลจาก <https://storylog.co/story/56c6f3814e86bb6d223eba73>.

นวัตกรรมในการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี

INNOVATIONS IN MEDIA DEVELOPMENT FOR THE PRESERVATION OF BUDDHISM IN THE DVARAVATI ERA

พระครูพิศาลบุญญากร (เฟื่อง สมบุญบัติ)

วัดนราภิรมย์ จังหวัดนครปฐม

Phrakruphisanbunyakorn (Fuang Somboonbat)

Wat Narapirom, Nakhon Pathom Province

E-mail: Pisanboonyakorn@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัย “นวัตกรรมในการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี” ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เชี่ยวชาญ 10 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) สื่อในยุคทวารวดีเน้นงานพุทธศิลป์ที่สัมพันธ์กับศาสนา โดยมีจารึกเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญของพระพุทธเจ้า เช่น สัจจะนิยสถาน 4 แห่ง และรูปสลักปฐมเทศนาที่นครปฐม 2) เนื้อหาสื่อสร้างสรรค์ทั้งวิชาการเชิงประวัติศาสตร์ สร้างจากความรู้ทางโบราณคดีและศิลปะที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากอินเดียสู่สุวรรณภูมิ เช่น เจดีย์ยุคทวารวดีในเมืองนครปฐม 3) การประยุกต์ใช้นวัตกรรมสื่อใช้แพลตฟอร์มยอดนิยม เฟซบุ๊ก ยูทูบ ดิจิต็อก นำเสนอประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี เพื่อสืบสานและเผยแผ่พระพุทธศาสนา รักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรม และส่งเสริมคุณค่าทางจิตใจของคนไทย

คำสำคัญ : นวัตกรรม, การพัฒนาสื่อ, ทวารวดี

Abstract

The research on “Innovation in Media Development to Propagate Buddhism in the Dvaravati Period” used qualitative research, consisting of document research and in-depth interviews with 10 experts. The research results found that 1) the media in the Dvaravati period focused on Buddhist art related to religion, with inscriptions about important events of the Buddha, such as the four pilgrimage sites and the sculpture of the first sermon in Nakhon Pathom. 2) The content of creative and semi-academic historical media was created from knowledge of archaeology and art related to the spread of Buddhism from India to Suvarnabhumi, such as the Dvaravati period pagoda in Nakhon Pathom. 3) The application of media innovation using popular platforms such as Facebook, YouTube, and TikTok presented

the history of Buddhism in the Dvaravati period to propagate and propagate Buddhism, preserve cultural identity, and promote the spiritual values of Thai people.

Keywords: Innovations, Media Development, Dvaravati Era

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงด้วยนวัตกรรมทางเทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อความก้าวหน้าทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านศาสนาและวัฒนธรรม ด้านการศึกษา ตลอดจนการพัฒนาาระบบการเรียนรู้ การติดต่อสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ ของคนในสังคมจากทั่วทุกมุมโลก การสื่อสารจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนในสังคมเพื่อให้เกิดความเข้าใจ เกิดการเรียนรู้ และเกิดผลต่อความต้องการจากการถ่ายทอดผ่านสื่อสังคม เช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ สมาร์ทโฟน บอร์ดโฆษณา หรือสื่อพิมพ์วารสารต่าง ๆ ที่มีความเจริญก้าวหน้าอยู่ในโลกของยุคดิจิทัล ซึ่งเป็นการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตโดยการใช้อุปกรณ์ดิจิทัล และในยุคที่ทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมทางเทคโนโลยี รวมทั้งการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ จำเป็นต้องมีการปรับตัวให้ทันกับสถานการณ์ เพราะทุกคนต่างต้องการได้รับข้อมูลข่าวสารที่มีความรวดเร็ว ถูกต้องครบถ้วนและมีความเชื่อถือได้ ความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของนวัตกรรมสื่อต่าง ๆ จึงมีการพัฒนาให้เป็นไปเพื่อความสะดวกสบายและง่ายต่อการรับข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการเข้าถึงการเรียนรู้ได้โดยง่ายที่ทุกช่วงเวลา ด้วยเหตุนี้ “สื่อ” จึงเป็นส่วนประกอบสำคัญยิ่งในการเข้ามามีอิทธิพลต่อคนในสังคมในมิติต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง และส่งผลต่อการดำรงชีวิตประจำวันของคนในสังคมที่ต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับในยุคเครือข่ายสังคมนี้ ด้วยการพัฒนาวัตกรรมการสื่อสารกับในทุก ๆ ด้าน เนื่องจากข้อมูลข่าวสารที่ถ่ายทอดผ่านสื่อในรูปแบบต่าง ๆ นั้น ส่งผลต่อวิถีชีวิต วิถีชีวิตและพฤติกรรม ตลอดจนแนวทางการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของสมาชิกในสังคม ในขณะที่เดียวกันก็ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคมโดยรวม (คณะกรรมการการพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์แห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, 2564: 23)

ในส่วนนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาเกี่ยวกับ อารยธรรมทวารวดีอันเป็นรากเหง้าของไทยซึ่งควรได้รับการดูแล รักษา และปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานเก่าแก่อันเป็นหลักฐานที่สำคัญต่าง ๆ ให้คงอยู่ชั่วลูกหลานตลอดไปจะได้ศึกษาประวัติศาสตร์ ความสำคัญ และความเป็นมาของชาติไทย (ผาสุข อินทราวุธ, 2526: 73) โดยยกการพัฒนาวัตกรรมการสื่อสารสร้างสรรค์ เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยยกระดับของการสื่อสารข้อมูลหรือการถ่ายทอดข้อมูลให้ได้ผลลัพธ์ตามที่ต้องการ กล่าวได้ว่า นวัตกรรมนั้นเป็นปัจจัยสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้า ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่มักจะคิดถึงสิ่งประดิษฐ์หรือเทคโนโลยีสมัยใหม่เท่านั้น แต่แท้จริงแล้ว คำว่า “นวัตกรรม” นั้นมีความหมายและขอบเขตที่กว้างขวางไปกว่านั้น โดยนวัตกรรมมีความจำเป็นต่อทุกวงการ รวมถึงผลกระทบอย่างสูงต่อสังคม นั่นคือ “นวัตกรรมสื่อ” ซึ่งอาจจะถูกนำไปใช้ทั้งในทางที่สร้างสรรค์และไม่สร้างสรรค์แล้วแต่ความ

ต้องการหรือเจตนาของผู้ที่ต้องการจะสื่อสารออกไป (พงศ์พันธ์ อนันต์วรณิชัย, 2564: 26-32) นวัตกรรม สื่อสร้างสรรค์มาพัฒนาด้านใดด้านหนึ่งจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเข้าใจถึงเทคโนโลยีสารสนเทศ ประกอบกับเรื่องราวหรือด้านที่จะถ่ายทอดออกไป ให้มองเห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ว่าการพัฒนา นวัตกรรมสื่อสร้างสรรค์จะมุ่งไปในทิศทางไหน หากต้องการพัฒนานวัตกรรมสื่อสร้างสรรค์เพื่อการสืบ สานวัฒนธรรม ศาสนา หรือสิ่งที่มีอยู่เดิมก็ควรที่จะทำการศึกษา และเข้าใจถึงเนื้อหาสาระสำคัญ ความ เป็นมาและองค์ประกอบต่าง ๆ รวมถึงปัญหาที่อาจจะส่งผลต่อภาพรวมในสังคม ถึงเรื่องที่ต้องการ พัฒนานั้นเป็นอย่างดี

ดังนั้นจึงมี นวัตกรรมในการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี ทำให้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ความสำคัญของการพัฒนานวัตกรรมสื่อสร้างสรรค์เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือในการ ช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี จังหวัดนครปฐม ให้ง่ายต่อการเข้าถึงในเรื่องของการศึกษาและ ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดนครปฐม ได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น เพื่อลดระยะเวลาและค่าใช้จ่าย ในการประชาสัมพันธ์ ซึ่งถือเป็นการสืบสานพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี จังหวัดนครปฐม ให้เป็นที่รู้จัก และมีความเข้าใจไปในทิศทางที่ถูกต้อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี
2. เพื่อศึกษาวิธีการใช้นวัตกรรมในการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี
3. เพื่อนำเสนอแนวทางในการประยุกต์นวัตกรรมในการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสาร พระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี

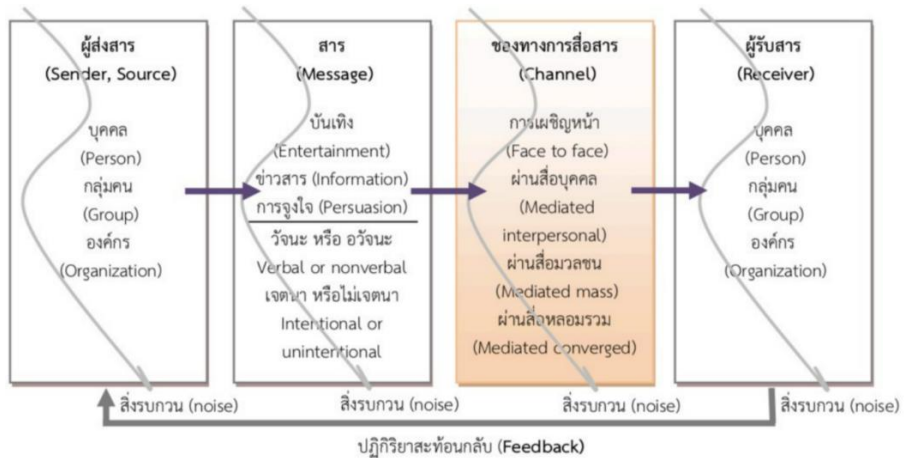
การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมในการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี” ผู้ศึกษาได้เตรียมแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนานวัตกรรมสื่อ

ในส่วนของ การพัฒนานวัตกรรมสื่อ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ส่วนที่ 1 นวัตกรรม” หรือ นวัตกรรม มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Innovation” โดยคำว่า นวัตกรรม มีรูปศัพท์เดิมมาจากภาษาบาลี คือ นว+อตต+กม กล่าวคือ นว แปลว่า ใหม่ อตต แปลว่า ตัวเอง และกรรม แปลว่า การกระทำ เมื่อรวม คำ นว มาสนธิกับ อตต จึงเป็น นวัตต และ เมื่อรวมคำ นวัตต มาสมาส กับ กรรม จึงเป็นคำว่า นวัตกรรม แปลตามรากศัพท์เดิมว่า การกระทำที่ใหม่ของตนเอง หรือ การกระทำของตนเองที่ใหม่ (เสาวนีย์ สิกขา บัณฑิต, 2558: 34) และในส่วนที่ 2 หากพิจารณาจากแบบจำลองของเบอร์โล (Berlo) (อ้างใน ปรมะ สตะเวทิน, 2556: 64.) สื่อนับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการสื่อสาร (communication process) หมายถึง ขั้นตอนของการสื่อสาร จากผู้ส่งสารทำการส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยผ่านช่องทางการ

สื่อสารและอาจมีปฏิกริยาสะท้อนกลับจากผู้รับสารสู่ผู้ส่งสาร โดยในกระบวนการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารจะทำหน้าที่เป็นผู้รับสารในบางขณะ และผู้รับสารก็จะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารในบางขณะสลับสับเปลี่ยนกันไปตามบทบาทในขณะนั้น ทั้งนี้ในกระบวนการสื่อสารอาจมีเป็นสิ่งรบกวนหรือกีดขวางการสื่อสารได้

ภาพที่ 1 กระบวนการสื่อสาร

เห็นได้ว่าในกระบวนการสื่อสารนั้น สื่อคือสิ่งที่ขนส่งสาร เป็นพาหนะของสาร หรือเป็นช่องทางสื่อสาร ประสิทธิภาพของสื่อย่อมมีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของการสื่อสาร เช่นเดียวกับองค์กรอื่น ๆ สื่อแต่ละสื่อย่อมมีความสามารถต่างกัน ผู้รับสาร รับสารผ่านการได้ยินจากสื่อวิทยุ รับสารผ่านการได้ยินและเห็นภาพจากสื่อวิทยุโทรทัศน์ รับสารผ่านการเห็นจากสื่อสิ่งพิมพ์ หากผู้ส่งสารเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับสถานการณ์การสื่อสาร ประสิทธิภาพของการสื่อสารก็จะมีมาก ผู้ส่งสารจึงต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับผู้รับสาร อย่างไรก็ตามผู้รับสารจะรับสารได้ดีที่สุด เมื่อผู้ส่งสารใช้สื่อหลาย ๆ อย่าง เช่น ใช้สื่อวิทยุกับการสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นต้น การพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศไม่ได้หยุดนิ่ง สื่ออินเทอร์เน็ตมีการพัฒนาไปอย่างมาก เพื่อการติดต่อสื่อสารที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ สามารถแบ่งสื่อออกเป็น 2 ประเภท ตามลักษณะของการใช้สื่อ คือ สื่อแบบดั้งเดิมและสื่อใหม่ (พรจิต สมบัติพานิช, 2547: 4) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สื่อดั้งเดิม (traditional media) หมายถึง สื่อที่ผู้ส่งสารทำหน้าที่ส่งสารไปยังผู้รับสารได้ทางเดียวที่ผู้รับสารไม่สามารถติดต่อกลับทางตรงไปยังผู้ส่งสารได้ สามารถแบ่งย่อยได้ดังนี้

1) สื่อทำหน้าที่ส่งสารเพียงอย่างเดียว หมายถึง สื่อทำหน้าที่ส่งสารตัวหนังสือหรือเสียงหรือภาพไปเพียงอย่างเดียว ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อวิทยุ

2) สื่อที่ทำหน้าที่ส่งสารสองอย่าง คือ ส่งทั้งภาพและเสียงไปพร้อมกัน ได้แก่ สื่อโทรทัศน์ สื่อภาพยนตร์

2) สื่อใหม่ (new media) หมายถึง สื่อที่เอื้อให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารทำหน้าที่ส่งสารและรับสารได้พร้อมกันเป็นการสื่อสารสองทาง และสื่อยังทำหน้าที่ส่งสารได้หลายอย่างรวมกัน คือ ภาพ เสียง

และข้อความไปพร้อมกัน โดยรวมเอาระบบเทคโนโลยีของสื่อดั้งเดิม เข้ากับความก้าวหน้าของระบบเทคโนโลยีแบบประสม (multimedia) ปัจจุบันสื่อใหม่พัฒนาขึ้นหลากหลาย ที่เป็นที่รู้จักและนิยมกันมาก คือ สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อโทรศัพท์เคลื่อนที่ นอกจากนี้ในอนาคตสื่อใหม่พัฒนาขึ้นโดยการนำเอาสื่อดั้งเดิมโดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อโทรทัศน์มาผนวกรวมกับสื่ออินเทอร์เน็ต เรียกว่า สื่อโทรทัศน์แบบปฏิสัมพันธ์ ที่ทำหน้าที่ส่งสารหลายอย่างเช่นกัน คือ ภาพ เสียง และข้อความ ดังนั้น เมื่อผู้บริโภคดูรายการโทรทัศน์แบบเฉพาะบุคคลจะสามารถมีปฏิสัมพันธ์ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตพร้อมกัน

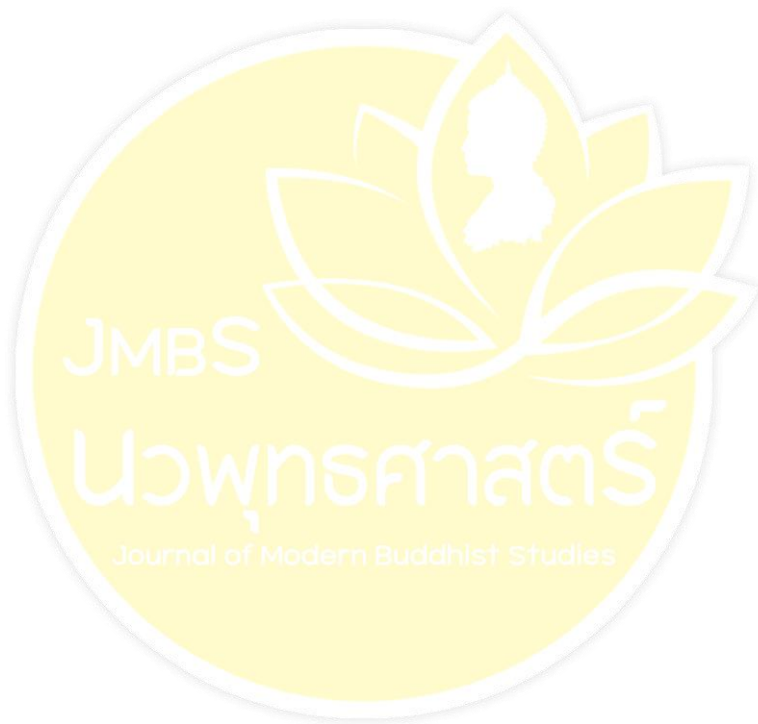
2. ประวัติความเป็นมาเมืองนครปฐมโบราณยุคทวารวดีที่เชื่อมโยงกับนวัตกรรมในการพัฒนาสื่อ

ประวัติความเป็นมาเมืองนครปฐมโบราณยุคทวารวดีที่เชื่อมโยงกับนวัตกรรมในการพัฒนาสื่อ มีการเล่าเรื่องราวที่ว่า เมืองนี้มีผู้เรียกกันหลายชื่อ เช่น เมืองนครชัยศรี เมืองพระประโทณ และเมืองนครปฐมโบราณ ซึ่งในที่นี้จะใช้เฉพาะชื่อ “เมืองนครปฐมโบราณ” เมืองนี้ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลพระประโทณ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นเมืองที่มีนักวิชาการต่าง ๆ ให้ความสนใจศึกษากันมาก เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสนใจในความยิ่งใหญ่และความเก่าแก่ของเมืองนี้ โดยได้ตรัสไว้ในกระแสพระราชดำรัสแก่โบราณคดีสโมสร เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2441 (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2525: 7-8) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็นอีกท่านหนึ่งที่ทำให้ความสนใจศึกษาเรื่องราวประวัติความเป็นมาของเมืองนครปฐม ในขณะเสด็จตรวจราชการมณฑลนครไชยศรี ระหว่างวันที่ 12-17 สิงหาคม ร.ศ. 117 (พ.ศ. 2442) (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2515: 23) ว่า “มาพระปฐมคราวนี้ได้เอาเป็นธุระสืบค้นของโบราณ” ซึ่งพระองค์ทรงให้ความสนใจศึกษาค้นคว้าและโดยความร่วมมือกันศึกษากับ ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ทำให้ได้คำจำกัดความเกี่ยวกับศิลปะทวารวดีขึ้น (จอง บาสเซอลีเยร์, 2512: 17) และจากหลักฐานที่สำคัญต่าง ๆ มากมายที่พบ ก็ทรงพระวินิจฉัยว่า เมืองนครปฐมโบราณ นั้นเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดี (หลวงบริบาล บุรีภัณฑ์, 2506: 80) ทั้งนี้รวมทั้งเนื่องจากเมืองนครปฐมโบราณเป็น เมืองที่มีขนาดใหญ่กว่าเมืองโบราณอื่น ๆ ในสมัยเดียวกัน นอกจากนี้แต่เดิมสันนิษฐานกันว่าเมืองนครปฐมโบราณมีศูนย์กลางอยู่บริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ เนื่องจากเป็นเจดีย์ขนาดใหญ่ แต่จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศของ ศรีศักร วัลลิโภดม ในปี 2509 จึงทำให้พบสถานที่ตั้งที่แท้จริง

จากข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับส่วนที่สำคัญ คือ ศาสนสถาน เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้เมืองนครปฐมโบราณจะเป็นเมืองโบราณที่มีขนาดใหญ่มากที่สุดสำหรับเมืองโบราณในสมัยเดียวกัน แต่ศาสนสถานต่าง ๆ ภายในตัวเมือง หรือบริเวณรอบตัวเมือง พบเพียงไม่กี่แห่ง รวมทั้งที่เมืองโบราณกำแพงแสนด้วย ซึ่งปัจจุบันไม่พบซากศาสนสถานใด ๆ เลย สาเหตุของการพบศาสนสถานน้อยนั้นคงจะเนื่องจากว่าพื้นที่บริเวณเมืองนครปฐมนี้เป็นเมืองที่เจริญ มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก พื้นที่โดยทั่วไปได้ถูกปรับทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงหมู เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการสร้าง

ถนนหนทางและทางรถไฟตัดผ่านมีการสร้างอาคารบ้านเรือนและตึกแถวต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก (ศรีศักร วัลลิโภคม, 2515: 7) ซึ่งในกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ต้องมีการทำลายศาสนสถานที่ เกะกะกีดขวางลงไปเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัชกาลที่ 5 ที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างทาง รถไฟสายใต้ เมื่อ พ.ศ. 2446 นั้น พวกรับเหมามาทำทางรถไฟได้ไปรื้อเอาอิฐเก่ามาถมเป็นหมอนรองกลาง รางรถไฟ ตั้งแต่สถานีบางกอกน้อยไปตลอดทางกว่า 50 กิโลเมตร ซึ่งแสดงว่าจะต้องมีเจดีย์โบราณอยู่ เป็นจำนวนมากและได้ถูกทำลายไปอย่างน่าเสียดาย (ผาสุข อินทรารุช, 2526: 16) เหล่านี้เองเป็นสาเหตุ ทำให้ศาสนสถานต่าง ๆ ถูกทำลายเหลือเพียงไม่กี่แห่ง ถ้าหากไม่ถูกทำลายยังคงได้เห็นร่องรอยความ เจริญรุ่งเรืองของนครที่ใหญ่และมีจำนวนโบราณสถานขนาดใหญ่ ๆ ทั้งภายในเขตเมืองและรอบ ๆ เมือง กว่าจำนวนเป็นร้อยขึ้นไป

3. แนวคิดเกี่ยวกับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในด้านพระพุทธศาสนา

ความสำคัญของสื่ออิเล็กทรอนิกส์กับพระพุทธศาสนา (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2539: 13-15) สังคมสมัยพระพุทธเจ้าเป็นยุคเกษตรกรรม การรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าในยุคนั้นต้องอาศัย การท่องจำ พระไตรปิฎกแม้หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ก็ยังมีการท่องจำพระไตรปิฎกแล้ว ถ่ายทอดสั่งสอนโดยวิธีมุขปาฐะ คือบอกจากปากต่อปากแล้วให้ท่องจำต่อ ๆ กันมาจนกระทั่งมีการจารึก พระไตรปิฎกลงในใบลานเป็นครั้งแรกที่ลังกาในราว พ.ศ. 433 ต่อมาพม่าได้จารึกพระไตรปิฎกลงในแผ่น หินอ่อน 729 แผ่น การจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลานนี้เป็นที่นิยมในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงยุคต้นรัตนโกสินทร์ เมื่อเสร็จการสังคายนาสมัยรัชกาลที่ 1 ก็ได้มีการจารึกพระไตรปิฎกลงใน ใบลานแล้วปิดทองทับลงไปทั้งใบปกหน้าปกหลัง เรียกว่า “ฉบับทอง” พระไตรปิฎกฉบับใบลานนี้จะถูก เก็บรักษาไว้ในหอไตรหรือหอพระไตรปิฎก

เมื่อโลกเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม รูปแบบการเก็บรักษาและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารก็ เปลี่ยนแปลงไป การประดิษฐ์เครื่องพิมพ์โดยกูเตนเบิร์ก ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ทำให้สามารถพิมพ์ หนังสือได้ครั้งละเป็นพันเป็นหมื่นเล่ม ซึ่งสะดวกรวดเร็วกว่าการคัดลอกในใบลาน ในรัชกาลที่ 5 มีการ พิมพ์พระไตรปิฎกในเล่มหนังสือ เป็นครั้งแรกในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2431-2436 ครั้งนั้นจัดพิมพ์ พระไตรปิฎกได้ 39 เล่ม ยังขาดหายไป 6 เล่ม ต่อมาได้พิมพ์เพิ่มในรัชกาลที่ 7 จนครบ 45 เล่ม พระไตรปิฎกที่จัดพิมพ์ครั้งแรกมีจำนวน 1,000 ชุด แพร่หลายไปทั่วประเทศ คนทั่วไปสามารถศึกษาได้ จากตู้พระไตรปิฎกตามวัดและห้องสมุดต่าง ๆ บางคนมีพระไตรปิฎกไว้ศึกษาที่บ้านรูปแบบการเก็บรักษา และเผยแพร่พระไตรปิฎกก็ปรับเปลี่ยนไป มีการนำคอมพิวเตอร์มาใช้บันทึกและค้นพระไตรปิฎก สำหรับ ประเทศไทย มหาวิทยาลัยมหิดลได้เริ่มโครงการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์เพื่อการศึกษาพระไตรปิฎกใน พ.ศ. 2530 มีพระเดชพระคุณพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) เป็นที่ปรึกษา ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยมหิดลได้บันทึกพระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาบาลี ซึ่งมีข้อมูลประมาณ 530 ล้านตัวอักษร ลงซีดี-รอม (CD-ROM) ซึ่งสะดวกต่อการศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง ถ้าเราจะค้นหาคำว่า “อัมมมยา” ว่าอยู่หน้าใดของพระไตรปิฎก เราเพียงกดแป้นคอมพิวเตอร์ก็พบได้ในเวลาไม่ถึงนาที ใวกว่าเปิดหนังสือ ค้นเองไม่รู้ก็เท่า แสดงว่าเทคโนโลยีด้านการสื่อสารมีผลกระทบต่อการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก พระสงฆ์มีทางเลือกมากขึ้น ในการเก็บรักษาและศึกษาพระไตรปิฎกมนุษย์จึงต้องพัฒนาให้ทันเทคโนโลยี เพราะมนุษย์ในโลกปัจจุบันนี้ได้สร้างสรรค์ความเจริญด้วยบทบาทของเทคโนโลยี ปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการ พัฒนาอารยธรรมของมนุษย์ชาติ พระธรรมปิฎก (2539: 28-29) ได้กล่าวถึง ข่าวสารข้อมูลหรือจะ เรียกว่าสารสนเทศ ในปัจจุบันเป็นยุคข้อมูลข่าวสาร มีบทบาทอย่างยิ่งในสังคมข่าวสารเกิดขึ้นที่ไหนชั่ววินาที เดียวก็รู้ไปทั่วโลกในปัจจุบันมนุษย์จึงมีข้อได้เปรียบมาจนกระทั่งมองไปว่า มนุษย์สมัยนี้เป็นมนุษย์ที่มี ปัญญามากเพราะว่า “ความรู้” นั้น คือ ขุมพลังแห่งสติปัญญาซึ่งมีความหมาย 2 ด้าน คือ ด้านที่ 1

ความรู้ หมายถึง ข้อมูลที่ถูกรับรู้ หรือเรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ด้านที่ 2 ความรู้ หมายถึง ความสามารถ ในจิตใจของคนที่เข้าใจถึงหรือเข้าถึงความจริงของเรื่องราวหรือสิ่งนั้น ๆ

การปฏิบัติต่อข่าวสารได้ถูกต้องนั้น มีทั้ง “รับเป็น” และ “ใช้เป็น” คือทำให้เกิดประโยชน์ แก่ชีวิตและสังคม ถ้าเรารับไม่เป็นและใช้ไม่เป็นอาจจะเกิดโทษมหันต์ พฤติกรรมการบริโภคเทคโนโลยี ในลักษณะที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหา (พระธรรมปิฎก, 2539: 217-220) แต่ให้เข้าไปในแนวทางการ สร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่แท้จริงภายในขอบเขตของหลักการต่อไปนี้

1. เทคโนโลยีที่รู้จักประมาณ ยอมรับความต้องการของปุถุชนในขอบเขตหนึ่งว่าเขาย่อม ต้องการสนองความอยากที่จะหาความสุขด้วยการบำรุงบำเรอประสาทสัมผัส ไม่ใช่มุ่งแต่จะไปปิดกั้น กามสุข จุดสำคัญเพียงแต่ให้พฤติกรรมของเขาอยู่ในขอบเขตที่จะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายไม่ ให้กลายเป็นความฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย หรือมกมาก โดยให้ความเห็นยั้งหรือยับยั้งซึ่งใจให้เป็นไปอย่างพอดี ซึ่งรวมอยู่ในคำว่ารู้จักประมาณ โดยเฉพาะให้มีหลักการในการผลิต การพัฒนาและการบริโภคเทคโนโลยี ที่มุ่งเพื่อคุณค่าแท้แก่ชีวิต เป็นไปเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต ไม่มุ่งสนองการแสวงหาคุณค่าเทียม เรียกสั้น ๆ ว่า เทคโนโลยีที่รู้จักประมาณ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ควบคุมโลหะ

2. เทคโนโลยีเพื่อทำประโยชน์ ศักยภาพของมนุษย์ถูกพัฒนาไปในทางที่สนองความ ต้องการด้านโทสะ เป็นเหตุให้การผลิตการพัฒนา และการใช้เทคโนโลยีเป็นไปในทางทำลายกันระหว่าง มนุษย์มากกว่าในทางร่วมมือและช่วยเหลือเกื้อกูล มนุษย์จึงต้องหันเหทิศทางการพัฒนาแบบนี้ โดยตั้ง เจตจำนงและความมุ่งหมายพร้อมทั้ง วางแผนอย่างหนักแน่นมั่นคงที่จะส่งเสริมการผลิต การพัฒนา และ การบริโภคเทคโนโลยีที่เป็นไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ และเอื้ออำนวย ประโยชน์แก่สังคม เทคโนโลยีเพื่อทำประโยชน์อย่างนี้จะช่วยลดทอนผอนเบาและยับยั้งเทคโนโลยีเพื่อ โทสะ

3. เทคโนโลยีเพื่อเสริมปัญญาและพัฒนามนุษย์ การผลิตการพัฒนาและการบริโภค เทคโนโลยีได้เป็นไปในทางที่จะชักพาคคนให้ลุ่มหลงมัวเมา ประมาทและเพิ่มโมหะ สังคมโลกหลายส่วนได้ อย่างก้าวเข้าสู่ยุคข่าวสารข้อมูล ถ้ามนุษย์ปฏิบัติต่อเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการสื่อสารและข้อมูลไม่ถูกต้อง แทนที่เทคโนโลยีจะส่งเสริมความรู้และสติปัญญา ก็กลับจะเป็นเครื่องมือมอมเมาทำให้คนลุ่มหลงมากยิ่งขึ้น ดังเช่น เทคโนโลยีที่เอามาใช้เล่นการพนันและเกมส์ไร้ประโยชน์ ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีโดยไม่ใช้ ปัญญา จากความไม่รู้เท่าทันต่อคุณและโทษของมัน ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ธรรมชาติแวดล้อม เป็นต้น ทั้งลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์และทำลายสภาพแวดล้อม จึงจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจังใน เรื่องนี้ โดยหันมาเน้นการผลิต การพัฒนา และการบริโภคเทคโนโลยี ที่มุ่งเพื่อเสริมปัญญาและพัฒนา มนุษย์ โดยให้เป็นเครื่องมือเผยแพร่ข่าวสารความรู้ที่เป็นประโยชน์ ช่วยให้มีมนุษย์ใช้เวลาไปในทาง สร้างสรรค์ และให้มีการใช้เทคโนโลยีด้วยปัญญาที่รู้เท่าทันต่อเหตุผลพร้อมทั้งคุณและโทษของมัน เพื่อให้ เทคโนโลยีเป็นอุปกรณ์ที่ช่วยส่งเสริมคุณค่าของความเป็นมนุษย์ และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและให้ตัว เทคโนโลยีนั่นเอง ก็เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตปัญญาด้วย

ระเบียบวิธีวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมในการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย วิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มเป้าหมายทั้งในส่วนของผู้ที่เป็นหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการ มีวิธีการและขั้นตอนตามลำดับต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ ข้อมูลจากศึกษาศึกษาหลักการเกี่ยวกับนวัตกรรมในการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี

2. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ การลงภาคสนามด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึก ซึ่งเป็นทำการสัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนายุคทวารวดี ในเขตพื้นที่เมืองนครปฐมโบราณ และผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน การพัฒนานวัตกรรมสื่อสร้างสรรค์สืบสานพระพุทธศาสนายุคทวารวดี จังหวัดนครปฐม จำนวน 10 คน

3. การยืนยันข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรมในการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี โดยการสะท้อนคิด และการคืนข้อมูล เป็นกระบวนการ ผลลัพธ์และผลกระทบ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอุปสรรค และความสำเร็จ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ข้อมูลเชิงเอกสาร ที่ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสะท้อนคิดเหล่านั้นมาวิเคราะห์เนื้อหา เกี่ยวกับนวัตกรรมในการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี

ผลการวิจัย

1. ผลศึกษาการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี พบว่า รูปแบบการสร้างจารึกในยุคทวารวดี เป็นการสร้างงานของพุทธศิลป์ในยุคทวารวดี โดยมีความสัมพันธ์กับศาสนาในสมัยนั้น โดยมีประวัติจากลัทธิเถรวาท และมหายานจากอินเดีย ลังกา ได้มาถ่ายทอดสู่ทวารวดีสู่เส้นทางวัฒนธรรม โดยมีการจารึกในข้อความ เช่น แสดงเหตุการณ์ที่สำคัญที่สุดของพระพุทธองค์ 4 แห่งที่เรียกว่าสังเวชนียสถาน 4 คือ การประสูติที่ลุมพินี ตรัสรู้ที่พุทธยา แสดงปฐมเทศนาที่เมืองพาราณสี (ตำบลสารนาถ) และปรินิพพานที่เมืองกุสินารา พระพุทธลักษณะสลักศิลาในรูปแบบสลักตอนปฐมเทศนาที่จังหวัดนครปฐมมีชายสังฆาฏิสั้นบนพระอังสาซ้ายแสดงถึงอิทธิพลของศิลปะปัลลวะ ราวพุทธศตวรรษที่ 14 และพระพักตร์เริ่มปรากฏลักษณะพื้นเมือง แต่ยังไม่ปรากฏอิทธิพลศิลปะขอม

2. ผลการศึกษาวิธีการใช้วัฒนธรรมในการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี พบว่า การวิเคราะห์สร้างเนื้อหาของนวัตกรรมสื่อสร้างสรรค์สืบสานพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี มีลักษณะเนื้อหาที่วิชาการเชิงสร้างสรรค์ เชิงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจากองค์ความรู้ทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวการเข้ามาของพระพุทธศาสนาจากอินเดียสู่ดินแดนอุษาคเนย์ ในบริเวณเมืองนครปฐมโบราณ และองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ โดยมีรายละเอียดว่า เจดีย์ที่

กำหนดอายุในช่วงสมัยทวารวดีที่พบในพื้นที่เมืองนครปฐมโบราณ ปัจจุบันคงเหลืออยู่เพียงส่วนฐานของเจดีย์ เช่น ฐานเจดีย์พระประโทณเจดีย์ จุลประโทณเจดีย์ ฐานเจดีย์วัดธรรมศาลา ฐานเจดีย์เนินพระ (เนินยายหอม) ฐานเจดีย์วัดพระงาม และศิลปวัตถุต่าง ๆ กงล้อธรรมจักร จารึกคาถาเยัมมา เสาศรรณจักร กวางหมอบ พระพุทธรูป จารึกหลักคำสอนในแผ่นศิลา แผ่นดินเหนียว (จารึกโคกแจง)

3. ผลการนำเสนอแนวทางในการประยุกต์นวัตกรรมในการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี พบว่า ผู้วิจัยได้นำแพลตฟอร์มที่มีความเหมาะสมกับสื่อที่พัฒนาขึ้น และเป็นแพลตฟอร์มที่มีผู้นิยมใช้กันมาก เข้าถึงง่าย คือ เฟซบุ๊ก ยูทูบ ดิจิต็อก เนื้อหาสาระสำคัญมุ่งนำเสนอประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของประเทศไทยเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากสื่อในการสืบสานและเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคนี้ จึงมีความสำคัญต่อการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการส่งเสริมคุณค่าทางจิตใจของคนไทย การพัฒนาสื่อมัลติมีเดียมีเนื้อหาสาระที่ถูกต้อง ครบถ้วน และน่าสนใจ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลศึกษาการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี พบว่า รูปแบบการสร้างจารึกในยุคทวารวดี เป็นการสร้างงานของพุทธศิลป์ในยุคทวารวดี โดยมีความสัมพันธ์กับศาสนาในสมัยนั้น โดยมีประวัติจากลัทธิเถรวาท และมหายานจากอินเดีย ลังกา ได้มาถ่ายทอดสู่ทวารวดีสู่เส้นทางวัฒนธรรม โดยมีการจารึกในข้อความ เช่น แสดงเหตุการณ์ที่สำคัญที่สุดของพระพุทธองค์ 4 แห่ง ที่เรียกว่าสังเขปนียสถาน 4 คือ การประสูติที่ลุมพินี ตรัสรู้ที่พุทธยา แสดงปฐมเทศนาที่เมืองพาราณสี (ตำบลสารนาถ) และปรินิพพานที่เมืองกุสินารา พระพุทธลักษณะสลักศิลารูปในรูปสลักตอนปฐมเทศนา ที่จังหวัดนครปฐมมีชายสังฆาภิบาลรับพระอัสสาช้ายแสดงถึงอิทธิพลของศิลปะปาละ ราวพุทธศตวรรษที่ 14 และพระพักตร์เริ่มปรากฏลักษณะพื้นเมือง แต่ยังไม่ปรากฏอิทธิพลศิลปะขอม สอดคล้องกับงานวิจัยของสฤณีพงศ์ ขุนทรง (2553: 312) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองนครปฐมโบราณในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19” จากผลการวิจัยนี้ได้จัดแบ่งช่วงยุคสมัยของเมืองนครปฐมโบราณยุคแรก เริ่มเมื่อ พุทธศตวรรษที่ 8 ดังนี้ จัดแบ่งลำดับพัฒนาการของเมืองนครปฐมโบราณได้เป็น 4 ระยะ คือ (1) นครปฐมโบราณระยะที่ 1 (ราวพุทธศตวรรษที่ 8 - 11) หลักฐานทางโบราณคดีจากแหล่งหอบอกขี้ว่า ก่อนจะมีการสร้างเมืองขึ้นคงมีชุมชนอยู่อาศัยมาก่อนแล้วในลักษณะหมู่บ้านและชุมชนนี้มีการติดต่อกับชุมชนโบราณหรือเมืองท่าร่วมสมัยที่รู้จักคุ้นเคยกับวัฒนธรรมอินเดียแล้ว (2) นครปฐมโบราณระยะที่ 2 (ราวพุทธศตวรรษที่ 12 - 13) วัฒนธรรมอินเดียเป็นปัจจัยสำคัญอันส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาชุมชนระยะแรกเริ่มให้เจริญขึ้นเป็นบ้านเมืองขนาดใหญ่ มีการปกครองในระบอบกษัตริย์ มีระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาการเกษตรกรรมและการค้า ประชาชนต่างยอมรับนับถือในพุทธศาสนานิกายเถรวาท มีการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมเนื่องในศาสนาขึ้นเป็นจำนวนมากความรุ่งเรืองต่างๆ ส่งผลให้เมืองนครปฐมโบราณกลายเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมทวารวดีอย่างแท้จริง (3) นครปฐมโบราณระยะที่ 3 (ราวพุทธ

ศตวรรษที่ 14 - 16) หลักฐานจากแหล่งหอเอกสารและธรรมาลาต่างแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 14 โดยเป็นผลมาจากการติดต่อกับต่างชาติที่มีมากขึ้น โดยเฉพาะกับศรีวิชัย ก่อนจะเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรมจนทำให้เมืองนครปฐมโบราณต้องเสื่อมลงไปใรราวพุทธศตวรรษที่ 16 (4) นครปฐมโบราณระยะที่ 4 (ราวพุทธศตวรรษที่ 17 - 18)

2) ผลการศึกษาวิธีการใช้วัตกรรมการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี พบว่า การวิเคราะห์สร้างเนื้อหาของงานวัตกรรมการสื่อสารสร้างสรรค์สืบสานพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี มีลักษณะเนื้อหาเชิงวิชาการเชิงสร้างสรรค์ เชิงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจากองค์ความรู้ทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวการเข้ามาของพระพุทธศาสนาจากอินเดียสู่ดินแดนอุษาคเนย์ ในบริเวณเมืองนครปฐมโบราณ และองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ โดยมีรายละเอียดว่า เจดีย์ที่กำหนดอายุในช่วงสมัยทวารวดีที่พบในพื้นที่เมืองนครปฐมโบราณ ปัจจุบันคงเหลืออยู่เพียงส่วนฐานของเจดีย์ เช่น ฐานเจดีย์พระประโคมเจดีย์ จุลประโคมเจดีย์ ฐานเจดีย์วัดธรรมศาลา ฐานเจดีย์เนินพระ (เนินยายหอม) ฐานเจดีย์วัดพระงาม และศิลปวัตถุต่าง ๆ กงล้อธรรมจักร จารึกกาถาเยธัมมาเสาธรรมจักร กวางหมอบ พระพุทธรูป จารึกหลักคำสอนในแผ่นดินลา แผ่นดินเหนียว (จารึกโคกแจง) สอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษมันต์ วัฒนานรงค์ (2554: 46) ได้แสดงทัศนะว่า กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม การถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ ความคิด และมีการใช้สื่อรวมทั้งกระบวนการสื่อสารในสังคม กระบวนการแรกของพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารสร้างสรรค์ คือ กระบวนการสร้างความสนใจ ในขั้นนี้การสร้าง ความโดดเด่น (Salience) ให้เกิดความแพร่หลาย (Prevalence) กระทับกับภาวะของการรับรู้และกระบวนการทางปัญญาที่สามารถเข้าใจ (Cognitive Capabilities) กระตุ้นความรู้สึกอยากจู้จุกอยากเห็น จนทำให้เกิดความพึงพอใจ อิทธิพลของสื่อสมัยใหม่สามารถสร้างความสนใจและเข้าถึงผู้คนส่วนมากได้อย่างง่ายและรวดเร็ว

3. ผลการนำเสนอแนวทางในการประยุกต์นวัตกรรมการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี พบว่า ผู้วิจัยได้นำแพลตฟอร์มที่มีความเหมาะสมกับสื่อที่พัฒนาขึ้น และเป็นแพลตฟอร์มที่มีผู้นิยมใช้กันมาก เข้าถึงง่าย คือ เฟซบุ๊ก ยูทูบ ติ๊กต็อก เนื้อหาสาระสำคัญมุ่งนำเสนอประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของประเทศไทยเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากสื่อในการสืบสานและเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคนี้ จึงมีความสำคัญยิ่งต่อการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการส่งเสริมคุณค่าทางจิตใจของคนไทย การพัฒนาสื่อมีมิติเดียวกัน เนื้อหาสาระที่ถูกต้อง ครบถ้วน และน่าสนใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรทิพย์ กิมสกุล (2563: 80) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมการใช้ยูทูบและประเด็นจริยธรรมทางข้อมูลข่าวสารของผู้ใช้ยูทูบในประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า คนส่วนใหญ่ยังคงใช้เว็บไซต์ยูทูบ โดยมีวัตถุประสงค์ในการใช้เพื่อความบันเทิงเป็นหลัก โดยจะเลือกชมคลิปวิดีโอประเภทมิวสิควิดีโอรายการโทรทัศน์และคลิปภาพยนตร์ และผู้ใช้ยูทูบส่วนใหญ่มีระดับปริมาณการเข้าใช้ในระดับมาก ยูทูบเป็นช่องทางทางการสื่อสารในวัฒนธรรมของสื่อใหม่ คือ เปิดโอกาสให้ผู้ใช้ได้เป็นผู้ผลิตเนื้อหาและเผยแพร่เนื้อหานั้นบนเว็บไซต์ด้วยตนเอง จาก

ผลการวิจัยเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่าผู้วิจัยส่วนใหญ่ มีวัตถุประสงค์ในการใช้ข้อมูลเพื่อความบันเทิงเป็นหลัก จากเหตุผลดังกล่าวนี้สอดคล้องกับการสร้างเนื้อหาในการพัฒนาสื่อสร้างสรรค์ของการวิจัยครั้งนี้ คือ การสร้างเนื้อหาเสนอประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนายุคทวารวดี จากหลักฐานทางโบราณคดี ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ที่ขุดค้นพบในพื้นที่จังหวัดนครปฐมปัจจุบัน และเสนอหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่บนจารึกที่ขุดพบ เช่น จารึกคาถาเอธัมมา และการตีความปรัชญาธรรมที่แฝงอยู่ในงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ โดยมีเนื้อหาทั้งวิชาการ มีภาพ เสียงบรรยาย และดนตรี ประกอบ เพื่อให้สอดคล้องกับความนิยมของผู้บริโภคสื่อที่คนส่วนใหญ่นิยมบริโภคสื่อเพื่อความบันเทิง

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “นวัตกรรมในการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี” มีรายละเอียดตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมในการพัฒนาสื่อเพื่อสืบสารพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี” ผู้วิจัยได้กำหนดข้อเสนอแนะไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในงานวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ควรมีการนำบางประเด็นที่ผู้ศึกษาหรือผู้สนใจทั่วไปรวมถึงหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังต่อไปนี้ โดยมหาวิทยาลัยที่มีการจัดการศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนายุคทวารวดี ควรมีนโยบายด้านการจัด

การศึกษา การวิจัยและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริม อนุรักษ์ สืบสาน ต่อยอด ประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนายุคทวารวดี

2. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ ควรนำนวัตกรรมสื่อสร้างสรรค์ไปใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความตระหนักและความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อสร้างสรรค์ไปใช้เป็นเครื่องมือในการโปรโมทและดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชมโบราณสถานและแหล่งประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนายุคทวารวดีในจังหวัดนครปฐม และนำนวัตกรรมสื่อสร้างสรรค์ไปใช้จัดกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมในหมู่เยาวชนและประชาชนทั่วไป

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการทําวิจัยในครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมและโครงการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนาสื่อสร้างสรรค์ เพื่อศึกษาการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงโบราณสถานและแหล่งประวัติศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ในการสร้างนวัตกรรมสื่อสร้างสรรค์และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- กฤษมันต์ วัฒนามงคล (2554). *นวัตกรรมและเทคโนโลยีเทคนิคศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ผลิตตำราเรียน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- คณะกรรมการการพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์แห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม (2564). *แผนพัฒนาด้านการพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2563-2565)*. กรุงเทพมหานคร: กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์.
- จง บาสเชอเลียร์ (2512). “การค้นคว้าเมื่อเร็ว ๆ นี้ที่เมืองนครปฐม”. *วารสารโบราณคดี*. 2 (4) (เมษายน-มิถุนายน).
- ประมะ สตะเวทิน (2546). *หลักฐานเทคโนโลยี*. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์น.
- ผาสุข อินทราวุธ (2526). *รายงานการขุดค้นที่ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พงศ์พันธ์ อนันต์วรณีย์ (2564). *นวัตกรรม-สื่อ (Media-Innovation) การสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์*. กรุงเทพมหานคร: กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์.
- พรจิต สมบัติพานิช (2547). “โฆษณาในทศวรรษที่ 2000 - 2010 : การศึกษาถึงปัจจัยด้านสื่อที่มีต่อรูปแบบโฆษณา”. *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวารสารศาสตร์และสื่อมวลชน*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- พรทิพย์ กิมสกุล (2563). “พฤติกรรมการใช้ทูปและประเด็นจริยธรรมทางข้อมูลข่าวสารของผู้ใช้ทูปในประเทศไทย”. รายงานการวิจัย. คณะนิเทศศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (2539). *การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____ (2539). *พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเมธีธรรมภรณ์ (2539). *พระพุทธรูปยุคโลกาภิวัตน์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- ศรีศักร วัลลิโภคม (2515). “นครชัยศรี”. วารสารเมืองโบราณ. 8(3). (สิงหาคม-พฤศจิกายน)
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2515). *จดหมายเหตุเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเสด็จตรวจราชการหัวเมืองใน ร. ศ. 117 – 119*. กรุงเทพมหานคร: ข้าราชการทหารอากาศ.
- สฤษดิ์พงศ์ ชุนทรง (2553). “พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองนครปฐมโบราณในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เสาวนีย์ สิกขาบัณฑิต (2558). *เทคโนโลยีทางการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พระนครเหนือ.
- หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (2506). *โบราณคดี*. พระนคร: บรรณาการ.

การวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญกระทุ่มมีด
ANALYSIS OF THE PRESERVATION OF IDENTITY AND CULTURE OF
THE MON'S KRATHUM MUED

พระครูสมุห์อานนท์ อานนโท และพระใบฎีกาแสงธรรม สุพลโย
วัดลาดหลวง จังหวัดนครปฐม

Phra Khru Samuh Anon Ananto and Phra Baidika Saengtham Supanno
Wat Lat Luang, Nakhon Pathom Province
E-mail: panonbunrod@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัย “การวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชาวมอญกระทุ่มมีด” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการสืบสานอัตลักษณ์มอญในพื้นที่ และ 2) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสืบสานดังกล่าว การวิจัยเชิงคุณภาพนี้ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา การตีความ และการสังเคราะห์ พร้อมเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาในบริบท

ผลการวิจัยพบว่า การสืบสานอัตลักษณ์ด้านศาสนา ชาวมอญกระทุ่มมีดมีความเชื่อในการสร้างเจดีย์และบูชาพระเจดีย์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์อนุสรณ์ของพระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนไม่ได้บูชาเฉพาะวัสดุ แต่ให้ความสำคัญกับพระคุณของพระพุทธองค์ สถานที่หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจดีย์และพระพุทธรูปจึงถูกมองว่าเป็นสิ่งดีงาม วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต พิธีกรรมรำผี เป็นกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมที่เกิดจากความเห็นพ้องร่วมกัน โดยได้รับการสืบทอดต่อเนื่องในชุมชน คติการปลูกบ้าน การปลูกบ้านของชาวมอญมีเกณฑ์และโลกที่ยึดถือจากประเพณีดั้งเดิม พิธีกรรมทางศาสนาการบูชาและสักการะตามธรรมเนียม ซึ่งสะท้อนคติความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ทำให้เห็นถึงการรักษาอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชาวมอญผ่านกิจกรรมและความเชื่อที่ผสมผสานอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน

คำสำคัญ : อัตลักษณ์, วัฒนธรรม, ชาวมอญกระทุ่มมีด

Abstract

The research “Analysis of the Cultural Identity Inheritance of the Mon Krathum Muad” aims 1) to study the inheritance of Mon identity in the area and 2) to analyze the process of such inheritance. This qualitative research uses descriptive, interpretive and synthetic analysis, along with content analysis techniques in context.

The research results found that the inheritance of religious identity, the Mon Krathum Muad people believe in building pagodas and worshipping pagodas, which are symbols of the Buddha's memorial. Buddhists do not only worship materials, but also place importance on the virtues of the Buddha. Places or activities related to pagodas and Buddha images are therefore seen as good things. Culture that influences the way of life The ghost dance ritual is a social transmission process that arises from mutual agreement and has been continuously passed down in the community. The belief in house building The Mon people's house building has criteria and verses that are based on traditional customs. Religious ceremonies, worship and veneration according to tradition, reflect the unique beliefs of the community, showing the preservation of the identity and culture of the Mon people through activities and beliefs that are integrated into their daily lives.

Keywords : Identity, Culture, Mon's Krathum Mued

บทนำ

ชนชาติมอญได้เริ่มตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยการอพยพครั้งใหญ่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มอญอพยพมาตั้งบ้านเรือนตามริมน้ำสายสำคัญต่าง ๆ ทั่วภาคกลาง โดยคนมอญเหล่านี้มีการรวมตัวกันตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยและมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชนชาติมอญ ดังจะเห็นจากประเพณีต่าง ๆ ในเทศกาลประจำปีของสังคมไทย เช่น ประเพณีวันสงกรานต์ ที่มีการเล่นสละบ้า การปล่อยปลา การแต่งกายแบบมอญ การรำผีมอญ หรือศิลปะแบบมอญการทำเครื่องปั้นดินเผา สถาปัตยกรรมอัน ได้แก่ วัดวาอาราม เจดีย์เสาหงส์ในวัดมอญ (อรสา เงินฉาย, 2550) ซึ่งประเทศไทยได้มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาอยู่ในสังคมไทยหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ทุก ๆ กลุ่มล้วนแต่มีความแตกต่างกัน กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มต่างนำเอารูปแบบการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภาษาของตนเข้ามารวมอยู่ด้วย เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ได้เข้ามาอยู่ในสังคมไทยต่างก็มีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสังคม วัฒนธรรมหลักของไทยทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนไทยได้อย่างสงบสุขแม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ จะมีวัฒนธรรมย่อย เช่น ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ ฯลฯ นั้นแต่กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ก็ยังคงยึดถือวัฒนธรรมของไทยเป็นหลักในการดำรงชีวิต (ทวี ธีระวงษ์เสรี, 2517: 140) โดยความสนใจเรื่องอดีตเกี่ยวกับความเป็นมาของชาติบ้านเมือง มักเป็นเรื่องซ้ำ ๆ ซาก ๆ ว่า “คนไทยมาจากไหน” หรือ “คนไทยไม่ได้อยู่ที่นี้” เพราะถูกขับไล่หรือเพิ่งอพยพเข้ามาในประเทศไทย จนกลายเป็นเรื่องของความเชื่อ (myth) ที่ไม่มีทางจะสอบสวนหาข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ เพราะเป็นเรื่องที่ไปผูกกับคนเพียงกลุ่มเดียว เผ่าพันธุ์เดียวที่ไม่มีทางจะรักษาความบริสุทธิ์ผุดผ่องของสายเลือดให้สืบทอดแต่สมัยโบราณกาลมาจนปัจจุบันได้ โดยย่อก็คือไม่มีทางที่จะเป็นเรื่องของเชื้อชาติ (race) เพียงเชื้อชาติเดียวได้ แม้ทุกวันนี้ก็ไม่มีบ้านเมืองใดหรือ

ประเทศใดในโลกที่จะรักษาความเป็นเผ่าพันธุ์หรือเชื้อชาติเดียวกันไว้ได้ ทำนองตรงข้ามยิ่งมีการผสมผสานของผู้คนหลายกลุ่มเหล่าหลายเผ่าพันธุ์มากขึ้นทุกทีจนอาจกล่าวได้ว่า ยิ่งมีความเจริญทางการคมนาคมจนทั่วทุกแห่งในโลกนี้ มีการติดต่อถึงกันได้อย่างได้สะดวกสบายนั้น ผู้คนของแต่ละแห่งแต่ละบ้านเทือกก็ยังมีสภาพที่เรียกว่าร้อยพ่อพันแม่ขึ้นทุกเมื่อเชียววัน เพราะฉะนั้นความเชื่อในเรื่องที่ว่าคนไทยเป็นเชื้อชาติบริสุทธิ์ที่สืบต่อมาช้านานนั้นจึงเป็นความเชื่อและความคิดที่ล้าหลัง ไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกโดยแท้ แท้จริงแล้วเกือบทุกชาติทุกประเทศที่พัฒนาแล้วในทุกวันนี้มักให้ความสนใจกับเรื่องความเป็นมาของพื้นที่หรือดินแดนที่เป็นมาตุภูมิของตนมากกว่าจะไปค้นคว้าเผ่าพันธุ์ของพวกเขาคนมักกำเนิดมาจากไหน ทั้งนี้ยอมรับความหลากหลายในเรื่องความเป็นมา (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2534: 2-3) ในส่วนของความเป็นมาเกี่ยวกับ ชุมชนมอญต่าง ๆ ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ทั่วไปตามที่ราบลุ่มริมน้ำภาคกลาง ได้แก่ ลพบุรี สระบุรี พระนครศรีอยุธยา นครปฐม กาญจนบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี อ่างทอง นครนายก ปทุมธานี นนทบุรี สมุทรสงคราม สมุทรปราการ สมุทรสาคร กรุงเทพฯ ฉะเชิงเทรา เพชรบุรี ประจวบ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ตาก กำแพงเพชร นครสวรรค์ อุทัยธานี นครราชสีมา ชุมพร และสุราษฎร์ธานี ชุมชนมอญ กระทุ่มมิต ตั้งอยู่ระหว่างคลองขุนศรี อ.ไทรน้อย จ.นนทบุรี และคลองบางภาษี อ.บางเลน จ.นครปฐม ต้นตระกูลของชาวมอญกระทุ่มมิต ถือกำเนิดมานับได้กว่าศตวรรษ ชาวมอญ จากพระประแดง และสมุทรสาคร ไปหักล้างกลางพง ทำนา และตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่เรียกว่า กระทุ่มมิต ที่มาของชื่อ กระทุ่มมิต เนื่องจากเป็นพื้นที่ลุ่มมีอาณาบริเวณกว้าง มีต้นกระทุ่มขึ้นเต็มไปหมด เป็นดงกระทุ่มที่กินพื้นที่ ของ อ.บางเลน จ.นครปฐม และ อ.บางบัวทอง (ต่อมาแยกไปเป็น อ.ไทรน้อย) จ.นนทบุรี ชาวมอญบริเวณนี้จึงเรียกว่า มอญกระทุ่มมิต วัดรามัญ หรือ วัดมอญ ในชุมชนมอญกระทุ่มมิตสร้างไว้มีถึง 7 วัด คือ 1) วัดหม่อมแช่ม (วัดสโสมสร) 2) วัดยอดพระพิมล 3) วัดไทรน้อย 4) วัดราษฎร์นิยม 5) วัดบึงลาดสวย 6) วัดเกษตราราม และ 7) วัดบอนใหญ่ โดยแต่ละวัดจะมีเสาหงส์ตั้งเด่นตระหง่านอยู่หน้าวัด ที่แสดงว่าเป็นวัดมอญ ส่วนวัดมอญที่กระจายอยู่ตามชุมชนต่างๆ มีอยู่กว่า 100 วัด ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในสมุทรปราการ สมุทรสาคร ปทุมธานี นนทบุรี ราชบุรี นครปฐม และกรุงเทพมหานคร (บ้านเมือง, 2565: ออนไลน์)

จากคำบอกเล่าเกี่ยวกับอัตลักษณ์มอญกระทุ่มมิต จากท่านพระครูปัญญานนทคุณ เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันของวัดสโสมสร เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชน กระทุ่มมิต และวัดสโสมสรแห่งนี้ว่าพื้นที่บริเวณวัดสโสมสร ซึ่งเดิมชื่อว่า วัดหม่อมแช่ม แห่งนี้ แต่เดิม เป็นทุ่งราบกว้างว่างเปล่า ครั้นต่อมาได้ครอบครัวมอญจากปากลัด จังหวัดสมุทรปราการ และครอบครัวมอญ จากจังหวัดสมุทรสาคร ได้พากันมาจับจองที่บริเวณแห่งนี้ และได้ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก ต่อมาในราว พ.ศ. 2455 หม่อมแช่ม กฤดากร ได้ริเริ่มให้ดำเนินการขุดคลอง ในพื้นที่ติดต่อยาวระหว่างตำบลไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี กับ ตำบลบางภาษี อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เพื่อให้ชาวบ้านบริเวณนี้ ได้ใช้ประโยชน์ในการทำนา และติดต่อกับคนต่างถิ่นได้สะดวกขึ้น และคลองแห่งนี้ชาวบ้านเรียกกันว่า คลองหม่อมแช่มเมื่อขุดคลองเสร็จแล้ว หม่อมแช่ม กฤดากร ได้จัดถวายที่ดิน 1 แปลง จำนวน 15 ไร่ เพื่อสร้างวัดน้อมถวาย

แก่พระพุทธศาสนา และเพื่อให้ชาวบ้านในบริเวณนี้ ได้มีสถานที่บำเพ็ญบุญสร้างกุศลของตน ทั้งนี้ก็เนื่องจากชาวมอญเป็นผู้ที่เลื่อมใสศรัทธา ในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น จะเห็นได้ว่า ทุกชุมชนมอญจะต้องมีวัดเป็นศูนย์กลางที่คนมอญแต่ละชุมชนนั้น พร้อมใจการสร้างขึ้น หม่อมเข้ม ท่านนี้ ก็มีเชื้อสายมอญเช่นกัน ท่านก็คงมีทัศนคติแบบมอญ ที่สิ่งสมเกี่ยวกับการสร้างบุญบารมี มาแต่ครั้งบรรพบุรุษ จึงได้ดำริให้วัดแห่งนี้ขึ้น ซึ่งชาวบ้านได้เรียกวัดแห่งนี้ว่า วัดหม่อม เข้ม เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ก็ได้ไปนิมนต์พระภิกษุเถระ พร้อมกับพระภิกษุและสามเณรจำนวนหนึ่ง มาจำพรรษายังวัดแห่งนี้ ครั้นออกพรรษาในปีเดียวกัน ก็ได้มีพระภิกษุเนตร อุตตโม เดินทางมาจากกรุงหงสาวดี มาจำพรรษายังวัดแห่งนี้ และได้ดำเนินการสานต่อจนสำเร็จ (พิศาล บุญผูก, 2565: ออนไลน์) และจากสภาพความเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันทำให้สังคมวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญกระทุ่มมีมิติลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท ทำให้ระบบความคิดของคนในชุมชนแตกต่างกัน บางส่วนต้องการพัฒนาสู่ความทันสมัย บางส่วนต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ดำเนินตามครรลองแห่งทาน อันมีคุณธรรมจริยธรรม เป็นสิ่งที่เกื้อกูลสังคมให้ผู้คนดำรงชีวิตอย่างสามัคคีและสันติสุข และตระหนักถึงความสัมพันธ์และความคล้ายคลึงระหว่างวัฒนธรรมมอญกับวัฒนธรรมไทย และเห็นว่าชุมชนไทยเชื้อสายมอญกระทุ่มมีมิติ เป็นชุมชนที่น่ายกย่องด้านการอนุรักษ์แหล่งวัฒนธรรม และมีประเพณีความเชื่อที่ผูกพันต่อชีวิตและความเป็นอยู่ เป็นชนชาติที่มีความเจริญทางด้านวัฒนธรรมสูงและมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองที่เด่นชัด และเห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี (กนกพร กระจำแสง, 2561: 12)

จากการศึกษาเกี่ยวกับการสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญกระทุ่มมีด ผู้ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาตามวัตถุประสงค์ 2 ข้อ คือ เพื่อศึกษาการสืบสานอัตลักษณ์มอญในพื้นที่มอญกระทุ่มมีด และเพื่อวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์มอญในพื้นที่มอญกระทุ่ม โดยผู้วิจัยต้องการศึกษาในมุมมองของ อัตลักษณ์ ประวัติความเป็นมา การสืบสานอัตลักษณ์วัฒนธรรมชาวมอญกระทุ่มมีด รวมไปถึงคุณค่าของการสืบสานอัตลักษณ์วัฒนธรรมชาวมอญกระทุ่มมีด เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการมุ่งไปสู่การวิเคราะห์เพื่อ ศึกษาคุณค่า วิธีการปฏิบัติ และความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชาวมอญกระทุ่มมีด ซึ่งแนวความคิดนี้จะได้รับจากข้อมูลจากคัมภีร์ หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำมารวบรวม ประมวลสิ่งที่เห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญและเป็นประโยชน์ในการทำวิจัยในครั้งนี้ และหวังว่าจะ เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ต้องการศึกษาในเรื่องนี้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสืบสานอัตลักษณ์มอญในพื้นที่มอญกระทุ่มมีด
2. เพื่อวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์มอญในพื้นที่มอญกระทุ่มมีด

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญกระทุ่มมืด” ผู้ศึกษาได้เตรียมแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1. วิถีชีวิตของชาวมอญกระทุ่มมืด

วิถีชีวิตของชาวมอญกระทุ่มมืด หรือชาวมอญเป็นกลุ่มเศรษฐกิจที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่งในสังคมไทยในอดีต แม้ว่าชาวมอญจะมีสถานภาพเป็น “ไพร่หลวง” ภายใต้ระบบไพร่ นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ แต่รัฐไทยก็ให้ความสำคัญทางเศรษฐกิจต่อชาวมอญพอสมควร ชาวมอญ หรือมอญกระทุ่มมืดจึงสามารถเลือกประกอบอาชีพต่าง ๆ ตามความถนัดของตนเอง ตั้งแต่ช่วงแรกที่อพยพมาประเทศไทย ซึ่งแตกต่างจากแรงงานจีนที่เริ่มเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างโดยตรง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวมอญมีบทบาทเป็นผู้ประกอบการสำคัญทางเศรษฐกิจ ทั้งในแง่ผู้ผลิตและผู้ขาย อันมีส่วนขับเคลื่อนการแลกเปลี่ยนและไหลเวียนของสินค้าและเงินตราในระบบเศรษฐกิจ แต่ชาวมอญไม่ได้เป็นผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจการค้าที่สำคัญของประเทศไทยแบบคนจีน เพราะระบบเศรษฐกิจของชาวมอญมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจที่เลี้ยงตนเองได้ กิจกรรมทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่จึงหมุนเวียนอยู่ในระบบท้องถิ่นภายในหมู่บ้านของตนหรือบริเวณใกล้เคียงเท่านั้น ส่วนการค้าก็เป็นการรับซื้อสินค้าจากตำบลหนึ่งล่องเรือไปขายยังอีกตำบลหนึ่ง ไม่มีการค้ากับต่างประเทศโดยตรงดังเช่นชาวจีน (สุภรณ์ โอเจริญ, 2541: 85)

ในส่วนของวิถีชีวิตเกี่ยวกับการกำหนดบทบาทและสถานภาพของสมาชิกในครอบครัวของชาวไทยเชื้อสายมอญในอดีตจะกำหนดโดยใช้เพศและระดับอายุเป็นสำคัญ ผู้ชายจะมีบทบาทและสถานภาพสูงกว่าผู้หญิง ผู้อาวุโสจะมีบทบาทและสถานภาพสูงกว่าผู้เยาว์ ผู้ชายมีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวและมีอำนาจในการตัดสินใจประเด็นในครอบครัว ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่อยู่บ้านเลี้ยงลูก ปรนนิบัติสามี และมีหน้าที่ดูแลกิจกรรมภายในบ้านทุกเรื่อง รวมทั้งบริหารเรื่องค่าใช้จ่ายในบ้าน บางครั้งภรรยาอาจทำหน้าที่เป็นตัวช่วยเสริมแรงงานของสามีบ้าง ส่วนผู้อาวุโสพบว่า ในอดีตมีบทบาทเป็น หมอตำแย เป็นหมอสมุนไพร สอนการรำละคร และเป็นพี่ปรึกษาของคนในครอบครัว โดยผู้อาวุโสจะได้รับการเคารพจากคนในครอบครัวและชุมชนมาก แต่ในยุคสมัยใหม่ การรักษาพยาบาลแผนโบราณไม่ได้รับความนิยมอีกต่อไป หน้าที่หลักของผู้อาวุโสจึงเป็นการช่วยเหลือดูแลหลาน และการช่วยเหลืองานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น

ลักษณะโครงสร้างทางด้านอำนาจของครอบครัวมอญ เป็นโครงสร้างที่เน้นความเป็นใหญ่ของฝ่ายชาย แต่การแสดงออกถึงความเป็นใหญ่ของผู้ชายมอญเป็นภาพลักษณ์ที่ผู้ชายแสดงออกผ่านทางสถานภาพและบทบาททางสังคมเท่านั้น ในทางปฏิบัติ ผู้ชายจะใช้เหตุผลพูดคุยหรือถกเถียงปัญหาในครอบครัว การตัดสินใจเรื่องสำคัญในครอบครัวจะตัดสินใจร่วมกัน ภรรยา มักจะตัดสินใจในเรื่องเล็ก ๆ

น้อย ๆ และเป็นเพื่อนคู่คิดของสามี ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ลักษณะการจัดสรรอำนาจในครอบครัวชาวมอญ มีลักษณะแบบ Equalitarian มากขึ้น กล่าวคือ ฝ่ายชายและหญิงมีการใช้อำนาจในการตัดสินใจกิจกรรมของครัวเรือนร่วมกันมากขึ้น ปัจจุบัน การแสดงบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวของผู้ชายและผู้หญิงมีเท่ากัน สามีชาวมอญให้การยอมรับบทบาทในการทำงานนอกบ้านของภรรยา และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมภายในบ้าน นอกจากนี้ ทั้งสามีและภรรยาชาวมอญยังถูกคาดหวังจากสังคมให้แสดงบทบาทในเรื่องความซื่อสัตย์ต่อคู่สมรส ตามที่กฎหมายในปัจจุบันให้การรองรับ ประกอบกับหลักคำสอนในศาสนาพุทธและกฎจารีตในการนับถือผีล้วนสอนให้ชาวมอญไม่ประพฤติผิดในกามด้วย โดยสังคมมอญคาดหวังให้พ่อแม่อบรมสั่งสอนลูกให้ปฏิบัติตามค่านิยมที่ชาวมอญให้ความสำคัญมากที่สุด คือ การเคารพผู้อาวุโส รองลงมา คือ การศึกษา ความขยันขันแข็ง การยึดมั่นในคุณธรรม ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในครอบครัว การรักษาเกียรติยศของครอบครัวและวงศ์ตระกูล ความมีระเบียบ ความรักในพวกพ้อง ความเป็นตัวของตัวเอง รวมทั้งการสะสมวัตถุเงินทองและความสอดคล้องในชีวิต พ่อแม่ชาวมอญมักแสดงบทบาทต่อลูกในเรื่องของการเป็นแบบอย่างที่ดีมากที่สุด รองลงมาคือการให้ขวัญกำลังใจ การดูแลทางด้านสุขภาพกายใจ และการอบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดี ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูบุตรของชาวมอญมีลักษณะแบบกึ่งประชาธิปไตย คือ ให้อิสระในบางเรื่องและควบคุมบางเรื่อง กล่าวคือ ให้อิสระในเรื่องการเลือกเรียน อาชีพ คุ้ครอง แต่จะควบคุมไม่ให้ลูกเที่ยวเตร่และคบเพื่อนที่ไม่ดี และกำกับดูแลให้ลูกช่วยงานบ้าน โดยชาวมอญพยายามสอนลูกด้วยเหตุผลมากกว่าอารมณ์ เพราะให้ความสำคัญกับลูกมาก ในอดีตพ่อแม่ชาวมอญมักจะอบรมสั่งสอนลูกในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องการทำงาน เพื่อให้ลูกสามารถสืบทอดอาชีพจากพ่อแม่ได้ ลูกชายมักจะถูกสอนในเรื่องการรู้จักการดำรงชีวิต ลูกสาวมักจะได้รับการอบรมจากแม่เรื่องงานบ้านงานเรือน ส่วนผู้สูงอายุมักจะอบรมสั่งสอนและถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ ความสัมพันธ์ในครอบครัวไทยเชื้อสายมอญในสมัยก่อนจึงมีความใกล้ชิดกันมาก

การที่สภาพสังคมได้เปลี่ยนไปจากสังคมแบบเกษตรกรรมมาเป็นสังคมแบบอุตสาหกรรมนั้น ได้ส่งผลทำให้ลักษณะครอบครัวมอญกระทุ่มีดในหลายชุมชนเปลี่ยนแปลงไป เมื่อทั้งพ่อและแม่จำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ครอบครัวที่เป็นครอบครัวเดี่ยวอาจจำเป็นต้องจ้างผู้เลี้ยงดูบุตร หรือนำไปให้บุพการีเลี้ยงดูแทน เมื่อลูกถึงวัยเข้าเรียน พ่อแม่ยังต้องแสวงหารายได้เพิ่มขึ้น เพื่อให้เพียงพอกับรายจ่ายที่จะตามมา โอกาสที่ลูกจะอยู่ใกล้ชิดพ่อแม่ก็น้อยลง ประกอบกับความก้าวหน้าของนวัตกรรมและเทคโนโลยีต่าง ๆ โดยเฉพาะคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตที่ดึงดูดความสนใจของลูกให้ใช้เวลาไปกับสิ่งเหล่านี้ ปัจจัยเหล่านี้ก่อให้เกิดภาวะแปลกแยกระหว่างพ่อแม่และลูกสูง จนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ลูกขาดที่ยึดเหนี่ยวทางใจ ขาดที่ปรึกษา และนำไปสู่ปัญหาการใช้ยาเสพติด ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และปัญหาสุขภาพจิตของเด็กในชุมชนมอญในปัจจุบันค่อนข้างมาก นอกจากนี้ ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างผู้อาวุโสและบุคคลในครอบครัวในยุคปัจจุบัน พบว่า ผู้อาวุโสได้รับการปฏิบัติดูแลจากลูกหลานในเรื่องการดูแลเสื้อผ้า การพาไปเที่ยวพักผ่อนค่อนข้างน้อย แต่ยังมี การขอคำแนะนำบ้างในบางครั้งแต่

ไม่บ่อย ส่วนใหญ่ลูกหลานมักมาเยี่ยมเยือน ชื่อของให้รับประทานดูแลสุขภาพและให้ความเคารพ (กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย, 2565: ออนไลน์)

2. อัตลักษณ์ที่มีอิทธิพลต่อชาวมอญกระทุ้มมีด

จากการศึกษาอัตลักษณ์ที่มีอิทธิพลต่อชาวมอญกระทุ้มมีด ในพื้นภูมิของชาติพันธุ์มอญกระทุ้มมีด ได้ขยายอาณาบริเวณการอยู่อาศัยไปยังลุ่มน้ำต่าง ๆ และตั้งถิ่นฐานในราชอาณาจักรสยามมายาวนาน โดยชาวมอญมีความเชี่ยวชาญด้านการทำนา ทำสวน และทำการประมง นอกจากนี้ ยังมี ความชำนาญในด้านศิลปกรรมหลากหลายแขนง เช่น การปั้นดิน ภาชนะดินเผา การปั้นอิฐ หรือที่เรียกว่า "อิฐมอญ" และการขึ้นล่องทางเรือ เป็นต้น รวมถึง อาหารการกิน ศิลปะ ภูมิปัญญา อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวมอญสืบทอดมาจากบรรพชนจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง (บุญยงค์ เกศเทศ, 2562) มอญเป็นชนชาติโบราณที่มีความเป็นมายิ่งใหญ่ มีอารยธรรมของตนเอง ซึ่งรวมตลอดไปถึงการรู้จักใช้ภาษาและอักษรที่เป็นของมอญโดยเฉพาะด้วย แม้ว่าความเป็นประเทศของมอญได้สูญเสียนับร้อย ๆ ปีล่วงมาแล้ว แต่ทว่าชาวมอญกลับดำรงรักษาจารีต ประเพณี วัฒนธรรม ในการดำเนินชีวิตในแผ่นดินอื่นได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการสืบทอดและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์แห่งชนชาติมอญ ได้ยาวนานตราบทุกวันนี้ คือ "พิธีกรรมทางพุทธศาสนา" ความโดดเด่นของประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาที่คนไทยคุ้น เป็นอย่างดี คือ พิธีแห่งหงส์ ธงตะขาบ ปล่อยนก ปล่อยปลา ในช่วงเทศกาลสงกรานต์นี้ แต่ยังมีประเพณีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาหลายอย่าง และประเพณีหนึ่งที่น่าสนใจจะเป็นแห่งเดียว คือ “ประเพณีพระทังบาตร” ของวัดในชุมชนมอญกระทุ้มมีด ซึ่งมีอยู่ด้วยกันทั้งหมดถึง 7 วัด คือ 1) วัดหม่อมแซม (วัดสโมสร) 2) วัดยอดพระพิมล 3) วัดไทรน้อย 4) วัดราชภรณ์นิม 5) วัดบึงลาดสวย 6) วัดเกษตราราม และ 7) วัดบอนใหญ่ ส่วนวัดมอญในชุมชนอื่น ๆ นั้นไม่ปรากฏว่ามีประเพณีดังกล่าว โดยประเพณีพระทังบาตร ถือเป็นจุดศบคบาตรอย่างหนึ่ง โดยพระที่ถือจุดศบคบาตรนั้นต้องตั้งจิตอธิษฐานว่าจะถือฉันในบาตรเป็นวัตรเพียงมือเดียว คือ จะนำอาหารทุกชนิดที่จะบริโภคในมือนั้น มารวมกันในบาตรแล้วจึงฉันอาหารนั้น เพื่อไม่ให้ติดในรสชาติของอาหาร ทั้งนี้ พระจะนำบาตรไปส่งให้ญาติโยมบ้านใดบ้านหนึ่งแล้วกลับวัดเลย เรียกว่า ทังบาตร (พลังจิต, 2565: ออนไลน์) โดยลักษณะดังกล่าวนี้มีความเชื่อมโยงกับ อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในลักษณะความเป็นตัวตนในลักษณะที่เรียกว่า articulated self หรือตัวตนที่มาจาก การเชื่อมต่อร้อยประกอบกันเข้าจากหลาย ๆ ส่วนเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏในวาทกรรมที่ถูกนำเสนอเป็นการนำชิ้นส่วนหลาย ๆ ชิ้นที่ถูกประกอบรวมขึ้นมาภายใต้บริบทของสถานการณ์หนึ่ง อาจมีการเชื่อมต่อชิ้นส่วนบางชิ้นเข้าด้วยกันเพื่อการแสดงออกของปัจเจกในลักษณะหนึ่ง แต่ในอีกสถานการณ์หนึ่งการแสดงออกของปัจเจกในลักษณะหนึ่ง แต่ในสถานการณ์การณหนึ่งการแสดงออกของปัจเจกอาจเป็นอีกรูปแบบหนึ่งก็ได้ขึ้นอยู่กับ การเชื่อมต่อชิ้นส่วน โดยนัยนี้ปัจเจกจึงเป็นผู้มีความสามารถในการตอบโต้เปลี่ยนแปลงสถานการณ์ได้ด้วย แต่ทั้งนี้สถานการณ์นั้น ๆ ก็เป็นผลผลิตจากสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดมาก่อนหน้านั้นแล้วมนุษย์คนหนึ่ง ๆ จึงเป็นผลรวมของวาทกรรมหลายชุดที่อาจโต้แย้งหรือส่งเสริมกัน

นิยามความเป็นตัวตนจึงมีลักษณะเป็นกระบวนการไม่คงที่ตายตัว เป็นการเลื่อนไหลไปตามสถานการณ์ องค์ประกอบของวาทกรรมแต่ละชุดก็ไม่จำเป็นต้องมีตรรกะที่เชื่อมโยงต่อกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบท แวดล้อม ความเป็นตัวตนจึงเป็นผลผลิตทางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นเชิงกระบวนการ และการตีความของปัจเจก ภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ และสังคมในแต่ละช่วงเวลาและสถานการณ์ (Charles F. Keyes, 1997: 152) โดยอัตลักษณ์เชื่อมโยงกับรากฐานของหลายสาขาวิชา โดยแต่ละสาขาวิชาจะนิยามโดยนัยที่ใกล้เคียงกับอัตลักษณ์ อันมีตัวประธาน (Subject/Subjective/ Subjectivism) ปัจเจกชน (Individual/ Individualism) บุคคล (Personality) ตัวตน (Self) ผู้กระทำ (Agency) เป็นต้น ซึ่งคำเหล่านี้พยายามสื่อความหมายที่เหมือนกันทางด้านสภาพของตัวบุคคลที่ก่อตัวขึ้นมา โดยอาศัยความเหมือนกันคือตัวบุคคลและการแสดงออกโดยมักจะกล่าวควบคู่กันกับมโนทัศน์เรื่องอำนาจ จากการนิยามความหมาย การสร้างภาพแทนความจริงและการเป็นหนึ่งเดียวกันของสังคมจึงทำให้เราเกิดความเข้าใจอัตลักษณ์ว่าเป็นเรื่องของคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่พยายามสร้างความแตกต่างให้เกิดขึ้นกับอีกสิ่งหนึ่งซึ่งมีการเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงได้ ด้วยเหตุนี้การจะนิยามความหมายให้กับอัตลักษณ์ (Identity) จึงจำเป็นต้องเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคมในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) เทคโนโลยีการสื่อสารมีความเจริญก้าวหน้าส่งผลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวันจนต้องทบทวนความรู้สึกที่ตัวเรามีต่อตนเอง ดังนั้นสิ่งต่าง ๆ ที่เคยนิยามหรือให้คุณค่าเกี่ยวกับอัตลักษณ์ย่อมไม่แน่นอน และด้วยเหตุนี้นักสังคมศาสตร์จำนวนไม่น้อยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับอัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนกระทบการนิยามอัตลักษณ์ในรูปแบบใหม่ ๆ ทั้งสิ้น (ศรัญญา กิตติวัฒน์โชติ, 2557: 9)

นอกจากนี้ หากเลือกนิยามตนเองและแสดงตนต่อผู้อื่นหรือสังคมว่าตัวเราเป็นใครนั้นจึงเป็นกระบวนการการเลือกใช้และแสดงออก อันจะทำให้รู้ตัวว่าเราเหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่นหรือกลุ่มอื่นได้อย่างไร โดยผ่านระบบของการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) หรือเครื่องหมายอัตลักษณ์ (Identities Markers) ซึ่งเป็นสื่อองค์ประกอบกันและกันทั้งด้านอารมณ์ความรู้สึกภายในตัวเราและกระบวนการของโลกภายนอกที่เราเกี่ยวข้อง เพราะมนุษย์เลือกใช้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายที่เกี่ยวข้องกับตนเองทั้งในกระบวนการที่ตนสัมพันธ์กับโลกและที่เกี่ยวข้องกับตนเองที่ซ้อนทับกันอยู่ ดังนั้นจึงมีการจัดแบ่งประเภทของอัตลักษณ์เป็น 2 ระดับ คือ ระดับตัวบุคคล (Personal Identity) และระดับสังคม (Social Identity) เช่น การที่สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และตำแหน่งทางสังคมให้กับเรา อันได้แก่ บทบาทความเป็นลูก บทบาทความเป็นเพื่อน และบทบาทในตำแหน่งในที่ทำงาน เป็นต้น ระบบคุณค่าที่ติดตัวเรามาตั้งแต่เกิด ทำให้เราเรียนรู้และเลือกที่จะนิยามตนเองให้เหมาะสมในสังคม และมีการเลื่อนไหลปรับเปลี่ยนไปตามบริบท เช่น เมื่ออยู่ในครอบครัวก็จะมีบทบาทเป็นลูก เป็นพี่เป็นน้อง ซึ่งบางครั้ง บทบาทและตำแหน่งอาจทับซ้อนกัน เช่น เราเป็นนักศึกษาในขณะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มเพื่อนในชั้นเรียนเดียวกัน เป็นต้น

ดังนั้น สัญลักษณ์ที่เราเลือกใช้เพื่อยามตนเองทั้งต่อสังคมและต่อตัวเองนั้นเกิดขึ้นได้โดยผ่านระบบการสร้างภาพตัวแทนความจริง (Representation) เพราะการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ต่าง ๆ จะกระทำโดยผ่านระบบสัญลักษณ์ที่มีหลายรูปแบบ เช่น คนเลือกแต่งกายเพื่อแสดงความเป็นสมาชิกของสถาบัน หรือแต่ละสถานศึกษามีการเลือกใช้สี สัญลักษณ์หรือเครื่องแบบที่แตกต่างกันออกไป ก็เพื่อแสดงความเป็นตัวตนให้กับตัวบุคคลรับรู้ แต่อย่างไรก็ตามการที่เรามองตัวเราและพยายามเลือกนิยามเพื่อแสดงความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคลกับสิ่งที่คนอื่นมองเห็นในตัวเราว่าเป็นอย่างไรนั้นอาจไม่สอดคล้องกันเสมอไป อัตลักษณ์เกิดขึ้นจากการปฏิสังสรรค์ที่ระหว่างบุคคลในสังคมและภายในตัวเอง ในแต่ละคนอาจมีอัตลักษณ์ที่หลากหลาย แต่จะมีการเลือกเอาเพียงอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งที่ตนยอมรับเพื่อนำมาใช้ภายใต้เงื่อนไขของบริบทในช่วงเวลาและพื้นที่และตัวบุคคลเป็นผู้กำหนดอัตลักษณ์ตนเองหรือสังคมกำหนดตำแหน่งแห่งที่ให้กับบุคคลได้ การกำหนดอัตลักษณ์นี้เกิดขึ้นในกระบวนการคิดที่เกี่ยวข้องกับระบบของความแตกต่าง ความหลากหลายและการตั้งคำถามที่ว่าอัตลักษณ์ที่จะสร้างขึ้นนั้น มีความเชื่อมโยงกับสังคมอย่างไร ดังนั้นอัตลักษณ์กับสังคมจึงแยกจากกันไม่ออกเนื่องจากการนิยามความเป็นตัวตนของอัตลักษณ์นั้นต้องมีการอ้างอิงกับสังคม แม้จะเป็นในระดับตัวบุคคลก็ยังคงมีการนิยามตนเองว่ามีตำแหน่งแห่งที่หรือมีบทบาทอย่างไรในสังคมที่บุคคลอาศัยอยู่ (ณัฐพล ธรรมสมบัติ, 2557: 10-11)

3. วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อชาวมอญกระทุ้มมิดในสังคมปัจจุบัน

วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อชาวมอญกระทุ้มมิดในสังคมปัจจุบัน พบว่า ในการค้นพบเอกสารได้ค้นหาเนื้อหาวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อชาวมอญกระทุ้มมิดในสังคมปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมชาวมอญกระทุ้มมิดที่เน้นพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีต่อสังคมในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในกลุ่มพุทธศาสนิกชน บางพิธีก็รับความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์เข้ามาเสริม บางพิธีก็รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์โดยตรงที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์สนองความต้องการของประชาชนได้มากกว่าพิธีกรรมในศาสนาพุทธกล่าวคือพิธีกรรมและคำสอนในศาสนาพุทธมุ่งด้านจริยธรรมและการใช้เหตุผล โดยเน้นการพึ่งตนเองหรือสติปัญญาของมนุษย์ การทำพิธีจึงมีลักษณะเป็น “บุญ” คือ มุ่งความสุขใจที่ได้กำจัดกิเลสของตนเองมากกว่าอย่างอื่น เช่น พิธีทอดกฐิน พิธีทอดผ้าป่า เป็นต้น ส่วนพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์แสดงถึงการยอมรับความมีอยู่ของอำนาจภายนอกในรูปแบบต่าง ๆ ลักษณะของพิธีมุ่งสร้างอำนาจภายนอกที่เหนือกว่า เช่น อำนาจของเทพเจ้า เพื่อกำจัดปกป้องอำนาจภายนอกที่ร้ายแรงอย่างอื่น และให้อำนาจที่เหนือกว่านี้ช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบพิธีด้วย ลักษณะพิธีจึงแสดงให้เห็นความสูงต่ำระหว่างสิ่ง 2 สิ่ง เช่น ผีกับเทวดา สวรรค์กับนรก ช้างขึ้นกับช้างแรม เป็นต้น สิ่งที่สูงกว่าได้รับการมองว่าเป็นสิ่งที่เปี่ยมมงคลและบริสุทธิ์ (สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, 2524: 39-49) พระพุทธศาสนาเริ่มต้นขึ้นมาด้วยการค้นคิดหาหนทางออกจากทุกข์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงประกอบด้วยความคิดที่เน้นในหลักที่เป็นเหตุและผล หลังจากที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิแล้ว ในเวลานั้นมีการนับถือภูตผีเทวดาอยู่ค่อนข้างมาก เมื่อมีการผสมผสานความเชื่อและเปลี่ยนแปลงความคิดให้เป็นแบบพุทธแล้ว

พุทธศาสนิกชนจึงยอมรับการประกอบพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ควรถูกนับมา และยังคงช่วยเหลือกันและกัน ให้สามารถดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน ในส่วนนี้มีปราชญ์ท่านหนึ่งได้ให้ความกระจ่างว่า “...ธรรมดาแล้ว ศาสนาก็เปรียบตั้งไม้ใหญ่ต้องมีแก่น กระทบ และเปลือกหุ้มอยู่... เมื่อถากเปลือกและกระพ้อออกแล้วก็จะเห็นแก่น เมื่อเปลือกกระพ้อถูกถากออกแล้ว ก็จะงอกขึ้นมาใหม่ให้กลับคืนสภาพเดิม...” (เสฐียร โกเศศ, 2524: 198) โดยส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของมอญกระพ้อมมีจะเป็นในเรื่องของ พิธีกรรมทางศาสนาที่ขึ้นตอนที่ชัดเจนมีพระเป็นผู้ประกอบพิธีบุคคลผู้ทำพิธีสามารถทำพิธีได้จะเป็นใครก็ได้ทำหน้าที่ได้และมีความสำคัญประสงคเพื่อจรรโลงสืบทอดศาสนานำความเจริญรุ่งเรืองหรือความสุขสบายมาให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่วนไสยศาสตร์ ผู้ประกอบพิธีจะต้องเป็นบุคคลเฉพาะ ทำแทนกันไม่ได้ มีวัตถุประสงค์กำหนดไว้ชัดเจนเพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ได้เป็นการประกอบพิธีเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของสังคมโดยรวม (อมรา พงศาพิชญ์, 2541: 41) โดยวัฒนธรรมที่พูดถึงเกี่ยวกับพิธีกรรมต่างดังนี้

1. พิธีไหว้ครู/ครอบครู นับตั้งแต่สมัยโบราณคนไทยเราให้ความเคารพนับถือครูบาอาจารย์มาตลอดเมื่อนักเรียนจะเข้าเรียนสรรพวิชาการต่าง ๆ จากผู้เป็นครูจะต้องมีการมอบตัวเป็นศิษย์ ครั้นพอเรียนจบวิทยากรนั้น ๆ แล้วก็มักจะต้องมีพิธีการครอบครูให้บรรดาศิษย์ทั้งหลายเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ ว่าผู้ที่เป็นครูนั้นได้ประสิทธิประสาทความรู้จนครบถ้วน สามารถนำวิชาการเหล่านั้นไปใช้ในการประกอบสัมมาอาชีพได้ และยังเป็นกรรำลึกนึกถึงพระคุณของครูผู้สอน และบูรพาจารย์ที่ท่านได้ล่วงลับไปแล้วให้อวยชัยให้พรให้ศิษย์ได้รับความเจริญในวิชาชีพนั่น ๆ พิธีไหว้ครูจึงมีวัตถุประสงค์ ให้สานุศิษย์ทุก ๆ ท่าน ร่วมแสดงความกตัญญูตเวที เคารพบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลโดยพร้อมเพรียงกันจะเห็นวาศาสตร์โบราณของไทยทุกอย่างจะต้องมีการไหว้ครู ไม่ว่าจะเป็นวิชาดาบ วิชามวย วิชาการดนตรีและนาฏศิลป์ วิชาช่างฝีมือต่าง ๆ ฯลฯ การไหว้ครูแต่ละครั้งจะต้องเริ่มด้วยการนมัสการพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งในแต่ละวิชาล้วนแล้วแต่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ แต่ประการใด การไหว้ครูโดยใช้การเจริญพุทธคุณในศาสตร์โบราณต่าง ๆ (รายงานพิเศษกองบรรณาธิการ, 2544: 19)

2. พิธีเจริญพระพุทธมนต์/พิธีสวดมนต์คือการกล่าวคำศักดิ์สิทธิ์อันมีฤทธิ์อำนาจเหนือชีวิตจิตใจ ได้แก่ การสรรเสริญพระรัตนตรัย และมนต์ของพระพุทธเจ้า (พระพุทธมนต์) อันถือว่าเป็นเครื่องป้องกันภัยอันตราย และเกิดความเจริญ โดยสวดเป็นภาษามคธ อาจสวดเป็นกิจวัตรเพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ตน หรือสวดในโอกาสพิเศษอื่น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นการประกอบกุศลวิธี โดยส่วนมากนิยมมนต์พระภิกษุมาเจริญพระพุทธมนต์ บทที่ใช้สวดมีหลายแบบและที่ต้องสวดคือบทนมัสการพระคือ นะโม เพราะเป็นบทไหว้บรมครูของโลก ส่วนพิธีสวดมนต์ ในบริบทของร่างทรงเป็นการกล่าวคาถาศักดิ์สิทธิ์ทั้งที่เป็นภาษามคธและภาษาไทยโดยเลือกมาเป็นบางบทนอกจากบทสรรเสริญพระรัตนตรัย เช่น คาถาชินบัญชร คาถาอารามีสถิต คาถาบูชาเทพต่าง ๆ คาถาป้องกันภัย คาถาขอพรต่าง ๆ คาถากำจัดสิ่งไม่เป็นมงคลออกจากกาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันตัวจากภัยต่าง ๆ ขอพร และขจัดสิ่งไม่ดีออกจากร่างกาย (แปลก สนธิรักษ์, ม.ป.ป.: 3-6.)

3. พิธีชุมนุมเทพ การอัญเชิญเทวดาทุกชั้นฟ้าและดิน โดยการอ่านโองการ และ บทเจริญคุณ เพื่อมารับเครื่องบวงสรวง และอำนวยการพรให้แก่เหล่าร่างทรง ในพิธีไหว้ครู ก่อนทำพิธีรำเบิกบายศรี

4. พิธีเบิกบายศรี-โห่บายศรี เบิกบายศรี พิธีเจิมและห่มบายศรีด้วยผ้าสีต่าง ๆ ที่สวยงาม ก่อนการเวียนเทียน มีแวนเวียนเทียน เป็นเครื่องประกอบรอบบายศรี บายศรีเป็นคำเขมรปนสันสกฤต หมายถึงข้าวขวัญ จัดไว้ในกระทงใบตอง ภายหลังหมายถึงกระทงใส่เครื่องสังเวย การจัดบายศรีเป็นอย่าง พราหมณ์ที่รับเข้ามาในพิธีพุทธแล้วรวมกับพิธีผีที่เป็นระบบความเชื่อท้องถิ่น เริ่มพิธีโดยจุดเทียนที่แวน แล้วส่งให้ผู้เข้าร่วมพิธีที่นั่งล้อมวงอยู่และส่งต่อ ๆ กันไปให้แวนเวียนเทียนรอบเป็นทักษิณาวรรตจนครบ 3-5-7 หรือ 9 รอบ โห่บายศรี เป็นการนำบายศรีชนิดต่าง ๆ ขึ้นสู่ศาลเพียงตา ก่อนการทำพิธีบวงสรวง (รายงานพิเศษศิลปวัฒนธรรม, 2546: 72.)

5. พิธีทำบุญเลี้ยงพระ การทำบุญเลี้ยงพระ ตามปกติที่ทำกัน มักนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มา เจริญพระพุทธมนต์ ในสถานที่ที่ประกอบพิธีในตอนเย็น เรียกกันอย่างสามัญว่าสวดมนต์เย็น รุ่งขึ้น เวลา เช้า (บางกรณี เวลาเพล) ถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อเย็นวานนั้นเรียกกันว่า เลี้ยงพระเช้า (เลี้ยงพระเพล) หรือฉันเช้า (ฉันเพล) และในคราวเดียวกันก็มีการตักบาตรด้วย บางคนมี เวลาน้อย ย่นเวลามาทำพร้อมกัน ในวันเดียวในตอนเช้าหรือตอนเพลตามความสะดวกโดยนิมนต์ พระภิกษุสงฆ์ มาเจริญพระพุทธมนต์ก่อนจบแล้วถวายภัตตาหารให้เสร็จสิ้นในเวลาเดียวกัน อย่างนี้ เรียกว่า ทำบุญเลี้ยงพระ การทำบุญเลี้ยงพระ เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งของชาวพุทธ ในการทำบุญนั้นมัก นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ในตอนเย็น ซึ่งเรียกกันว่า สวดมนต์เย็น พอรุ่งขึ้นก็มีการถวาย ภัตตาหารแด่พระสงฆ์ ถ้าเป็นเวลาเช้า ก็เรียกว่า เลี้ยงพระเช้า ถ้าเป็นเวลาเพลก็เรียกว่าเลี้ยงพระเพล ซึ่ง ชาวพุทธนิยมทำบุญเลี้ยงพระกัน ในงานมงคล เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานวันครบรอบวันเกิด งานวันมงคล สมรส และงานอวมงคล เช่น ทำบุญในงานพิธีศพ หรือพิธีเกี่ยวกับการตาย เป็นต้น (บ้านจอมยุทธ, 2565: ออนไลน์)

6. พิธีบวงสรวงศาลเพียงตา พิธีบวงสรวงหน้าโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป การมอบให้ (แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์) เพื่อหวังสิ่งหนึ่งสิ่งใด (จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์) จุดประสงค์ทั่วไปของการบวงสรวงและการเซ่นสังเวย นี้คือเราให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เราไม่ต้องการไปเพื่อที่จะได้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เราต้องการมา มีวัตถุประสงค์ 2 อย่าง อย่างแรกเพื่อให้ได้บางสิ่งบางอย่าง เช่น ชัยชนะ อีกอย่างคือเพื่อขับไล่หรือขจัดสิ่งที่ไม่ต้องการบางอย่าง เช่น ภูตผีปีศาจ วิญญาณชั่วร้าย การบวงสรวง แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ประกอบด้วย ชนิดที่ 1 การบวงสรวงด้วยใจ โดยไม่ขอสิ่งตอบแทน แม้ผู้ให้จะไม่ต้องการขอสิ่งใดจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่การมอบให้ชนิดนี้ ก็ทำให้เกิดการยึดเหนี่ยวสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้ให้ กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งในท้ายที่สุดก็ต้องนำไปสู่ผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ชนิดที่ 2 การอ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยความเชื่อมั่นหรือด้วยความหวังว่าเมื่อได้ใช้สิ่งของบวงสรวงแล้ว ผู้บวงสรวงจะสามารถชักจูง อ้อนวอน ล่อหลอกหรือแม้แต่ บังคับขู่เข็ญให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประสิทธิประสาทสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (หรือหลายสิ่ง) ให้ตามที่ต้องการ ส่วนการ

บวงสรวงด้วยพลังจิตจะได้ทั้งความคิด สิ่งของการกระทำและได้ผลยิ่งกว่าการบวงสรวงด้วยวัตถุ เพราะเป็นพลังที่กลั่นกรองมาแล้ว แต่ปัจจุบันยังต้องใช้ของจริงในการบวงสรวงอยู่เพราะคนส่วนมากยังไม่สามารถรวบรวมพลังจิตให้กล้าแข็งมากพอที่จะทำให้เกิดภาพในจินตนาภาพมีสภาพเดียวกับของจริงได้เครื่องเช่นสังเวศสำคัญชนิดหนึ่งที่ใช้ในพิธีกรรมเกือบทุกชนิด ได้แก่ ของเหลว เช่น น้ำ น้ำมัน ไวน์ เหล้าหมัก เบียร์ไปจนถึงเลือด ในหลายลัทธิความเจ็บปวด ความทุกข์ยากและเลือด ถูกจัดว่าเป็นของบวงสรวงที่ดี กลิ่นหอมเป็นเครื่องเช่นสำคัญเช่นกัน ใช้เผาในพิธีกรรม เพื่อสร้างบรรยากาศหรือเพื่อขับไล่พลังร้าย ภูตผีปีศาจ หรือเพื่อทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์พอใจ เช่น รูปหอม กำยาน หรือเครื่องหอมพวกยางไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ น้ำมันหอมจากสัตว์ ฯลฯ การเผาไฟ จุดไฟ เช่นเทียนไข คบไฟ กองไฟ ตะเกียง ก็จะทำให้พิธีกรรมนั้นขลังยิ่งขึ้น บางทีมีการเผาอาหาร เผากระดาษเพื่อเช่นไหว้ วัตถุบางอย่างก็นิยมใช้เป็นเครื่องบวงสรวง เช่น บุหรี่ เหล้า หนังสือ รูปภาพ ตุ๊กตา ของเด็กเล่น กังหัน รูปปั้นสัตว์ (Denny, Sargent, 2541: 41)

ระเบียบวิธีวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญ กระทุ่มมีด” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญกระทุ่มมีด (Documentary Research) ทั้งในส่วนของการเป็นหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการ มีวิธีการและขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ ข้อมูลจากศึกษาการวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญกระทุ่มมีด
2. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ส่วนที่เป็นคำอธิบายจากเอกสาร หนังสือ และตำราต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญกระทุ่มมีด ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) โดยวิเคราะห์ 1) การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analysis) 2) การตีความหมาย (Interpretation) และ 3) การสังเคราะห์ (Synthesis) เกี่ยวกับการวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญกระทุ่มมีด โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique) เพื่อนำเสนอเกี่ยวกับการวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญกระทุ่มมีด

ผลการวิจัย

1. ผลศึกษาการสืบสานอัตลักษณ์มอญในพื้นที่มอญกระทุ้มมีด พบว่า คุณค่าด้านศาสนาของชาวมอญกระทุ้มมีด สิ่งที่แสดงคุณค่าด้านศาสนาของชาวมอญกระทุ้มมีด มีความเชื่อและนิยมในการสร้างเจดีย์ และบูชาพระเจดีย์ พุทธศาสนิกชนมิได้ถือว่าได้กราบไหว้บูชาวัสดุเหล่านั้น แต่บูชาสักการะพระพุทธรูป และพระคุณของพระองค์ เป็นสิ่งอนุสรณ์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในบรรดาสิ่งที่คุณพุทธกำหนดขึ้นเป็นสิ่งระลึกถึงพระพุทธรูป เช่น พระสถูปเจดีย์ พระแท่นใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ และสัญลักษณ์ของความดี ตั้งแต่มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นในโลกกว่า 2,000 ปีแล้วล้วนแต่มีผู้ใช้พระพุทธรูปไปในทางความดีงานสถานที่หรือกิจกรรมใดที่มีพระพุทธรูปเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยก็กลายเป็นสถานที่หรือกิจกรรมที่ดีงาม

2. ผลการวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์มอญในพื้นที่มอญกระทุ้มมีด พบว่า อิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวมอญกระทุ้มมีด 1) การถ่ายทอดพิธีกรรมการรำผีที่มีต่อวิเคราะห์วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวมอญกระทุ้มมีดการถ่ายทอดนั้นเป็นกระบวนการที่สังคมเห็นพ้องต้องกันว่าควรประพฤติปฏิบัติตน มีการสืบทอดกันต่อ ๆ มา โดยเป็นการถ่ายทอดในสังคมเดียวกัน การถ่ายทอดพิธีกรรมการรำผี 2) คติความเชื่อการปลูกบ้านของชาวมอญที่มีต่อวิเคราะห์วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวมอญกระทุ้มมีด โดยการปลูกบ้านของชาวมอญกระทุ้มหรือมอญทั่วไปต้องมีเกณฑ์ โฉลกตามที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา 3) คติความเชื่อพิธีกรรมทางศาสนาของชาวมอญที่มีต่อวิเคราะห์วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวมอญกระทุ้มมีดคติความเชื่อพิธีกรรมทางศาสนา โดยพิธีกรรมนั้น เป็นการการบูชา การสักการะ การจัดงานอันเป็นแบบอย่างหรือตามธรรมเนียมของคนในกลุ่มนั้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลศึกษาการสืบสานอัตลักษณ์มอญในพื้นที่มอญกระทุ้มมีด พบว่า คุณค่าด้านศาสนาของชาวมอญกระทุ้มมีด สิ่งที่แสดงคุณค่าด้านศาสนาของชาวมอญกระทุ้มมีด มีความเชื่อและนิยมในการสร้างเจดีย์ และบูชาพระเจดีย์ พุทธศาสนิกชนมิได้ถือว่าได้กราบไหว้บูชาวัสดุเหล่านั้น แต่บูชาสักการะพระพุทธรูป และพระคุณของพระองค์ เป็นสิ่งอนุสรณ์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในบรรดาสิ่งที่คุณพุทธกำหนดขึ้นเป็นสิ่งระลึกถึงพระพุทธรูป เช่น พระสถูปเจดีย์ พระแท่นใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ และสัญลักษณ์ของความดี ตั้งแต่มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นในโลกกว่า 2,000 ปีแล้วล้วนแต่มีผู้ใช้พระพุทธรูปไปในทางความดีงานสถานที่หรือกิจกรรมใดที่มีพระพุทธรูปเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยก็กลายเป็นสถานที่หรือกิจกรรมที่ดีงาม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพุฒินันทน์ รสิโย (2562: ก) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์อัตลักษณ์ของชุมชนลาวครั้งตามหลักพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า การเริ่มต้นของชาติพันธุ์ลาวครั้ง เป็นการรวมกลุ่มกัน 5 กลุ่มซึ่งประกอบด้วย ลาวไซ่ง ลาวเวียง ลาวครั้ง คนจีน แล้วก็มีมอญ ซึ่งตอนหลังหลัก ๆ ของกลุ่มคือ ต้องการสร้าง ประเพณี และวัฒนธรรมใหม่ จะเห็นว่า

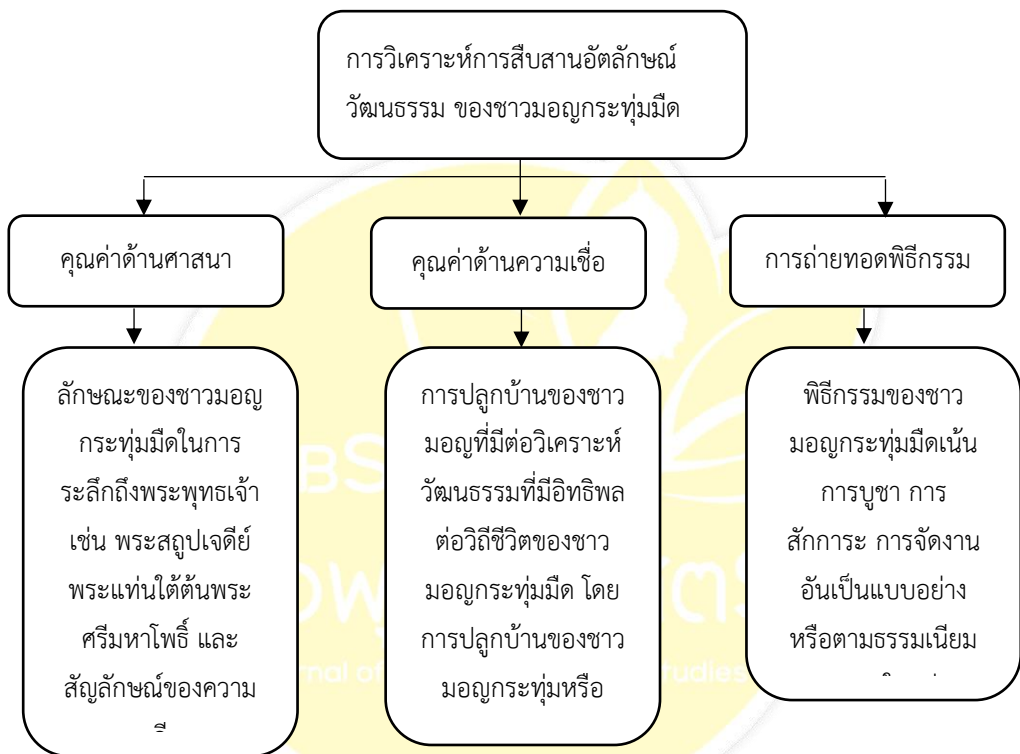
กลุ่มนี้มีความเข้มแข็งมาก ในส่วนนี้จะมีการเชื่อมโยงถึง ประเพณีแห่ง สงกรานต์วัดโพรงมะเดื่อ พิธีกรรม งานบุญ ประเพณีเลี้ยงผีเจ้านาย ภาษาท้องถิ่น แสดงให้เห็นว่า กลุ่มคนชาวลาวครั้งมีความเชื่อที่ สัมพันธ์มานานและจุดสำคัญจากการค้นพบ คือ การสันนิษฐานประวัติความเป็นมานั้นยังไม่มี การบันทึก เป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีการพบเห็นจากการเล่าเรื่องราว และความเป็นมาอันยาวนานจากคนสมัยก่อน ปรากฏการณ์เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญ การเจริญพุทธมนต์ ความเชื่อเรื่องผี ส่วนมากคนสมัยก่อนมองว่าการเลี้ยงผีเจ้านาย คือ เจ้าพ่อสิงหาญ หรือ เจ้าพ่อสายฟ้าแลบจะทำหน้าที่ใน การปกป้องรักษาคนในชุมชน หรือ การนับถือ ผีบรรพบุรุษ เช่น เวลาสงกรานต์จะมาทำบุญอุทิศส่วนกุศล กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว จะมีการนับถือผี นับถือเจ้าประจำหมู่บ้าน และอิทธิพลของชาวลาวครั้งที่มีต่อ พระพุทธศาสนาจะเห็นว่า ในสมัยโบราณ ส่วนที่เกิดอิทธิพลจะมาจาก การทำบุญกลางบ้าน พิธีกรรม หรือ เรื่องความเชื่อในเรื่องผี โดยเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา แต่จากเล่าเรื่องราวจะเห็นว่าลาวครั้งส่วนมาก เคยนับถือพุทธมาก่อนแล้ว แต่พออยู่เมืองไทยก็เริ่มเอาพราหมณ์เข้ามา ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่าง พุทธและลาวครั้งนั้นเชื่อมโยงกันโดยมี วัด บ้าน โรงเรียนเป็นจุดศูนย์รวม

2. ผลการวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์มอญในพื้นที่มอญกระทุ่มมีด พบว่า อิทธิพลต่อวิถี ชีวิตของชาวมอญกระทุ่มมีด 1) การถ่ายทอดพิธีกรรมการรำผีที่มีต่อวิเคราะห์วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถี ชีวิตของชาวมอญกระทุ่มมีดการถ่ายทอดนั้นเป็นกระบวนการที่สังคมเห็นพ้องต้องกันว่าควรประพฤติ ปฏิบัติตน มีการสืบทอดกันต่อ ๆ มา โดยเป็นการถ่ายทอดในสังคมเดียวกัน การถ่ายทอดพิธีกรรมการรำผี 2) คติความเชื่อการปลุกบ้านของชาวมอญที่มีต่อวิเคราะห์วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวมอญ กระทุ่มมีด โดยการปลุกบ้านของชาวมอญกระทุ่มหรือมอญทั่วไปต้องมีเกณฑ์ โฉลกตามที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา 3) คติความเชื่อพิธีกรรมทางศาสนาของชาวมอญที่มีต่อวิเคราะห์วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวมอญกระทุ่มมีดคติความเชื่อพิธีกรรมทางศาสนา โดยพิธีกรรมนั้น เป็นการการบูชา การสักการะ การจัดงานอันเป็นแบบอย่างหรือตามธรรมเนียมของคนในกลุ่มนั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ สรัชชา เวชพฤติ (2539) ได้ทำวิจัยเรื่อง “เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การติดต่อทางวัฒนธรรมและกระบวนการผสมผสาน ทางวัฒนธรรมในชุมชนมอญ ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” โดยศึกษา ปัจจัยภายในและภายนอกที่มีผลต่อการรักษาเอกลักษณ์และการสูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ มอญในอำเภอพระประแดง และกรอบแนวคิดทฤษฎีดังนี้ วัฒนธรรมการติดต่อทางวัฒนธรรม การผสมผสานทางวัฒนธรรม ชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ความทันสมัย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ การศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ใช้เทคนิควิจัยทางมานุษยวิทยา คือ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสำรวจลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชน การสำรวจประชากร การสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าว สำคัญ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและอื่น ๆ ผลวิจัยพบว่า ปัจจัยภายในช่วงรักษาเอกลักษณ์ทาง วัฒนธรรมได้แก่ ผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางการศึกษา ส่วนปัจจัยภายนอกทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ทาง วัฒนธรรมได้แก่ ความทันสมัย การเป็นเมือง การเป็นอุตสาหกรรม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติและสื่อสารมวลชน จากการสังเกตพบว่าเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของมอญนับวันจะลดลงไป เนื่องจากกระแสของโลกาภิวัตน์

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “การวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญ กระทุ่มเม็ด” มีรายละเอียดตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญ กระทุ่มเม็ด” ผู้วิจัยได้กำหนดข้อเสนอแนะไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในงานวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรมีบางประเด็นที่ผู้ศึกษาหรือผู้สนใจทั่วไปรวมถึงหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ศึกษาการวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญ กระทุ่มเม็ด เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในแต่ละพื้นที่ โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และควรมีนโยบายการนำการวิจัยทาง

พุทธศาสตร์ควรนำแนวศึกษาการวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญกระทุ้มมีดไปประยุกต์ใช้ และนำมาทำประโยชน์โดยแบ่งแยกพื้นที่ในการศึกษา

2. ข้อเสนอแนะนำผลการวิจัยไปใช้

หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ศึกษาการวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญกระทุ้มมีด และควรส่งเสริมให้บุคลากรนำการวิจัยทางพุทธศาสตร์และควรนำแนวทางการวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญกระทุ้มมีด ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป

การวิจัยทางพุทธศาสตร์ในเชิงพื้นที่ ให้เห็นภาพเกี่ยวกับการวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญกระทุ้มมีด โดยใช้วิธีการต่างเช่น การเล่าเรื่อง หรือการนำข้อมูลเชิงประจักษ์มาใช้ อย่างมีประสิทธิภาพ ควรมีการศึกษวิเคราะห์การวิเคราะห์การสืบสานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ของชาวมอญกระทุ้มมีด มีคุณค่าต่อชุมชน และคุณค่าทางวัฒนธรรมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กนกพร กระจำแสง (2561). “การดำรงลักษณะทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมมอญกระทุ้มมีด อำเภอไทรน้อย ตำบลไทรใหญ่. จังหวัดนนทบุรี: ภาควิชาการทางวาทกรรมสู่ความยั่งยืนของชุมชน”.

วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี. 12(28). (พฤษภาคม – สิงหาคม): 12

กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย (2565). *โครงสร้างครอบครัว*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/133>

ณัฐพล ธรรมสมบัติ. (2557). “การสื่อสารแบรนด์เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของบุรุษในโฆษณา ผลิตภัณฑ์บำรุงผิวหน้าชาย กรณีศึกษา แบรนด์นี้เวีย”. การค้นคว้าอิสระ สาขาวิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

ทวี ธีระวงษ์เสรี (2517). *สถานภาพทางกฎหมายของชาวจีนในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

บ้านจอมยุทธ (2565). *พิธีทำบุญเลี้ยงพระ*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<https://www.baanjomjut.com/pratridok/ceremony/12.html>

บ้านเมือง (2565). *ไม่นาน-มอญรามัญ'...สิ้นแผ่นดิน แต่วัฒนธรรมไม่เคยสูญสิ้น...* [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: <https://www.banmuang.co.th/news/education/156649>

บุญยงค์ เกศเทศ (2562). *มอญซ่อนสยาม: ความผูกพันกับสยามในลุ่มน้ำเจ้าพระยาและท่าจีน*.

มหาสารคาม: กากเขี้ย.

แปลก สนธิรักษ์ (มปป.). “พิธีกรรมและประเพณี”. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

- พระพุฒินันท์ รสีโย (2562). “การวิเคราะห์อัตลักษณ์ของชุมชนลาวครั้งตามหลักพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พลังจิต (2565). พระทิ้งบาตร ฐุดงควัตรแห่ง...“พระมอญกระทุ่มมีด”. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <https://palungjit.org/threads/>
- พิศาล บุญผูก (2565). ชุมชนมอญในประเทศไทย มอญกระทุ่มมีด จ.นครปฐม. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.openbase.in.th/node/9802>
- รายงานพิเศษกองบรรณาธิการ (2544). “โดนคุณไสยปางตาย เดรัจฉานวิชา เสี้ยนหนามพระศาสนา”. อาทิตย. 23 (1153) (มกราคม): 19.
- รายงานพิเศษศิลปวัฒนธรรม (2546). “บวชนาค ต้องทำขวัญนาค : ประเพณีของนาคอุษาคเนย์ที่ไม่มีในอินเดียลังกา”. ศิลปวัฒนธรรม. 24 (8) (มิถุนายน): 72.
- ศรีศักร วัลลิโภดม (2534). สยามประเทศ : ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาราชอาณาจักรสยาม. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์เนตส์ พรินท์ติ้งเซนเตอร์.
- สร้อยชา เวชพฤติ (2539). “เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การติดต่อทางวัฒนธรรมและกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมในชุมชนมอญ ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยบัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภรณ์ โอเจริญ (2541). มอญในเมืองไทย, โครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวิทย์ ทองศรีเกตุ (2524). “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เสฐียร โกเศศ (2524). การศึกษาประเพณีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- อรสา เงินฉาย (2550). “การศึกษาสภาพวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเกาะเกร็ดอำเภอบางเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Charles F. Keyes (1997). “Ethnic groups, ethnicity”, in The Dictionary of Anthropology. Oxford: Blackwell Publishers.

การปลูกฝังคุณธรรมผ่านหลักธรรมพระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียน

INSTILLING VIRTUES THROUGH BUDDHIST PRINCIPLES FOR STUDENTS

พระมหาทิตติณัฐ สุกิตติเมธี¹

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

Phramaha Kittinat Sukittimaythee

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College

Email: Ktn255653@gmail.com¹

บทคัดย่อ

การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่ดีและมีความสุขในสังคม การศึกษาไม่ควรเป็นเพียงการถ่ายทอดความรู้ แต่ต้องเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตั้งแต่เด็กวัยเยาว์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สำคัญต่อการพัฒนาทางร่างกายและจิตใจ เด็กในวัยนี้ต้องการความรักและการยอมรับจากผู้ปกครองและเพื่อน การสร้างเจตคติที่ดีในตัวเด็กผ่านการอบรมจากทั้งครอบครัวและสถานศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาทักษะทางสังคม และการแยกแยะระหว่างสิ่งถูกและผิด การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าในกระบวนการเรียนการสอนสามารถช่วยแก้ไขปัญหาด้านจริยธรรมที่เด็กประสบในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง การส่งเสริมคุณธรรม 7 ประการ ได้แก่ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สุภาพ สะอาด และสามัคคี ต้องทำควบคู่กับการพัฒนาทักษะด้านการอ่าน เขียน และคิดคำนวณ เพื่อเตรียมความพร้อมในการใช้ชีวิตในสังคมที่มีการแข่งขัน การประเมินผลการเรียนรู้ควรมีความหลากหลายและสะท้อนถึงพฤติกรรมที่แสดงถึงคุณธรรมที่ได้รับการพัฒนา และบรรยากาศในโรงเรียนต้องส่งเสริมคุณธรรม โดยต้องมีการมีส่วนร่วมจากผู้ปกครองและชุมชน การฝึกอบรมครูในการสอนคุณธรรมเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และการใช้สื่อมวลชนในการส่งเสริมคุณธรรมยังช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมที่ดีในเด็ก การสร้างการตระหนักรู้เกี่ยวกับคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและประชาธิปไตยจะส่งผลดีต่อการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมอย่างยั่งยืน การร่วมมือระหว่างครอบครัว โรงเรียน และสถาบันศาสนาจะเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างเยาวชนที่มีคุณธรรมและจริยธรรมที่เข้มแข็ง และสามารถเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอย่างมีความรับผิดชอบ

คำสำคัญ: การปลูกฝังคุณธรรม, หลักธรรมพระพุทธศาสนา, นักเรียน

Abstract

The cultivation of morals and ethics in educational institutions is a crucial factor in developing youth into good citizens who are happy in society. Education should not only be about transmitting knowledge but also about fostering desirable traits from a young age, which is a critical period for physical and mental development. Children in this age group need love and acceptance from their parents and peers. Building a positive attitude in children through training from both families and schools is essential for developing social skills and the ability to differentiate between right and wrong. Integrating Buddhist principles into the teaching process can help address ethical issues that children face in a rapidly changing society. Promoting seven key virtues—diligence, frugality, honesty, discipline, politeness, cleanliness, and unity—should be done alongside developing skills in reading, writing, and arithmetic to prepare them for life in a competitive environment. Assessment of learning should be diverse and reflect behaviors that demonstrate the developed virtues. The school atmosphere must encourage these values, with active involvement from parents and the community. Teacher training in moral education is necessary for effective learning, and using mass media to promote virtues can further reinforce good behavior in children. Raising awareness of the values of the Sufficiency Economy Philosophy and democracy will positively impact sustainable moral development. Cooperation among families, schools, and religious institutions is key to creating youth with strong morals and ethics, enabling them to grow into responsible adults who contribute to societal development.

Keywords: Moral cultivation, Buddhist principles, students

บทนำ

ในสังคมที่เต็มไปด้วยความหลากหลาย ทุกคนย่อมมีบทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกันไปตามสถานะของตน ซึ่งในแต่ละบทบาทและหน้าที่อาจมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน แต่โดยรวมแล้ว หลักการพื้นฐานส่วนใหญ่ยังคงมีความเหมือนกัน การปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่อย่างถูกต้องนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลนั้นเป็น “พลเมืองที่ดี” ของสังคมและประเทศชาติ ซึ่งจะส่งผลให้ประเทศชาติพัฒนาอย่างยั่งยืน หนึ่งในความท้าทายที่สำคัญคือ การพัฒนาเยาวชนให้กลายเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและเป็นผู้นำที่สามารถขับเคลื่อนประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในระยะยาว โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ประเทศกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ภายในปี 2588 อัตราการพึ่งพิงของประชากรจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 20 ในปี 2560 เป็นกว่า ร้อยละ 50 ซึ่งหมายความว่าจากปัจจุบันที่มีประชากรประมาณ 5 คนทำงานเพื่อเลี้ยงผู้สูงอายุ 1 คน ภายในปี 2583 จะเหลือประชากรไม่ถึง 2 คน

เพื่อเลี้ยงผู้สูงอายุ 1 คน การพัฒนาเยาวชนให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นต่ออนาคตของชาติจึงเป็นสิ่งเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการ เพื่อให้พวกเขาสามารถมีส่วนร่วมในการบรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (UNICEF, 2019: 1) ในยุคที่โลกกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเต็มไปด้วยความท้าทายต่าง ๆ การปลูกฝังคุณธรรมในนักเรียนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อเตรียมพวกเขาให้พร้อมสำหรับการเป็นพลเมืองที่ดีและมีคุณภาพ พระพุทธศาสนาเสนอหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณธรรมในเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยหลักธรรมต่าง ๆ เช่น ศีล สมาธิ และปัญญา มีบทบาทสำคัญในการสร้างพื้นฐานของจริยธรรมที่แข็งแกร่งและการตัดสินใจที่ถูกต้อง

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายปฏิรูปการศึกษาโดยมุ่งเน้นการผสมผสานระหว่างคุณธรรมและความรู้ เพื่อให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเยาวชนอย่างครอบคลุมและมีคุณภาพ นโยบายนี้มุ่งหวังที่จะขยายโอกาสทางการศึกษาให้เยาวชนได้รับการศึกษาที่ดีและทั่วถึง โดยไม่เพียงแคการยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาเท่านั้น แต่ยังคำนึงถึงการพัฒนาผู้เรียนในด้านต่าง ๆ อย่างรอบด้าน รวมถึงพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรมและความรู้ที่สมบูรณ์ จะช่วยให้พวกเขากลายเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ และสามารถนำไปสู่การเป็นพลเมืองที่ดี ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมและประเทศชาติ นโยบายนี้จึงเน้นการเสริมสร้างทั้งด้านพฤติกรรมและจิตใจ พร้อมกับการเพิ่มพูนความรู้และทักษะ เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับเยาวชนในการเผชิญกับความท้าทายของโลกในอนาคตได้อย่างมั่นใจและมีประสิทธิภาพ (อมรราวรณ แสงนิลและคณะ, 2559: 159) การศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าและทันต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างกำลังคนของประเทศให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพตามที่ตั้งใจไว้ ดังนั้น ประสิทธิภาพของกำลังคนย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดการศึกษาเป็นสำคัญ บทบาทของการศึกษาคือการแทรกซึมเข้าไปในกระบวนการถ่ายทอดค่านิยมและเจตคติ ให้ผู้เรียนมีความรู้และความสามารถตามความจำเป็น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรที่กำหนด นอกจากนี้ การศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยเปลี่ยนแปลงสังคมให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยการเสริมสร้างคุณลักษณะและมาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น ประสิทธิภาพ (สุนีย์ ภูพันธ์, 2546: 5)

หนทางหนึ่งในการบรรลุเป้าหมายคือการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกภาคส่วน เพื่อให้บริการพื้นฐานและโอกาสในการพัฒนาตนเองสำหรับเยาวชนอย่างทั่วถึง ความมุ่งมั่นส่งเสริมการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพและการสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ให้แก่เยาวชน รวมทั้งเสริมสร้างโอกาสและความเท่าเทียมในการจ้างงานเพื่อสนับสนุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศการทำให้เรื่องนี้ให้สำเร็จได้ จำเป็นต้องมี “วิสัยทัศน์ว่าด้วยอนาคตของเยาวชน” ซึ่งประกอบด้วยนโยบายบริการและทรัพยากรที่รัฐบาลจัดสรรเพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชากรที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะกลุ่มที่ต้องการการสนับสนุนมากที่สุด เช่น กลุ่มวัยรุ่นจาก

ครอบครัวยากจน กลุ่มแม่วัยใส กลุ่มผู้มีความพิการ และกลุ่มวัยรุ่นที่ขาดโอกาสอื่น ๆ แม้ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยจะมีความก้าวหน้าในงานด้านสิทธิเด็กอย่างมาก แต่ยังคงมีวัยรุ่นจำนวนมากที่เข้าไม่ถึงบริการและการสนับสนุนพื้นฐาน รายงานล่าสุดขององค์การแรงงานระหว่างประเทศระบุว่า ประเทศไทยมีประชากรอายุ 15-24 ปีประมาณ 1.3 ล้านคนที่ไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษาหรือระบบการทำงาน (ปิณา กุตติพารามบิล, 2019: 2)

การศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในหลักธรรมที่สำคัญ แต่ยังเป็นการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาคุณธรรมในด้านต่าง ๆ เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และความเห็นอกเห็นใจ โดยการเรียนรู้และปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านี้ นักเรียนจะได้เรียนรู้วิธีการจัดการกับความท้าทายในชีวิตประจำวันได้อย่างมีสติและมีคุณธรรม วิธีการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปลูกฝังคุณธรรมในนักเรียน รวมถึงการประยุกต์ใช้ในบริบทการศึกษา เพื่อสร้างเยาวชนที่มีคุณธรรมและพร้อมที่จะเผชิญกับความท้าทายของสังคมในอนาคตได้อย่างมีสติและมีจริยธรรม

การปลูกฝังคุณธรรมในสถานศึกษาเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดีและมีความสุข สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ ดังนั้นควรพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ควบคู่กับคุณธรรมตั้งแต่ในวัยเยาว์ เพื่อสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในตัวนักเรียน ปัญหาจริยธรรมในเด็กและเยาวชนมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนระเบียบวินัยในโรงเรียน การไม่เคารพสิทธิผู้อื่น อารมณ์รุนแรง และการขาดความสามารถในการควบคุมตนเอง ส่วนหนึ่งมาจากการเลี้ยงดูของพ่อแม่ แต่ถ้าได้รับการอบรมปลูกฝังคุณธรรมในสถานศึกษา จะทำให้เกิดคุณลักษณะที่ดีในนักเรียน ครูมีหน้าที่ในการดูแลนักเรียน รวมถึงการช่วยแก้ไข้ปัญหาและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ปลูกฝังเข้าไปในนิสัยของนักเรียน และสอดแทรกคุณธรรมในการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะวิชาพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมในการฝึกนิสัยที่ดีและเสริมสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าในกระบวนการเรียนการสอน จะช่วยแก้ปัญหานักเรียนในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและศีลธรรมที่ลดลง การสร้างหลักความดีผ่านการเรียนการสอนจึงเป็นแนวทางสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็กนักเรียน

การปลูกฝังและพัฒนาการตามช่วงวัย

การพัฒนาการปลูกฝังและพัฒนาของผู้เรียนในระดับการศึกษามักเกิดขึ้นในวัยเด็กตอนกลาง วัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่ตอนต้น โดยเฉพาะช่วงวัยเด็กตอนกลาง (อายุประมาณ 6-12 ปี) ซึ่งเป็นช่วงที่เด็กกำลังเจริญเติบโตทั้งทางร่างกายและจิตใจ ภายใต้การดูแลของผู้ปกครอง ได้แก่

1. ทักษะด้านร่างกาย

เด็กในวัยนี้ต้องการเรียนรู้และฝึกทักษะทางกายที่จำเป็น เช่น การขว้างปา การไล่จับ การเตะ และการเล่นเครื่องมือหรือของเล่นต่าง ๆ กล้ามเนื้อและกระดูกเริ่มเจริญเติบโตจนสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้ดี ขณะเดียวกันเด็กยังต้องการการยอมรับจากเพื่อน

2. การสร้างเจตคติที่ดี

เด็กในวัยนี้ควรพัฒนานิสัยการดูแลตัวเอง เช่น การรักษาความสะอาดและความปลอดภัย นอกจากนี้ยังเริ่มมีความสนใจต่อการเจริญเติบโตของตนเอง โดยการให้รางวัลสามารถช่วยสร้างนิสัยที่ดีในการกินอาหารและการนอน

3. การเรียนรู้เป็นกลุ่ม

เด็กจะเรียนรู้การทำงานร่วมกับเพื่อนในวัยเดียวกัน ซึ่งช่วยพัฒนาบุคลิกภาพและทักษะทางสังคม เด็กจะเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น และเรียนรู้วิธีการวางตัวในสังคม

4. การเรียนรู้ด้านบทบาทตามเพศ

เด็กจะเริ่มเข้าใจบทบาทที่เหมาะสมกับเพศชายและหญิง การได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างในครอบครัวทำให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับสถานภาพของตนเอง

5. การพัฒนาทักษะพื้นฐาน

เด็กในวัยนี้ควรพัฒนาทักษะด้านการอ่าน การเขียน และการคิดคำนวณ ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคม

6. การพัฒนาความคิดรวบยอด

เด็กควรพัฒนาความคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในชีวิต เช่น อาชีพและความรับผิดชอบ ในฐานะพลเมือง การเข้าใจสิ่งที่ซับซ้อนจะช่วยให้เด็กสามารถเข้าใจภาพรวมของชีวิตได้ดียิ่งขึ้น

7. การพัฒนาด้านคุณธรรม

เด็กจะเริ่มมีความรู้สึกผิดชอบต่อศีลธรรม การอบรมจากผู้ปกครองจะช่วยให้เด็กแยกแยะสิ่งที่ถูกต้องและผิดได้

8. การเป็นตัวของตัวเอง

เด็กจะเริ่มพัฒนาความเป็นอิสระจากความคิดของผู้อื่น และมีความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้น โดยกลุ่มเพื่อนจะมีส่วนสำคัญในการพัฒนาความเป็นอิสระนี้

9. การพัฒนาเจตคติที่ดีต่อสังคม

การพัฒนาเจตคติที่ดีต่อกลุ่มคนและสถาบันในสังคมจะเป็นรากฐานต่อการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตย การเรียนรู้เจตคติเกิดจากการเลียนแบบบุคคลที่เด็กเคารพ ประสบการณ์ต่าง ๆ และเหตุการณ์สำคัญในชีวิต (สมชาย รัตนทองคำ, 2550, 8)

การปลูกฝังและพัฒนาการในเด็กวัยกลาง (อายุ 6-12 ปี) เป็นกระบวนการสำคัญที่ส่งผลต่อการเติบโตทั้งทางร่างกายและจิตใจ เด็กในวัยนี้มีความต้องการเรียนรู้ทักษะทางกาย การสร้างเจตคติที่ดีผ่านการดูแลและการได้รับการยอมรับจากเพื่อนก็มีความสำคัญ โดยการพัฒนานิสัยการดูแลตัวเอง ความสะอาดและความปลอดภัยเป็นพื้นฐานสำคัญ การเรียนรู้ในกลุ่มเพื่อนช่วยเสริมสร้างทักษะทางสังคมและการเข้าใจบทบาทตามเพศที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะพื้นฐานด้านการอ่าน เขียน และการคิดคำนวณมีบทบาทในการเตรียมพร้อมสำหรับการใช้ชีวิตในสังคม ในขณะที่เดียวกัน เด็กยังต้องพัฒนา

ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับอาชีพและความรับผิดชอบในฐานะพลเมือง ช่วยให้เข้าใจภาพรวมของชีวิตได้ดีขึ้น การพัฒนาด้านคุณธรรมทำให้เด็กแยกแยะระหว่างสิ่งถูกและผิด โดยการอบรมจากผู้ปกครองมีส่วนสำคัญต่อการสร้างจิตสำนึก ความเป็นอิสระทางความคิดจะเริ่มเกิดขึ้นพร้อมกับการมีความเชื่อมั่นในตนเอง และเจตคติที่ดีต่อสังคมจะเป็นรากฐานของการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตย ช่วยให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในสังคม

วิธีการบูรณาการหลักธรรมในหลักสูตรการศึกษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ไว้ว่า บุญกิริยาวัตถุ 3 หมายถึง ที่ตั้งแห่งการทำบุญ ซึ่งประกอบด้วย

1. ทานมัย บุญกิริยาวัตถุ (การทำบุญด้วยการให้เป็นสิ่งของ)
2. สีลมัย บุญกิริยาวัตถุ (การทำบุญด้วยการรักษาศีล) หรือ การประพฤติดีมีระเบียบวินัย
3. ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุ (การทำบุญด้วยการเจริญภาวนา) คือ การฝึกอบรมจิตใจ เจริญ

ปัญญา

หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ประกอบด้วย

การให้ทาน (ทานมัย บุญกิริยาวัตถุ) คือ การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน เพื่อช่วยเหลือกัน ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคม ประกอบด้วย อามิสทาน การให้สิ่งของ ธรรมทาน การให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

การรักษาศีล (สีลมัย บุญกิริยาวัตถุ) คือ ความมีระเบียบในการดำเนินชีวิตและใน การอยู่ร่วมกับสังคม ได้แก่ ความมีวินัยและการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันเพื่อความสุขในชีวิตและสังคม ศีลมีหลายระดับจัดไว้ให้เหมาะกับสภาพชีวิตในการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายของตน สำหรับประชาชนพึงรักษาศีล 5 เป็นกฎเกณฑ์พื้นฐานในสังคม เพื่อให้คนอยู่ร่วมกันด้วยดี ไม่เบียดเบียน ทำร้ายละเมิดชีวิตและร่างกาย ไม่ละเมิดต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ไม่ประพฤติผิดเกี่ยวกับเพศ ไม่ใช้วาจาหลอกลวงกัน และไม่ทำให้สูญเสียสติสัมปชัญญะด้วยการเสพสิ่งที่ทำให้เกิดความประมาท

การเจริญภาวนา (ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุ) คือ การฝึกอบรมจิตใจ หรือ การทำให้เป็นให้มีขึ้น และพัฒนาให้่องงามสมบูรณ์ มี 2 ประการ ได้แก่ จิตตภาวนา หรือ สมถภาวนา เป็นการพัฒนาจิต ความมีใจแน่วแน่มุ่งที่สมาธิหรือความสงบ ปัญญาภาวนา หรือ วิปัสสนาภาวนา เป็นการเจริญวิปัสสนามุ่งให้เกิดปัญญาเข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงของชีวิต (พระพรหมคุณาภรณ์, 2550, 93)

กระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2550, 5-6) ได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และ

สถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข โดย 8 คุณธรรมพื้นฐาน ประกอบด้วย

1) ขยัน คือ ความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ อดทนไม่ท้อถอยเมื่อพบอุปสรรค ความขยันต้องควบคู่กับการใช้ปัญญา แก้ปัญหาจนเกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ผู้ที่มีความขยัน คือ ผู้ที่ตั้งใจทำอย่างจริงจังต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกต้องที่ควร เป็นคนสู้งาน มีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

2) ประหยัด คือ การรู้จักเก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สิน สิ่งของให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ ผู้ที่มีความประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สิน สิ่งของอย่างคุ้มค่า รู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ

3) ซื่อสัตย์ คือ ประพฤติตรง ไม่เอินเอียง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม มีความจริงใจ ปลอดภัยจากรู้สึกลำเอียงหรืออคติ ผู้ที่มีความซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรง ทั้งต่อหน้าที่ ต่อวิชาชีพ ตรงต่อเวลา ไม่ใช่เล่ห์กล คดโกง ทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบต่อตนเองและปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

4) มีวินัย คือ การยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับ และข้อปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งวินัยในตนเอง และวินัยต่อสังคม ผู้ที่มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน/องค์กร/สังคม และประเทศ โดยที่ตนเองยึดปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจ

5) สุขภาพ คือ เรียบร้อย อ่อนโยน ละเอียดอ่อน มีกิริยามารยาทที่ดีงาม มีสัมมาคารวะ ผู้ที่มีความสุขภาพ (พระมหากษัตริย์ 2561, 84) คือ ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าว รุนแรง วางอำนาจข่มผู้อื่น ทั้งโดยวาจาและท่าทาง แต่ในเวลาเดียวกันยังคงมีความมั่นใจในตนเอง เป็นผู้ที่มีมารยาท วางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย

6) สะอาด คือ ปราศจากความมัวหมอง ทั้งกาย ใจ และสภาพแวดล้อม ความผ่องใส เป็นที่เจริญตา ทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น ผู้ที่มีความสะอาด คือ ผู้รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมให้ถูกต้องตามสุขลักษณะ ผิดฝนจิตใจมีให้ชุ่มฉ่ำ (สุทิน พานิชย์, 2564, 69) มีความแจ่มใสอยู่เสมอ

7) สามัคคี คือ ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกัน ปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ เกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอาไรด์เอาเปรียบกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด และความหลากหลายเรื่องเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่า ความสามัคคี ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตน ทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การทำงานสำเร็จลุล่วง แก้ปัญหาและขัด

ความขัดแย้งได้ เป็นผู้ที่มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด และความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

8) มีน้ำใจ คือ ความจริงใจที่ไม่เห็นแก่เพียงตัวเองหรือเรื่องของตัวเอง แต่เห็นอกเห็นใจและเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ มีความเอื้ออาทร (สุทิน พานิชย์, 2564, 70) เอาใจใส่ ให้ความสนใจในความต้องการ ความจำเป็น และความทุกข์สุขของผู้อื่น พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ผู้ที่มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เข้าใจและเห็นใจผู้ที่มีความเดือดร้อน อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกาย สติปัญญา ลงมือปฏิบัติการ เพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

การบูรณาการหลักธรรมในหลักสูตรการศึกษา มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณลักษณะ และจริยธรรมของนักเรียน ซึ่งเริ่มจากการกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนเพื่อสร้างเยาวชนที่ดีมีความรู้ โดยมุ่งเน้นการออกแบบหลักสูตรที่บูรณาการคุณธรรมในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้แก่ การส่งเสริมความซื่อสัตย์และความซื่อสัตย์ผ่านกิจกรรมกลุ่มที่ต้องการความร่วมมือ และการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ กิจกรรมอาสาสมัคร ช่วยให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติและพัฒนาคุณธรรมอย่างเป็นรูปธรรม การประเมินผลควรมีความหลากหลาย ไม่เพียงแต่การทดสอบความรู้ แต่ยังต้องวัดพฤติกรรมที่สะท้อนถึงคุณธรรมที่พัฒนาขึ้น การฝึกอบรมครูเพื่อพัฒนาทักษะในการสอนคุณธรรมเป็นสิ่งจำเป็น รวมถึงการสร้างบรรยากาศในโรงเรียนที่สนับสนุนคุณธรรมและการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน ส่งผลให้เยาวชนพร้อมเป็นพลเมืองที่ดีในสังคม

แนวทางของครูและผู้สอนในการปลูกฝังคุณธรรม

การประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี และวิถีประชาธิปไตย พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข โดยมี 7 คุณธรรมพื้นฐาน ประกอบด้วย

คุณธรรมที่ 1 ซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ในเรื่องที่ถูกที่ควร สุจริต มีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

คุณธรรมที่ 2 ประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออม ใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำบุญชียารับ – ใช้จ่ายของตนเองอยู่เสมอ

คุณธรรมที่ 3 ซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจ ปลอดภัยจากรู้สึกลำเอียงหรืออคติ ไม่ใช้เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบต่อตนเองและปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

คุณธรรมที่ 4 มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขตกฎระเบียบของสถานศึกษา สถาบันองค์กร และประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับ และข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

คุณธรรมที่ 5 สุขภาพ คือ ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ เรียบร้อย ไม่ก้าวร้าว รุนแรง หรือวางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทาง เป็นผู้มีการยาทดีงาม วางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

คุณธรรมที่ 6 สะอาด คือ ผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะ ผักผ่อนจิตใจให้ชุ่มฉ่ำ มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจากความมัวหมองทั้งกายใจ และสภาพแวดล้อม มีความผ่องใสเป็นที่เจริญตา ทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

คุณธรรมที่ 7 สามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550, 34)

การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมนี้ควรมุ่งหมาย โดยยึดหลัก 3 ข้อ ได้แก่

หลักข้อที่ 1 การอบรมนักเรียนให้เป็นคนดี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีศีลธรรม เป็นพลเมืองที่ดี มีความคิดชอบ ทำชอบ และประพฤติชอบ

หลักข้อที่ 2 เน้นการอบรมนักเรียน รวมถึงนักศึกษามหาวิทยาลัยให้รู้จักใช้ความคิด และบำรุงสติปัญญาให้เฉียบแหลม เพื่อนำมาเป็นประโยชน์แก่ตนและประชาชน

หลักข้อที่ 3 ฝึกนักเรียนให้มีความรู้สำหรับการประกอบวิชาชีพ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

การศึกษาอบรมควรไม่ได้จำกัดแค่ในสถานศึกษาเท่านั้น แต่ควรได้รับการอบรมมาจากที่บ้านด้วย ซึ่งข้อนี้สำคัญมาก แม้เป็นเรื่องที่รู้ๆ กันอยู่ แต่ในปัจจุบันพ่อแม่ผู้ปกครองมักโยนความรับผิดชอบไปให้ครูอาจารย์และสถานศึกษา สถานศึกษาจึงมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับวิชาการและวิชาชีพ หากผู้ใดได้รับการศึกษาในระดับต่ำจะได้ประโยชน์น้อย แต่ถ้าการศึกษาสูงขึ้นจะได้รับประโยชน์มากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม หากผู้ใดมีสันดานบกพร่องในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตและศีลธรรม คุณประโยชน์จากการศึกษาอาจเป็นโทษ (ปวย อึ้งภากรณ์, 2545, 3-4)

การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในปัจจุบัน โดยเฉพาะในสังคมไทยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเทคโนโลยี สภาพแวดล้อม ตลอดจนการหลั่งไหลของวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้เกิดการแข่งขันขึ้นก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของประชาชน ดังนั้น การพัฒนาคนในภาวะที่สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองมีแต่การแข่งขันกัน จึงจำเป็นต้องเน้นให้คนมีคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่ไปกับการศึกษาในส่วนอื่น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการต้านกับสังคมในปัจจุบัน

มีฉะนั้นคนก็จะคล้อยตามไปกับกระแสสังคม อุตสาหกรรม และระบบทุนนิยม จนลืมคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงามของเราไป ในการแก้ปัญหาให้พลเมืองมีจริยธรรมและเอื้อต่อการพัฒนาประเทศนั้นคือการให้การศึกษาแก่พลเมืองนั่นเอง เพราะการให้การศึกษาไม่เพียงแต่ฝึกทักษะ แต่ยังเป็นการสอนจริยธรรมด้วย กล่าวคือ กระบวนการในการจัดการศึกษาจะครอบคลุมถึงการเลือกค่านิยมและการปลูกฝังค่านิยมที่ต้องการในสังคม นอกจากนี้ เป้าหมายของการจัดการศึกษา มุ่งให้คนมีทั้งความรู้และความดีเพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

โดยรัฐบาลได้เห็นความสำคัญในเรื่องการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม จึงได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาด้านคุณธรรมและจริยธรรมไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติและหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ โดยเชื่อมโยงกับการปลูกฝังหลักคุณธรรมจริยธรรม สามารถจำแนกออกเป็น 3 องค์ประกอบใหญ่ ๆ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ด้านพุทธิปัญญา (Cognitive Component) คือ ส่วนที่เก็บสะสมความรู้ ความเชื่อต่าง ๆ ที่จะใช้ในการประเมินหรือตัดสินว่าพฤติกรรมใดดี ถูกควรทำ และพฤติกรรมใดไม่ดี ผิดไม่ควรทำ

องค์ประกอบที่ 2 ด้านทางอารมณ์ (Affective Component) คือ ความรู้สึกหรือปฏิกิริยาที่มีต่อพฤติกรรมว่า มีความพอใจ ชอบ หรือไม่ชอบ

องค์ประกอบที่ 3 ด้านทางพฤติกรรม (Behavioral Component) คือ พฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลแสดงออกมาทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อม และเป็นพฤติกรรมที่สามารถตัดสินได้ว่าดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด สมควรหรือไม่สมควร

การนำองค์ประกอบทั้ง 3 มาสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่เสมอ และดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตรในรูปแบบต่าง ๆ จะช่วยให้เยาวชนและนักศึกษาได้ประพฤติตนตามหลักธรรม (ดวงเดือน พันธุนาวิน, 2544, 89) คำสั่งสอนของศาสนาและปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

สถานศึกษาทุกแห่งจึงมีหน้าที่ที่จะต้องปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเยาวชนของชาติ ซึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตให้มีความประพฤติดีและประพฤติตนอย่างเหมาะสม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ในสังคมอย่างมีความสุข และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนา ตัวแปรที่สำคัญในการทำให้เกิดการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมหล่อหลอมให้เยาวชนนักศึกษาเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมครบถ้วน สมควรตามความมุ่งหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ จะต้องมีการดำเนินการให้ครบถ้วนทั้งระบบทั้งนอกโรงเรียนและในโรงเรียน ไม่สามารถยกภาระให้แก่โรงเรียนหรือสถานศึกษาเพียงฝ่ายเดียวได้

พระครูปลัดเฉลิม โชติโกโร ได้มีการเสนอแนวทางไว้ โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. บ้าน หรือสถาบันครอบครัว เป็นแหล่งแรกที่ทำให้การปลูกฝังหล่อหลอมตลอดจนถ่ายทอดลักษณะอันทรงคุณธรรมและจริยธรรมแก่สมาชิกในครอบครัว และต้องทำหน้าที่นี้ต่อไป แม้เด็กจะเข้าไปรับการศึกษาอบรมในโรงเรียนระดับต่าง ๆ อยู่แล้วก็ตาม

2. ญาติผู้ใหญ่และสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว เป็นผู้มียุติพลต่อการปลูกฝังและหล่อหลอม จริยธรรมให้แก่เด็กในครอบครัวเช่นเดียวกัน โดยปกติเด็กจะเรียนรู้เจตคติเชิงจริยธรรมจากผู้ใหญ่ด้วยการสังเกตและเลียนแบบ มากกว่าที่จะได้จากการฟังคำสั่งของผู้ใหญ่โดยตรง หากผู้ใหญ่มีลักษณะเด่น เป็นที่ยกย่องบูชาแก่เด็กมาก เด็กจะมีแนวโน้มเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่มากขึ้น

3. เพื่อน ๆ ของเด็กมีบทบาทสำคัญในการกำหนดค่านิยมทางคุณธรรมและจริยธรรม และ จริยธรรมบางอย่างให้เด็กได้รับรู้และปฏิบัติเพื่อให้เกิดพฤติกรรมคล้ายตามเพื่อน โดยเฉพาะในวัยรุ่น การทำอะไรตามเพื่อนจะเห็นได้ชัดเจน การเรียนรู้เชิงจริยธรรมของเด็กมิใช่มาจากเพื่อนฝ่ายเดียว แต่ยังสามารถ ได้จากการได้กระทำกิจกรรมร่วมกัน การเข้าใจกันและกันระหว่างเด็กในวัยเดียวกันเองด้วย เพื่อน ๆ ดังกล่าวนี้รวมทั้งเพื่อนในโรงเรียนและนอกโรงเรียนด้วย

4. พระสงฆ์หรือผู้นำทางคุณธรรมและจริยธรรมในหมู่บ้าน ตำบล หรืออำเภอ หรือท้องถิ่น ที่เยาวชนอยู่นั้น เป็นที่เคารพนับถือของผู้ใหญ่ในสังคมนั้นและได้มอบให้เป็นผู้อบรมสั่งสอนจริยธรรมแก่ ประชาชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่นนั้น จะมี อิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน นักศึกษาในท้องถิ่นนั้นด้วย

5. สื่อสารมวลชนหรือสื่อมวลชนทุกรูปแบบในปัจจุบันนี้มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการปลูกฝัง หรือเปลี่ยนแปลงเจตคติ ค่านิยม ตลอดจนรูปแบบของพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ตลอดจนไปถึงภาพยนตร์ บทเพลง หนังสืออ่านเป็นทั้งเครื่องปลูกฝังค่านิยมทางคุณธรรมและ จริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนทุกวัย และในขณะเดียวกัน ถ้าสิ่งเหล่านี้ไม่ได้รับความสนใจ อาจเป็น เครื่องมือทำลายหรือขวางกั้นการปลูกฝังหล่อหลอมให้เยาวชน นักศึกษาให้เป็นผู้มีคุณธรรมและ จริยธรรมที่ติงามไว้ด้วย

6. โรงเรียนหรือสถานศึกษา ซึ่งรวมถึงการจัดสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา การบริหารและการให้บริการต่าง ๆ ในสถานศึกษา การเป็นตัวอย่างที่ติงามของครูอาจารย์ การเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวกับจริยศึกษา โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในสถานศึกษาในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ต้องใช้ทันาน วรรณคดี หรือข่าวสารจากชีวิตจริง การใช้ วัสดุทัศน ภาพยนตร์ แถบบันทึกเสียง ภาพนิ่ง แผ่นโปร่งใส การอธิบาย การเทศนา การตักเตือน การ สนทนา การยกย่องสรรเสริญ การชมเชย การแก้ไขและการวิจารณ์ข้อบกพร่อง (พระครูปลัดเฉลิม โชติกโร, 2565)

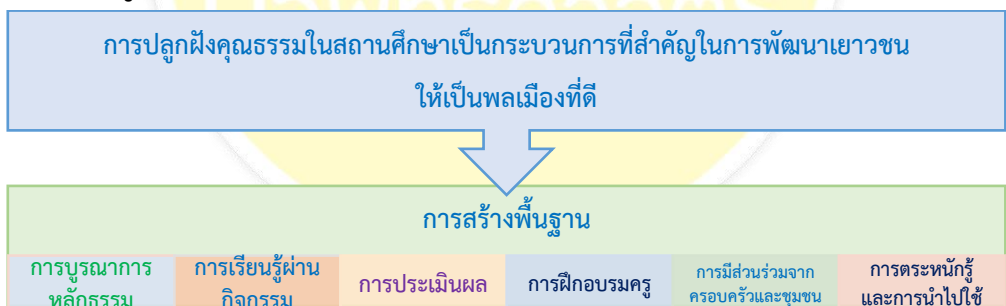
การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในเยาวชนของชาติเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นในยุค ปัจจุบัน โดยมีการสร้างความตระหนักในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและความเป็น ประชาธิปไตย การพัฒนาคนโดยยึดคุณธรรมเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้จะต้องมีความร่วมมือจากทุกภาค ส่วน ครอบครัว ชุมชน และสถาบันการศึกษา ซึ่งประกอบไปด้วยคุณธรรมพื้นฐาน 7 ประการ ได้แก่ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สุภาพ สะอาด และสามัคคี การอบรมนักเรียนให้มีความซื่อสัตย์สุจริตและมี ศีลธรรม รวมถึงการฝึกฝนความคิดให้เฉียบแหลมเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยการศึกษาไม่ควรจำกัด

อยู่เพียงในสถานศึกษา แต่ควรมีการสนับสนุนจากที่บ้านและชุมชนด้วย สถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรม ผ่านการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้และจริยธรรม การใช้สื่อมวลชนและการมีส่วนร่วมของผู้นำทางศาสนาและชุมชนเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่จะช่วยหล่อหลอมเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่ดี การศึกษาจึงควรมีองค์ประกอบทั้งด้านพุทธิปัญญา อารมณ์ และพฤติกรรม เพื่อให้เยาวชนสามารถนำคุณธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

สรุป

การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในเยาวชนมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคม การศึกษาไม่ควรเป็นเพียงการถ่ายทอดความรู้ แต่ต้องมุ่งสร้างคุณลักษณะที่ดีในเด็กตั้งแต่อายุน้อย โดยเฉพาะในช่วงวัย 6-12 ปี ซึ่งเป็นเวลาสำคัญในการพัฒนา การอบรมจากครอบครัวและโรงเรียน จะช่วยให้เด็กมีทักษะทางสังคมและสามารถแยกแยะสิ่งถูกและผิดได้ การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในหลักสูตรการเรียนการสอนจะช่วยเสริมสร้างคุณธรรม เช่น ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ รวมถึงการพัฒนาทักษะการอ่าน เขียน และคิดคำนวณ การประเมินผลการเรียนรู้ควรสะท้อนพฤติกรรมที่ดี และบรรยากาศในโรงเรียนต้องสนับสนุนคุณธรรม ผู้ปกครองและชุมชนควรมีส่วนร่วมในการสร้างคุณธรรมในเด็ก และครูต้องได้รับการฝึกอบรมในการสอนคุณธรรม การสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและประชาธิปไตยจะช่วยพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดีที่มีความรับผิดชอบในสังคม

องค์ความรู้ใหม่

การปลูกฝังคุณธรรมในสถานศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่ดี โดยสามารถแบ่งออกเป็นขั้นตอนหลัก ได้แก่

การสร้างพื้นฐาน เริ่มต้นจากการให้ความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมตั้งแต่ช่วงวัยเยาว์ โดยเน้นการสร้างเจตคติที่ดีในตัวเด็ก อันได้แก่ การพัฒนานิสัยการดูแลตัวเอง ความสะอาด และความปลอดภัย

การบูรณาการหลักธรรม การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการเรียนการสอน ช่วยให้นักเรียนสามารถแยกแยะระหว่างสิ่งถูกและผิด และสร้างนิสัยที่ดี เช่น ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ และมีวินัย

การเรียนรู้ผ่านกิจกรรม การจัดกิจกรรมที่ต้องใช้ความร่วมมือ เช่น กิจกรรมกลุ่มหรือการทำงานอาสาสมัคร ซึ่งช่วยเสริมสร้างทักษะทางสังคมและการมีส่วนร่วมของนักเรียน

การประเมินผล การประเมินผลการเรียนรู้ควรมีความหลากหลาย ไม่เพียงแต่การทดสอบความรู้ แต่ต้องวัดพฤติกรรมที่แสดงถึงคุณธรรมที่ได้รับการพัฒนา

การฝึกอบรมครู การอบรมครูเพื่อพัฒนาทักษะในการสอนคุณธรรมและการสร้างบรรยากาศในโรงเรียนที่มีคุณธรรม

การมีส่วนร่วมจากครอบครัวและชุมชน การสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

การตระหนักรู้และการนำไปใช้ การสร้างการตระหนักรู้เกี่ยวกับคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและประชาธิปไตย โดยเน้นให้เยาวชนสามารถนำคุณธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2550). *8 คุณธรรมพื้นฐาน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน. (2544). *การพัฒนาจริยธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- ปิณา กุดดีพารามบิล. (2562). *พัฒนาเยาวชนให้พร้อมรับมือกับอนาคตได้อย่างมั่นใจ*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.unicef.org/thailand/th/>.
- ปวย อังภากรณ์. (2545). *ทัศนะว่าด้วยการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พรพิทักษ์ เข็มบาสัตย์. (2563). *แนวทางการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทย*. วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง. ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2550). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.
- พระมหอนันต์ อಂಗุสิริ. (2561). *คุณธรรมจริยธรรมกับการพัฒนาผู้เรียนในยุคไทยแลนด์ 4.0*. วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม- สิงหาคม).
- พระสมุห์ประสิทธิ์ ปลืทธิโก. (2560). *การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- สมชาย รัตนทองคำ. (2550). *เอกสารประกอบการสอน 475 959 การสอนทางกายภาพบำบัด*.
ขอนแก่น: คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา Office of the Royal Society. (2552). *บทวิทยุรายการ “รู้รัก ภาษาไทย”*.
สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2550). *คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ และ
ภาคปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุทิน พานิชย์. (2564). *การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนเจนเนอเรชันวายตามแนวคิดทาง
สังคมวิทยา*. ภาวนาสารปริทัศน์. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม- เมษายน).
- สุนีย์ ภูพันธ์. (2546). *แนวคิดพื้นฐานการสร้างและการพัฒนาหลักสูตร*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- อมรรารรณ แสงนิล และ นพดล เจนอักษร. (2559). *บทบาทการบริหารกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนกับ
คุณภาพนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 9*. วารสาร
การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (มกราคม - มิถุนายน).

ภาวะผู้นำเชิงพุทธ: พระสังฆาธิการสู่แนวทางส่งเสริมการเป็นผู้นำยุคใหม่
**BUDDHIST LEADERSHIP OF THE SANGHA TOWARDS A NEW ERA OF
LEADERSHIP PROMOTION**

วันไชย กิ่งแก้ว

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

Wanchai Kingkaew

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College

Email: wanchai.kin@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

โลกในศตวรรษที่ 21 เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี ประเทศไทยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี สังคม และปัญหาภูมิอากาศ ทำให้องค์กรต่าง ๆ ต้องปรับตัวโดยมีผู้บริหารที่สามารถนำองค์กรผ่านความเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำเชิงพุทธ เป็นแนวทางการบริหารที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในด้านสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ โดยการประยุกต์ใช้กระบวนการบริหาร POSDC เพื่อเสริมสร้างความสมดุลระหว่างองค์กรกับสังคม ผ่านวัฒนธรรมองค์กรเชิงพุทธที่มีคุณธรรม ความรับผิดชอบ ต่อสังคม ปัจจุบัน บริบทพระสังฆาธิการเชิงพุทธมีความสำคัญในการปกครอง กับการพัฒนาวัดในมิติต่าง ๆ ในเรื่อง การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ศาสนาธรรม และการสงเคราะห์ รวมถึงการสร้าง ความสัมพันธ์กับคนในชุมชน โดยใช้หลักธรรมที่เกี่ยวข้องการพัฒนาตนเอง การบริหารจัดการเสนาสนะ หรือการอนุเคราะห์ทุกข์สัตว์ การพัฒนาวัดแบบบูรณาการแบบนี้ถือว่ามีสร้างร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชน วัดจึงเป็นศูนย์กลางในการสร้างสังคมที่เจริญอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, พระสังฆาธิการ, การสร้างผู้นำยุคใหม่

Abstract

The world in the 21st century is facing changes in various dimensions that affect the environment, economy, society, politics, and technology. Thailand is facing changes in technology, society, and climate issues, causing organizations to adapt by having executives who can lead the organization through the changes. Buddhist leadership is a management approach that integrates Buddhist principles in terms of wisdom, goodness, and knowledge by

applying the POSDC management process to create a balance between the organization and society through a Buddhist organizational culture that is virtuous and responsible towards the current society. The context of Buddhist ecclesiastical governance is important in governing and developing the temple in various dimensions, such as governance, religious education, the dissemination of religious teachings, and charity, including building relationships with people in the community by using the principles of self-development, management of residences, or helping laypeople. This type of integrated temple development is considered to create cooperation between the temple and the community. Therefore, the temple is the center of creating a highly developed society.

Keyword: Buddhist Leadership, Sangha, Creating New Generation Leaders

บทนำ

สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 (ระหว่าง ค.ศ. 2001 - 2100) มีการเปลี่ยนแปลงในทุกระดับ ทั้งในระดับโลก ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ ระดับสังคม ระดับองค์กร ระดับกลุ่ม และระดับบุคคล องค์กรต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ค่านิยม ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี และปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลกระทบทั้งในแง่บวกและลบ สำหรับประเทศไทย ผลกระทบเชิงลบที่เห็นได้ชัด เช่น ความผันผวนทางเศรษฐกิจ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีและนวัตกรรม การแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และภัยพิบัติทางธรรมชาติที่มีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น

เมื่อพิจารณาในภาพรวมขององค์กร จำเป็นต้องวิเคราะห์ตนเองในด้านจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญและความเร่งด่วนในการปรับตัวหรือเปลี่ยนแปลงเพื่อความอยู่รอดและความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะผู้บริหารซึ่งมีบทบาทสำคัญในการนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ผู้นำองค์กรมีความสำคัญในทุกระดับของสังคม เพราะเป็นผู้ที่กำหนดทิศทางและวิสัยทัศน์ขององค์กร ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาทั้งภายในองค์กร (รัตติกรณ์ จงวิศาล, 2556: 3) และสังคมโดยรวม ผู้นำเป็นผู้ริเริ่มการกระทำที่มีผลกระทบต่อการทำงานขององค์กร ทั้งในด้านการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางกลยุทธ์ และการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นกระบวนการสำคัญที่บุคคลหนึ่งหรือหลายคนใช้ในการมีอิทธิพลต่อกลุ่มหรือบุคคลอื่น ๆ โดยการได้รับการยอมรับและความไว้วางใจจากสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งผู้นำมีความสามารถในการกระตุ้น ชี้นำ และผลักดันให้สมาชิกของกลุ่มเกิดความกระตือรือร้นและมีแรงจูงใจในการทำงานหรือบรรลุเป้าหมายของกลุ่มหรือองค์กรได้สำเร็จ (สุรเชษฐ์ หิรัญสุถิต และคณะ, 2562: 1-24)

การเป็นผู้นำไม่ได้เกิดขึ้นจากการบังคับ แต่ต้องเป็นการได้รับความยอมรับโดยสมัครใจ ซึ่งช่วยสร้างอิทธิพลต่อพฤติกรรมและความเชื่อของสมาชิกให้สามารถทำงานร่วมกันและมีเป้าหมายที่ชัดเจน การศึกษาภาวะผู้นำในประเทศต่าง ๆ เช่น ญี่ปุ่น พบว่าการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อสร้างภาวะผู้นำในสังคมญี่ปุ่น มีความสำคัญในการพัฒนาผู้นำที่มีความรับผิดชอบ มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการขับเคลื่อนองค์กรหรือกลุ่มให้ไปสู่ความสำเร็จ ภาวะผู้นำ นับว่าเป็นคุณสมบัติของบุคคลและกระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือมากกว่านั้น พยายามใช้อิทธิพลของตนเองหรือกลุ่มที่มีความสามารถในการโน้มน้าวหรือจูงใจ ให้ผู้อื่นยอมรับและยินดีปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ โดยจูงใจให้บุคคลหรือกลุ่มเกิดพฤติกรรมที่ทำด้วยความตั้งใจและเต็มใจ สามารถกระตุ้น ชี้นำ ผลักดันให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นมีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการลงมือทำสิ่งต่าง ๆ โดยมีความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์กรเป็นเป้าหมาย เพื่อก่อให้เกิดผลกระทบและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง จนกระทั่งบรรลุเป้าหมายขององค์กรที่วางไว้ ทั้งยังสร้างหรือรักษาวัฒนธรรมขององค์กรให้ดำรงอยู่ โดยเฉพาะพระสังฆาธิการ ซึ่งเป็นผู้นำด้านศาสนจักรที่กระจายไปทั่วทุกถิ่นในประเทศไทย ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ (พระวิสุทธิภัทรธาดา, 2547: 95)

การปกครองคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย หรือธรรมยุติกนิกาย มักมีปัญหาเกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์ที่ประพฤติผิดพระธรรมวินัยหรือหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา อันเนื่องมาจากการดูแลไม่ทั่วถึงของพระผู้ใหญ่ระดับเจ้าคณะจังหวัด เจ้าอำเภอ และพระสังฆาธิการที่รับผิดชอบพระสงฆ์ในเขตการปกครองและภายในวัด พระสังฆาธิการในตำแหน่งเจ้าอาวาสถือเป็นผู้นำระดับวัดที่มีตำแหน่งสูงสุดในชุมชนและหมู่บ้าน มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะผู้นำการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม นอกจากนั้นยังมีบทบาทในการรักษาวัฒนธรรม ประเพณี และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและที่พึ่งของประชาชน เพื่อให้การบริหารจัดการพันธกิจดังกล่าวสำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสะดวกและมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีความสามารถในการจัดการองค์กรและการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ปัจจัยสำคัญคือภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ โดยเฉพาะเจ้าอาวาส ซึ่งต้องปรับบทบาทให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและโลกาภิวัตน์ เพื่อให้มีภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่องประสิทธิผลของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (พระสมศักดิ์ สุขทวีเลิศพงศ์ และวรงค์ จันทรร, 2561: 153-163)

สถานการณ์โลกในศตวรรษที่ 21 เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในทุกระดับ ทั้งสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลกระทบทั้งบวกและลบ ประเทศไทยเผชิญกับปัญหาเชิงลบ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่รวดเร็ว สังคมสูงวัย และปัญหาภูมิอากาศ องค์กรต่าง ๆ จำเป็นต้องวิเคราะห์ตนเองเพื่อปรับตัว ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จด้วยการใช้ภาวะผู้นำ ซึ่งเป็นกระบวนการจูงใจสมาชิกให้ทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ ผู้นำต้องสามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงและโน้มน้าวกลุ่มให้บรรลุเป้าหมาย

ความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธ

ภาวะผู้นำเชิงพุทธมีความสำคัญต่อการบริหารจัดการองค์กรและการพัฒนาสังคมในหลายด้าน โดยเฉพาะในยุคที่โลกเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน ในด้านจริยธรรม ผู้นำเชิงพุทธมุ่งเน้นการทำงานด้วยความรับผิดชอบและมีจริยธรรม ซึ่งส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมองค์กรที่มีคุณค่า และสร้างความไว้วางใจในหมู่สมาชิก นอกจากนี้ การพัฒนาผู้คนเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่สำคัญ ผู้นำเชิงพุทธสนับสนุนการเติบโตของบุคลากรทั้งในด้านวิชาชีพและจิตใจ โดยการสร้างแรงจูงใจและการสนับสนุน ซึ่งช่วยเพิ่มศักยภาพในการทำงานและส่งผลดีต่อองค์กร การจัดการความขัดแย้งก็เป็นอีกด้านที่ภาวะผู้นำเชิงพุทธสามารถเข้ามามีบทบาทสำคัญ โดยการใช้สติและปัญญาในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น สร้างบรรยากาศที่ดีในทีมงาน การทำงานเป็นทีมเป็นหนึ่งในคุณค่าที่สำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธ ทำให้เกิดความร่วมมือและการแบ่งปันเป้าหมายร่วมกัน ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ยิ่งไปกว่านั้น ผู้นำเชิงพุทธยังมีวิสัยทัศน์ที่มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในระยะยาว การสร้างจิตสำนึกทางสังคมช่วยให้ผู้นำสามารถเป็นแบบอย่างที่ดี และส่งเสริมการรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม ซึ่งรวมทั้งหมดยังทำให้ภาวะผู้นำเชิงพุทธกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาที่มีความยั่งยืน แนวคิดที่ว่า

คูนซ์ (Harold D. Koontz) ได้กำหนดกระบวนการบริหารไว้เป็น 5 ประการ (POSDC) ดังนี้

1. การวางแผน (Planning) เป็นหน้าที่แรกที่มีความสำคัญมากสำหรับผู้บริหาร การวางแผนเกี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย โครงสร้าง และวิธีดำเนินงานเพื่อให้บรรลุผล ผู้บริหารต้องมีความสามารถในการพยากรณ์เหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองด้วยการวางแผนยังเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ ซึ่งถือเป็นเรื่องของการตกลงใจเลือกทางเพื่อกำหนดนโยบายการผลิต หรือการตัดสินใจกำหนดวิธีปฏิบัติ

2. การจัดองค์กร (Organizing) เป็นการจัดระบบ ระเบียบการทำงานขององค์กร เพราะในองค์กรต้องมีคนจำนวนมากมาร่วมกันทำงาน ถ้าไม่มีการจัดระบบในการทำงาน จะทำให้เกิดความสับสน และไม่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดระบบการทำงานนั้นต้องคำนึงถึงการประสานสัมพันธ์ไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อน หรือหมายถึงการจัดแบ่งงานออกเป็นกลุ่ม ๆ กำหนดความรับผิดชอบและอำนาจหน้าที่แต่ละกลุ่มไว้ให้แน่นอน และให้กิจกรรมต่าง ๆ ประสานสัมพันธ์กันโดยมุ่งวัตถุประสงค์ขององค์กรเป็นสำคัญ

3. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การจัดคนเข้าทำงานก็คือการบริหารงานบุคคลนั่นเอง การบริหารบุคคลไม่ใช่สิ้นสุดเพียงการหาคนเข้าทำงานในองค์กรเท่านั้น แต่ต้องทำต่อเนื่องไปจนกว่าบุคคลเหล่านั้นจะพ้นจากองค์กร ส่วนบุคคลในองค์กรก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น มีการเลื่อน ปลด ย้าย ลาออกอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายและวัตถุประสงค์ของ

องค์กร ก็จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งงานในหน้าที่ให้สัมพันธ์กันด้วย ดังนั้น ในเรื่องการจัดคนเข้าทำงานนั้นจึงต้องมีความหมาย รวมถึงการวางแผนกำลังคน การสรรหาบุคคลเข้าทำงาน การคัดเลือกบุคคลที่มีความเหมาะสม การแต่งตั้งโยกย้าย การพัฒนาบุคคล การจัดการเกี่ยวกับผล ประโยชน์ตอบแทน เป็นต้น

4. การอำนวยการ (Directing) การอำนวยการหมายถึงการที่หัวหน้าหรือผู้บังคับบัญชาสามารถบริหารงานขององค์กรได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และบรรลุเป้าหมาย เมื่อมีการวางแผนการจัดองค์กรและมีคนเข้ามาทำงานแล้ว ก็ยังไม่สามารถทำงานได้ ในการทำงานจริง ๆ แล้วต้องมีการสั่งการหรืออำนวยการในการทำงาน ผู้บังคับบัญชาที่ดีต้องสามารถกระตุ้นหรือจูงใจให้ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชามีความกระตือรือร้นในการทำงานให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้น ผู้บริหารจึงต้องมีความสามารถในการเป็นผู้นำ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ต้องทราบถึงทฤษฎีและเทคนิคเกี่ยวกับการสื่อสาร การจูงใจ และการสร้างภาวะผู้นำ จึงจะสามารถเป็นหัวหน้าที่มีประสิทธิภาพในการทำงานได้

5. การควบคุม (Controlling) การควบคุมหมายถึงการที่ผู้บริหารตรวจตรางานที่ได้มอบหมายให้ผู้ที่บังคับบัญชาปฏิบัติว่าดำเนินการไปถูกต้องตามขั้นตอนหรือไม่ ผลงานได้มาตรฐานเพียงใด และทำอย่างไรจึงจะทำงานนั้นให้สำเร็จตามเป้าหมาย ดังนั้น ผู้บริหารควรจะต้องได้รับรายงานผลการปฏิบัติงานทุกขั้นตอน เพราะถ้าเกิดมีอะไรแปรเปลี่ยนไปจากเป้าหมายที่ตั้งไว้ จะได้เข้าไปช่วยแก้ไขได้ทันเวลาที่ และยังหมายถึงการดูแลให้คำแนะนำช่วยเหลือที่ต้องปฏิบัติอย่างเป็นระบบต่อเนื่องสม่ำเสมอ

ระดับและบทบาทของผู้บริหารในองค์กรแต่ละองค์กรย่อมมีจำนวนบุคลากร มากน้อยแตกต่างกันไปตามความจำเป็นและความเหมาะสม ในองค์กรขนาดเล็กอาจมีผู้บริหารเพียงคนเดียว แต่ถ้าเป็นองค์กรขนาดใหญ่มีสมาชิกในองค์กรมาก การบริหารกิจการ การประสานงาน การควบคุมก็จะยุ่งยากซับซ้อนตามลำดับ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาบุคคลมาช่วยแบ่งเบาภารกิจ โดยกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบตามความเหมาะสม สำหรับหน่วยงานของรัฐจะมีการกำหนดโครงสร้าง บทบาท และหน้าที่การควบคุม การบังคับบัญชา ตามกรอบอัตรากำลังที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน

ดังนั้นจึงได้มีการกำหนดระดับของผู้บริหารไว้ 3 ระดับด้วยกัน

1. ผู้บริหารระดับต้น ได้แก่ บรรดาหัวหน้างาน หรือบุคคลที่อยู่เหนือระดับผู้ปฏิบัติงาน มีหน้าที่ในการติดต่อออกคำสั่งจากผู้บริหารระดับเหนือกว่า ควบคุม ดูแลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามระเบียบ กฎเกณฑ์ที่องค์กรกำหนดไว้ รับรายงานจากผู้ปฏิบัติงานโดยตรง มีลักษณะของงานตามแผนงานประจำปี ไม่มีปัญหาซับซ้อน ไม่ต้องตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบาย ผู้บริหารระดับต้นบางครั้งเรียกว่า “ผู้อยู่ระหว่างทาง” เพราะเป็นผู้ทำหน้าที่ประสานหรือสื่อกลางในการติดต่อระหว่างผู้ปฏิบัติงานกับผู้บริหารระดับสูง ซึ่งมักจะถูกบีบคั้นจากทั้งสองทางเสมอ

2. ผู้บริหารระดับกลาง ได้แก่ ผู้อำนวยการกอง หัวหน้าฝ่าย หรือผู้จัดการในองค์กรเอกชน มีหน้าที่ในการรับนโยบายจากผู้บริหารระดับสูง เพื่อแปลงเป็นแผนปฏิบัติการให้แก่ผู้บริหารระดับต้นและ

เจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติการดำเนินการ และรับรายงานจากผู้บริหารระดับต้น ควบคุม ดูแลรับผิดชอบงานในฝ่ายของตน

3. ผู้บริหารระดับสูง ได้แก่ อธิบดี รองอธิบดี ปลัดกระทรวง หรือกรรมการบริหาร ประธานกรรมการ ผู้จัดการใหญ่ มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย วางแผน และบริหารงานโดยตรงตลอดทั่วทั้งองค์กร (Koontz Harold D, 1975: 113)

ผู้นำเชิงพุทธ มีความสำคัญในฐานะแนวทางการบริหารจัดการองค์กรที่ผสมผสานหลักจริยธรรม เพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงและความซับซ้อนในสังคมปัจจุบัน ผู้นำเชิงพุทธมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้กระบวนการบริหาร POSDC เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาองค์กรกับสังคม ดังนี้

การวางแผน (Planning) การกำหนดเป้าหมายและนโยบายที่มีจริยธรรมเป็นศูนย์กลาง ช่วยให้องค์กรสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

การจัดองค์กร (Organizing) การจัดระบบและโครงสร้างที่มีประสิทธิภาพ เน้นการลดความซ้ำซ้อนและสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน

การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างรอบด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพบุคลากรในมิติทางวิชาชีพและจิตใจ

การอำนวยความสะดวก (Directing) การใช้ทักษะการสื่อสาร การจูงใจ และมนุษยสัมพันธ์ เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดีและสนับสนุนการทำงานเป็นทีม

การควบคุม (Controlling) การติดตาม ตรวจสอบ และปรับปรุงกระบวนการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้นำเชิงพุทธมีการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้น คุณธรรม ความไว้วางใจ ความรับผิดชอบ ต่อสังคม รวมถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนที่พิจารณาถึงผลกระทบต่อมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นแนวทางที่ว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธเป็นกรอบการบริหารที่มีพลังในการส่งเสริมการพัฒนาองค์กรกับสังคมให้มีความสมดุลและยั่งยืนในองค์กรระยะยาว

ภาวะผู้นำเชิงพุทธและหลักการพื้นฐานของการเป็นผู้นำตามพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำ คือ ความเป็นผู้นำ หมายถึงคุณสมบัติอันพึงมีของผู้นำ ได้แก่ สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ และความสามารถของบุคคลที่ได้ชักนำคนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันสู่จุดหมายที่ตั้งใจอย่างถูกต้องและชอบธรรม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2546: 4) ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นกรกระทำหรือพฤติกรรม เพราะการกระทำของผู้นำที่เป็นผลจากการมีภาวะผู้นำส่งผลต่อปฏิกิริยาของผู้ตาม ว่าผู้นำทำอะไร ถ้าผู้นำทำให้ผู้ตามก็จะทำตามด้วย ภาวะผู้นำเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ช่วยในการจูงใจและการประสานงานขององค์กร เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด ภาวะผู้นำเป็นผลหรือสิ่งซึ่งอกเงยตามมา ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของบุคคลต่าง ๆ ในกลุ่มเป็นหลัก ภาวะผู้นำเป็นบทบาทที่เกิดขึ้นจากการบูรณาการบทบาท

ของบุคคลอื่น เพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่ระบบสังคม เพราะผู้นำแต่ละองค์กรหรือหน่วยงานต่างก็มีหน้าที่ มีบทบาทที่แตกต่างกัน แต่ทุกหน้าที่ต่างก็ช่วยกันพัฒนาความเจริญให้กับสังคม ซึ่งต้องอาศัยการมีภาวะผู้นำทั้งนั้น ภาวะผู้นำในฐานะที่มุ่งด้านโครงสร้าง เป็นกระบวนการในการริเริ่มและดำรงรักษาโครงสร้างของบทบาทและรูปแบบความสัมพันธ์ของบทบาทต่าง ๆ มีการระบุหน้าที่ของภาวะผู้นำในการทำให้ระบบการตัดสินใจต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพผลตามโครงสร้างการบริหารจัดการขององค์กร (พงษ์เทพ สุขทนารักษ์, 2565, ออนไลน์)

ภาวะผู้นำเชิงพุทธ การนำที่มีรากฐานจากหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา มีคุณสมบัติที่สำคัญ ด้านสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ สร้างความร่วมมือกับการพัฒนาสังคมอย่างถูกต้องชอบธรรม การกระทำของผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ตาม โดยผู้ตามจะทำตามตัวอย่างที่ผู้นำแสดงออก การส่งเสริมให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวการจูงใจในองค์กรเป็นภารกิจสำคัญที่จะทำให้สามารถบรรลุเป้าหมาย ภาวะผู้นำไม่ใช่เพียงแค่บทบาทในบริบทเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้ตาม มีส่วนช่วยสร้างโครงสร้างและความสัมพันธ์ที่มีการบูรณาการบทบาทของผู้นำในกลุ่มช่วยสามารถพัฒนาความเจริญให้กับสังคมในทุกระดับ ภาวะผู้นำเชิงพุทธจึงมีการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการตัดสินใจที่ดีและการปฏิบัติงานที่ดี ทำให้การบริหารจัดการขององค์กรสามารถดำเนินไปอย่างมีระบบระเบียบและมีทิศทางชัดเจนในสังคมที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลง สิ่งสำคัญคือมีจริยธรรมและคุณธรรมช่วยให้เกิดการพัฒนาองค์กร ที่ส่งผลดีต่อสังคมทุกระดับ

ผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ

การบริหารจัดการวัดในสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางของสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาสทำหน้าที่เป็นผู้นำในการดูแล แนะนำ และสอนพระภิกษุสามเณรและฆราวาสในวัด เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย และให้ทุกคนปฏิบัติตามภารกิจของวัดในด้านต่าง ๆ เช่น การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ศาสนาธรรม รวมถึงการสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ การบริหารจัดการวัดจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยส่งเสริมความสงบและความเจริญรุ่งเรืองในสังคมไทย

พระสังฆาธิการหมายถึงพระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งทางการปกครองในคณะสงฆ์ ซึ่งรวมถึงตำแหน่งต่าง ๆ เช่น เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส เพื่อให้สามารถรับผิดชอบการบริหารจัดการวัดและการปกครองสงฆ์ในพื้นที่ พระภิกษุที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นพระสังฆาธิการต้องมีคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในหมวด 2 เกี่ยวกับการแต่งตั้งพระสังฆาธิการ โดยต้องมีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมที่เหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ของคณะสงฆ์และชุมชน (กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ 24, 2541: 2)

พระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอวาลิกวรรค กล่าวโดยสรุปจะพบว่าเป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญมากต่อพระพุทธศาสนาและสังคม พระพุทธองค์จะให้ความสำคัญแก่คุณสมบัติของเจ้าอาวาสทั้ง 5 ด้าน ได้แก่

1. ด้านการพัฒนาตนของเจ้าอาวาส
2. ด้านการบริหารจัดการเสนาสนะในวัด
3. ด้านการปกครองดูแลภิกษุในวัด
4. ด้านการอนุเคราะห์อาคันตุกะภิกษุ
5. ด้านการสงเคราะห์คฤหัสถ์ (อภ.ปญจก. (ไทย) 22/231/373.)

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยกองพุทธศาสนสถาน ได้จัดทำคู่มือการประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัดขึ้นเพื่อให้พระสังฆาธิการ เจ้าอาวาสนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาวัด ซึ่งมีรายละเอียด การพัฒนาวัดหมายถึงการปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด จนกระทั่งมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาวัด ดังนี้

พัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหน และช่วยกันดูแลรักษา สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย 5 ประการ คือ เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่ทำบุญทำกุศลของชาวบ้าน เป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายทางใจ เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน

สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดต้องสะอาดร่มรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนที่เข้าวัดเพื่อทำบุญ ศึกษาพระธรรมวินัย และหลักพระพุทธศาสนา สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น ในการติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ การจัดกิจกรรมเพื่อสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรให้วัดเป็นศูนย์กลาง

ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้น ๆ เป็นหน่วยงานเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง การจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเพียงอย่างเดียวยังไม่สามารถพัฒนาวัดได้สมบูรณ์ครบถ้วน การพัฒนาวัดที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะต้องพัฒนาวัดแบบบูรณาการ โดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ และให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน โดยบูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2563: 1-6)

ผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ มีบทบาทสำคัญต่อการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย โดยพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาสเป็นผู้นำในการดูแลปกครองพระภิกษุสามเณรและฆราวาสในวัด เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในภารกิจต่างๆ ในเรื่องของการปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ศาสนาธรรม การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ บทบาทของพระสังฆาธิการในฐานะผู้นำ

เชิงพุทธสอดคล้องกับคุณสมบัติที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดใน อวาลีกวรรค ประกอบด้วย 5 ด้าน อันได้แก่ การพัฒนาตน การบริหารจัดการเสนาสนะ การปกครองดูแลภิกษุ การอนุเคราะห์อาคันตุกะ และการสงเคราะห์คฤหัสถ์ สะท้อนถึงบทบาทที่ครอบคลุมทั้งมิติทางศาสนาและสังคม

การพัฒนาวัดปัจจุบันเน้นให้วัดเป็นศูนย์กลางร่วมจิตใจ เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์บวกกับความต้องการของชุมชนในด้านมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาวัดอย่างบูรณาการ มีส่วนต่อการพัฒนากายภาพ กิจกรรมทางศาสนา ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างวัดกับประชาชนในชุมชน

ฉะนั้นพระสังฆาธิการจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชน โดยยึดหลักจริยธรรมและการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย การพัฒนาวัดที่จะเป็นระบบและยั่งยืนสามารถช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางด้านจิตวิญญาณสู่การพัฒนาสังคมอย่างสมดุลในระยะยาววัดเป็นพื้นที่สำคัญในการสร้างความร่วมมือของประชาชนเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชน

สรุป

ภาวะผู้นำเชิงพุทธ เป็นแนวทางการบริหารองค์กรที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีส่วนพัฒนาผู้นำด้านสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ การสร้างความสมดุลระหว่างองค์กรกับสังคม โดยอาศัยกระบวนการบริหาร POSDC และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรเชิงพุทธที่มีคุณธรรม ความรับผิดชอบ และความยั่งยืนที่จะเกิดขึ้น ส่วนบริบทพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาส ผู้นำเชิงพุทธมีบทบาทสำคัญในการดูแลปกครองลูกวัดกับการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน โดยจะพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางจิตใจกับการเรียนรู้ของประชาชน การพัฒนาที่บูรณาการจะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางด้านจิตวิญญาณ ความร่วมมือของชุมชนจะสร้างสังคมที่ดีในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 24. (2541). *ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ หมวด 2 การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ*. แฉลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ 86 ฉบับพิเศษ.
- พงษ์เทพ สุขทนารักษ์. (2565). *ความสำคัญของภาวะผู้นำทางการบริหารการศึกษา*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/458910>.
- พระวิสุทธินิภัทรธาดา. (2547). *พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมศักดิ์ สุขทวีเลิศพงศ์ และวรเดช จันทรร. (2561). *ประสิทธิผลของการบริหารกิจการคณะสงฆ์*. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย. ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน): 153 -163.
- รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2556). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2546). *ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กองพุทธศาสนสถาน. (2563). *คู่มือการประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัด*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สุรเชษฐ์ หิรัญสถิต. สิทธิชัย แสงนิล และสุกัญญา แซ่มซ้อย. (2019). *การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำของประเทศญี่ปุ่น*. *Journal of Ratchathani Innovative Social Sciences*. Vol.3 No.1 (January-March): 1-24.
- Koontz Harold D. and Cyril O'Donnell. (1975). *Principles of Management: An Analysis of Managerial Functions*. New York: McGraw-Hill.

การบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำสำหรับเจ้าอาวาส

INTEGRATING BUDDHISM TO DEVELOP LEADERSHIP FOR ABBOTS

พระสุวรรณ สุเมธบุณโย (ข้าโพธิ์ทัย)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phra Suwan Sumetpanyo (Khamphothai)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: swansingburi@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำสำหรับเจ้าอาวาส ผลการศึกษาพบว่า การศึกษานี้สะท้อนถึงความสำคัญของภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในบทบาทของเจ้าอาวาส ซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่พระพุทธศาสนา การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับเจ้าอาวาสจึงเป็นสิ่งสำคัญ ประกอบด้วย 5 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา ผู้นำต้องเคารพและยึดมั่นในธรรมและวินัย พร้อมซักพาและจงใจให้คนร่วมมือกันมุ่งสู่เป้าหมายที่ตั้งใจ 2) ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญในการปกครองคณะสงฆ์ เผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการศึกษาสงเคราะห์ โดยต้องมีความรับผิดชอบและความสามารถในการบริหารจัดการอย่างครบถ้วน 3) แนวทางการบริหารในพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการบริหารที่ประกอบด้วยการวางแผน การจัดองค์กร การบริหารบุคลากร การอำนวยความสะดวก และการควบคุมดูแล โดยอาศัยหลักธรรมเพื่อสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวม 4) คุณลักษณะของผู้นำในบริบทพุทธศาสนา ผู้นำต้องหนักแน่น มั่นคง มีความสามารถในการสื่อสารและจงใจ พร้อมจัดการทรัพยากรและบุคลากรได้อย่างเหมาะสม และ 5) บทบาทสำคัญของเจ้าอาวาสในสังคม เจ้าอาวาสต้องเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาวัดให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่พระพุทธศาสนา เจ้าอาวาสที่มีภาวะผู้นำที่ดีจะสามารถช่วยธำรงรักษาความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

คำสำคัญ: พุทธธรรม, ภาวะผู้นำ, เจ้าอาวาส, การบริหารวัด

Abstract

This academic article aims to integrate Buddhism to develop leadership for abbots. The results of the study revealed that this study reflects the importance of leadership in Buddhism, especially in the role of abbots who are responsible for managing temples to

create stability for Buddhism. Therefore, developing Buddhist leadership for abbots is important, consisting of 5 main aspects: 1) Leadership in Buddhism: Leaders must respect and adhere to Dhamma and discipline, and lead and motivate people to cooperate towards good goals. 2) Leadership of abbots: Abbots play an important role in governing the Sangha, propagating Buddhism, public utilities, and educational welfare. They must have complete responsibility and management capabilities. 3) Management approaches in Buddhism: It is an administrative process consisting of planning, organization, personnel management, directing, and supervision, using Dhamma principles to create benefits for the public. 4) Characteristics of leaders in the Buddhist context: Leaders must be firm, stable, have the ability to communicate and motivate, and manage resources and personnel appropriately. 5) The important role of abbots in society: Abbots must be the center of temple development to be suitable for practicing Dhamma and be important tourist attractions in order to create a good image for Buddhism. An abbot with good leadership will be able to help maintain the stability of Buddhism in Thai society.

Keywords: Buddhism, Leadership, Abbot, Temple Administration

บทนำ

ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในระดับวัดมีความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ ควบคุมสมบัติที่ประกอบไปด้วยความรู้ สติปัญญา และความประพฤติดีงาม เป็นต้น เหล่านี้เป็นความสามารถของบุคคลที่จะชักนำให้คนทั้งหลายประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงามคุณลักษณะที่มีประสิทธิภาพจึงต้องประกอบไปด้วยหลักมองกว้าง คิดไกล และไฟสูง ตลอดถึงต้องมีประสิทธิภาพตามแนวทางของหลักพุทธธรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคนและสังคมต่อไป (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 31-33) พุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่ เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่” สะท้อนหลักการมองการณ์ไกลและความเสียสละเพื่อส่วนรวม โดยการเลือกที่จะสละความสุขส่วนตนหรือผลประโยชน์เล็กน้อยในปัจจุบัน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่ยิ่งใหญ่กว่าในอนาคต เป็นคุณธรรมสำคัญของผู้นำและบุคคลทั่วไปที่ต้องการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนในสังคม ด้วยจิตสำนึกที่คำนึงถึงประโยชน์ของคนหมู่มากเหนือความพึงพอใจส่วนตัว ทำให้ภาวะผู้นำระดับเจ้าอาวาสวัดที่ต้องทำงานการบริหารวัดตามทิมหาเถรสมาคมกำหนดขึ้นไว้ 6 ประการ คือ การปกครองคณะสงฆ์ การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ (กรมการศาสนา, 2538: 32) หน้าที่และบทบาทสำคัญของเจ้าอาวาสในฐานะผู้นำการบริหารกิจการภายในวัดต้องดำเนินการตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม คำสั่ง ข้อบังคับมหาเถรสมาคม นโยบายของรัฐบาล และกฎหมายบ้านเมือง โดยมีเกณฑ์มาตรฐานเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง เช่น การจัดการสังฆกรรม

การบรรพชาอุปสมบท การปกครองดูแลพระภิกษุสามเณร การให้การศึกษาและอบรมบ่มเพาะความประพฤติตามพระธรรมวินัย การส่งเสริมการปฏิบัติธรรม รวมถึงการปฏิบัติตามนโยบายเฉพาะเรื่อง เช่น การบริหารทรัพย์สินศาสนสมบัติ การแสดงอาณาเขตที่ดินวัด ธรณีสงฆ์ และที่กัลปนา การเผยแผ่หลักธรรมวินัย การพัฒนาวัดในด้านสุขอนามัย การดูแลโบราณสถานและโบราณวัตถุ การลงโทษหรือทำทัณฑ์บนแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่กระทำผิดตามอำนาจหน้าที่ การบริการอำนวยความสะดวกในกิจกรรม การบำเพ็ญกุศล และส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่วัด บางวัดยังมีบทบาทในการจัดงานบำเพ็ญบุญตามประเพณีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วิสาขบูชา เข้าพรรษา และกฐินเพื่ออํารงรักษาขนบธรรมเนียม อีกทั้งยังมีบทบาทในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากายภาพ การดูแลวัดให้สะอาดเรียบร้อย และการพัฒนาด้านจิตใจผ่านการอบรมพระธรรมวินัยเพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางแห่งความมั่นคงทางศีลธรรมและวัฒนธรรมของชุมชน

ในสถานการณ์ปัจจุบัน เจ้าอาวาสวัดที่มีภาวะผู้นำสูง มีความรู้ ความสามารถดี มีคุณธรรม และมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถบริหารจัดการวัดให้มีความเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมและพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่พระพุทธศาสนา แต่ในทางกลับกัน หากเจ้าอาวาสขาดภาวะผู้นำที่ยึดมั่นในหลักธรรม วัดบางแห่งในสังคมไทยกลับเกิดปัญหาด้านการบริหารจัดการ เช่น พระภิกษุสามเณรประพฤติผิดพระธรรมวินัย การใช้กิจการทางวัดฟอกเงิน การล่วงละเมิดพระธรรมวินัยในเรื่องสุรา หรือชาวผู้สาวของเจ้าอาวาสบางวัด แม้กรณีดังกล่าวจะเกิดขึ้นกับพระสงฆ์เพียงไม่กี่รูปในแต่ละปี แต่ก็สามารถสร้างผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของสถาบันพระพุทธศาสนา และสร้างความสะเทือนใจต่อชาวพุทธที่มีความศรัทธาอย่างมาก สะท้อนถึงความสำคัญของภาวะผู้นำที่ดีของเจ้าอาวาสในการอํารงรักษาความศักดิ์สิทธิ์และความน่าเชื่อถือของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ความศรัทธาและความสัมพันธ์ที่ชาวบ้านมีต่อเจ้าอาวาสส่งผลให้เจ้าอาวาสต้องมีบทบาทสำคัญในสังคม อันถือเป็นหน้าที่หนึ่งตามพุทธดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ตรัสแก่พระสาวกว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระราชาวมณี (ประยูรค์ ปยุตโต) ที่ชี้ว่าหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์คือการให้ธรรมทาน โดยมีบทบาทในการชี้แจง แนะนำหลักธรรมความดีงาม และช่วยแก้ไขปัญหาคความทุกข์หรืออุปสรรคต่างๆ ของประชาชน เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชุมชนและสังคมโดยรวม ทั้งนี้ การปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวของเจ้าอาวาสยังเป็นการยึดมั่นในหน้าที่พระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยและช่วยอํารงรักษาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงในสังคมไทย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2545: 23)

การบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำสำหรับเจ้าอาวาส เป็นแนวทางสำคัญในการบริหารจัดการวัดและพัฒนาสังคม เจ้าอาวาสที่มีภาวะผู้นำต้องมีความรู้ ความสามารถ คุณธรรม และการยึดมั่นในพุทธธรรม เพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามแนวทางมหาเถรสมาคม 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การพัฒนาวัด และการสงเคราะห์ พร้อมทั้งปฏิบัติตามกฎหมายและนโยบายรัฐ วัดที่มีผู้นำที่ดี

สามารถเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการพัฒนาคุณธรรมและวัฒนธรรม แต่หากขาดภาวะผู้นำที่ยึดหลักธรรม อาจเกิดปัญหาด้านการบริหารและภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนา ดังนั้น เจ้าอาวาสที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธจะช่วยธำรงพระศาสนา และสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนและสังคมไทย

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารวัด

สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “การดำรงตน” ว่า บุคคลในศาสนาแต่เดิมแบ่งออกเป็น 4 คือ 1. ภิกษุ 2. ภิกษุณี 3. อุบาสก 4. อุบาสิกา เรียกว่า “พุทธบริษัท” ต่อมาได้มีคำเรียกเพิ่มขึ้นบ้าง ลดลงบ้าง กล่าวได้ว่าบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คือ นักบริหาร (สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ), 2543: 1-2)

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีในการบริหาร” ว่า การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) และกล่าวว่าหน้าที่ (Function) ของนักบริหารมีอยู่ 5 ประการ ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC ดังนี้ คือ

1. P คือ Planning คือ การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร
2. O คือ Organizing คือ การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ ภายในองค์กร
3. S คือ Staffing คือ งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน
4. D คือ Directing คือ การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ
5. C คือ Controlling คือ การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 25549: 3-5)

พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “คนสำราญงานสำเร็จ” ว่า ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมสำหรับผู้บริหารนั้น จะต้องมีความหนักแน่น มั่นคง และสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเองได้ ดังนั้น ผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร (พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), 2550: 25)

บุญทัน ดอกไธสง ได้ให้ความหมายไว้ในหนังสือ “การจัดการองค์การ” ว่า การบริหาร คือ การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคลองค์การหรือประเทศ หรือการจัดการเพื่อผลกำไรของทุกคนในองค์การ (บุญทัน ดอกไธสง, 2537: 1)

การบริหารคือกระบวนการทำให้องค์กรดำเนินไปอย่างดี โดยผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ความสามารถในการจัดการทรัพยากร การพัฒนาบุคลากร และการดูแลภาพรวมขององค์กร เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จและความพึงพอใจของบุคคลที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับการบริหารทรัพยากรขององค์กรให้ตอบสนองความต้องการของบุคคลในองค์กรหรือประเทศ ผู้บริหารที่ดีต้องมีความหนักแน่น มั่นคง สร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ใต้บังคับบัญชา สามารถมอบหมายงานตามความชำนาญ กระจายอำนาจอย่างเหมาะสม และดูแลภาพรวมขององค์กรอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะในบริบทของพุทธบริษัท มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมศาสนาและกิจกรรมของวัด การบริหารจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาองค์กรและบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส

กวี วงศ์พัฒน์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ภาวะผู้นำ” ว่า ภาวะผู้นำ คือ การที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวก โดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (กวี วงศ์พัฒน์, 2536: 17)

กิติ ตยัคคานนท์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ” ว่า ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะหรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะจูงใจ หรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการ และอำนวยความสะดวก โดยการใช้กระบวนการสื่อความหมายหรือติดต่อกันและกันให้ร่วมใจกันกับตน ดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินจะเป็นไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้ (กิติ ตยัคคานนท์, 2543: 22)

สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “วิสัยทัศน์ขุนคลัง” ว่า ภาวะผู้นำครอบคลุมในมิติที่กว้างขวางและหลากหลายกว่าเรื่องความกล้าหาญ และการตัดสินใจ การเป็นผู้นำต้องมีความสามารถในการนำ ผลักดันและสั่งการให้กิจกรรมทุกอย่างดำเนินไปตามเป้าหมาย และตามครรลองที่ต้องการ ซึ่งต้องประกอบไปด้วยความกล้าหาญ ความสามารถในการโน้มน้าวจูงใจ และจังหวะเวลาในการตัดสินใจ (สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, 2544: 77)

โรเบิร์ต เทนนาเบิลส์ (Robert Tannenbaum) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “Leadership and Organization” ว่า ผู้นำ คือ บุคคลใดบุคคลหนึ่งในกลุ่มผู้มีอำนาจอิทธิพล หรือผู้มีความสามารถในการจูงใจคนให้ปฏิบัติตามความคิดเห็น ตามความต้องการ หรือตามคำสั่งของเขาได้ ผู้นำที่มีอิทธิพลเหนือการทำงานหรือเหนือพฤติกรรมของผู้ตาม (Robert Tannenbaum et all, 1961: 24)

ออดเวย์ ทีด (Ordway Tead) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “The Art of Leadership” ว่าภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลจูงใจให้ผู้อื่นร่วมในการปฏิบัติงาน เพื่อบรรลุเป้าหมาย หรือเป็นศิลปะแห่งการกระทำของคน เพื่อให้ได้รับสิ่งที่ต้องการและทำให้ผู้อื่นชื่นชอบ (Ordway Tead, 1970: 20)

เรม่อน เจ. เบอร์ดี (Raymond j. Burdy) ให้ความหมายไว้ในหนังสือ “Organizations and the Business Environment” ว่า ผู้นำ คือบุคคลที่สามารถชักจูงให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตนเองและสามารถช่วยเหลือคลายความตึงเครียด และทำให้กลุ่มบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ได้ (David j. Campbell, 1997: 169)

ภาวะผู้นำเป็นทั้งศิลปะและกระบวนการในการใช้อิทธิพลเพื่อจูงใจผู้อื่นให้ร่วมมือกัน ดำเนินการจนบรรลุเป้าหมาย โดยผู้นำต้องมีความสามารถในการสื่อสาร การโน้มน้าว และการสร้างความเชื่อมั่น รวมถึงการตัดสินใจที่เหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ตามที่ตั้งไว้

ภาวะผู้นำในทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้า ได้ตรัสไว้ในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ว่า “โย โว อานนท มยา ฆโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญุตโต โส โวมมจฺเจน สตถา” ซึ่งแปลว่า “อานนท ธรรมและวินัยใดที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย โดยการล่วงไปแห่งเราธรรมและวินัยนั้น ย่อมเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ทศวรรษธรรมทัศน์พระไตรปิฎก” ว่า ภาวะผู้นำคือบุคคลที่จะมาประสานให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยไม่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันหรือทำงานร่วมกัน ให้พากันไปด้วยดีสู่จุดหมายที่ตั้งงาม ผู้นำจะต้องมีความสามารถในการเกี่ยวข้องหรือปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นทุกอย่างให้ถูกต้อง ได้ผลตามองค์ประกอบในท่ามกลางสังคมและสิ่งแวดล้อม หรือสิ่งที่ประสบ เช่น ปัญหา เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2534: 52)

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธรรมจิตโต) ได้ให้ความหมายไว้ในหนังสือ “พุทธบริหาร” ว่า ผู้นำคือผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ หลายนคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้ว เช่น ผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัด แม้กระทั่งผู้นำครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธรรมจิตโต), 2549: 26)

ผู้นำในพระพุทธศาสนาต้องเคารพและยึดมั่นในธรรมและวินัย เป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตและการบริหารชุมชน ตามพระพุทธดำรัสที่ชี้ให้เห็นว่าธรรมและวินัยเป็นศาสดาหลังการล่วงไปของพระองค์ ผู้นำต้องมีบทบาทในการชักพาและจูงใจให้คนร่วมมือกันมุ่งสู่เป้าหมายที่ตั้งงาม ผู้นำต้องมีความสามารถในการประสานคนให้ทำงานร่วมกันอย่างเหมาะสมกับสังคมและปัญหา ผู้นำต้องชักนำกลุ่มไปในทิศทางที่กำหนดไว้ โดยสร้างความร่วมมือและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ผู้นำที่ดีจึงต้องมีภาวะผู้นำที่ยึดมั่นในหลักธรรมเพื่อสร้างความสำเร็จและความมั่นคงในชุมชน

เจ้าอาวาสที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาในช่วงแรกของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวนพระภิกษุยังมีน้อย และยังไม่มีที่พักอาศัยอย่างเป็นทางการ พระภิกษุจึงไม่ได้อยู่ประจำ ปัญหาต่าง ๆ จึงยังไม่ปรากฏชัดเจน ต่อมาเมื่อมีการสร้างวัดและพุทธบัญญัติให้พระสงฆ์จำพรรษาในฤดูฝน การอยู่รวมกันเป็นคณะเริ่มก่อให้เกิดปัญหา เนื่องจากการอยู่ร่วมกันของคนจำนวนมากในระยะเวลานาน อาจนำไปสู่ความขัดแย้งและระเบียบวินัยที่ย่อนยาน การบริหารจัดการภายในวัดจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อรักษา ระเบียบเรียบร้อยและความเป็นอยู่ที่ดีของคณะสงฆ์ ด้วยเหตุนี้จึงมีการแต่งตั้งพระสงฆ์ที่เหมาะสมให้ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสเพื่อทำหน้าที่ดูแลและปกครองวัด

เจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำสงฆ์ โดยต้องดูแลพระภิกษุและสามเณรให้อยู่ใน พระธรรมวินัย ไม่ประพฤติผิด รวมถึงสร้างความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับบุคคลภายนอก พร้อมทั้ง รับผิดชอบกิจการภายในวัดอย่างครบถ้วน ความเจริญหรือความเสื่อมของวัดย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถ และความรับผิดชอบของเจ้าอาวาสเป็นสำคัญ พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงคุณลักษณะและคุณธรรมของเจ้า อาวาสไว้ใน อวาสสิกธรรม ซึ่งเป็นธรรมสำหรับภิกษุผู้ดูแลวัด โดยในปัจจุบันสามารถตีความได้ว่า เจ้า อาวาสควรมีความเป็นผู้นำ รับผิดชอบต่อ และความสามารถในการบริหารจัดการทั้งภายในและ ภายนอกวัด

เพื่อธำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง เจ้าอาวาสจึงควรปฏิบัติหน้าที่ให้ครบถ้วนในทุกด้าน ได้แก่ บทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อรักษาความเรียบร้อยในหมู่คณะ บทบาทด้านการศาสน ศึกษา เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนพระธรรมวินัย บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อเผยแผ่ คำสอนให้เข้าถึงประชาชนอย่างกว้างขวาง บทบาทด้านการสาธารณูปการ เพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อม และเสนาสนะของวัด บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือสังคม และ บทบาทด้าน การศึกษาสงเคราะห์ เพื่อสนับสนุนการศึกษาในชุมชน การปฏิบัติหน้าที่ในบทบาทเหล่านี้อย่างครบถ้วน และมีประสิทธิภาพ จะช่วยธำรงพระพุทธศาสนาและสร้างประโยชน์สุขแก่สังคม

องค์ความรู้

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับการบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำสำหรับ เจ้าอาวาสดังนี้

ภาพที่ 1 การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับเจ้าอาวาส

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับเจ้าอาวาส 5 อย่าง ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา 2) ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส 3) แนวทางการบริหารในพระพุทธศาสนา 4) คุณลักษณะของผู้นำในบริษัทพุทธศาสนา 5) บทบาทสำคัญของเจ้าอาวาสในสังฆม

สรุป

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานี้สะท้อนถึงความสำคัญของภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในบทบาทของเจ้าอาวาส ที่ต้องอาศัยหลักธรรมในการบริหารจัดการ เพื่อพัฒนาวัดและสร้างความมั่นคงให้แก่พระพุทธศาสนา ควรให้ความสำคัญของการประสานความร่วมมือเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันในสังฆม และสิ่งสำคัญของการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับเจ้าอาวาส 5 อย่าง ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา มีการเคารพและยึดมั่นในธรรมและวินัย ตามพุทธดำรัสที่ชี้ให้เห็นว่าธรรมและวินัยเป็นศาสดาหลังการล่วงไปของพระพุทธเจ้า ผู้นำต้องมีบทบาทในการชักพาและจูงใจให้คนร่วมมือกันเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่ตั้งใจ มีความสามารถในการประสานคนให้ทำงานร่วมกัน พร้อมทั้งสร้างความร่วมมือและบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนด 2) ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำสงฆ์ ต้องรับผิดชอบทั้งการปกครองคณะสงฆ์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการศึกษาสงเคราะห์ โดยต้องมีคุณสมบัติด้านความเป็นผู้นำ ความรับผิดชอบ และความสามารถในการบริหารจัดการกิจการภายในวัดอย่างครบถ้วน 3) แนวทางการบริหารในพระพุทธศาสนา เป็นวิธีการทำงานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น มีหน้าที่หลัก ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารบุคลากร

การอำนวยความสะดวก และการควบคุมดูแล ซึ่งต้องดำเนินการโดยอาศัยหลักธรรมเพื่อสร้างประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม 4) คุณลักษณะของผู้นำในบริบทพุทธศาสนา ผู้นำต้องมีความหนักแน่น มั่นคง สร้างความเชื่อมั่นให้ผู้นับตาม มีความสามารถในการสื่อสารและจูงใจ พร้อมทั้งจัดการทรัพยากรและบุคลากรได้อย่างเหมาะสม 5) บทบาทสำคัญของเจ้าอาวาสในสังคม เจ้าอาวาสต้องเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาวัดให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่พระพุทธศาสนา ทั้งนี้ เจ้าอาวาสที่มีภาวะผู้นำที่ดีจะสามารถป้องกันปัญหาที่อาจกระทบภาพลักษณ์ของศาสนาและช่วยธำรงรักษาความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2538). *คู่มือการบริหารศึกษาคณะสงฆ์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- กวี วงศ์พุ่ม. (2536). *ภาวะผู้นำ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เสริมวิชาชีพบัญชี.
- กิติ ตย์คานนท์. (2543). *เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: เพลออักษร.
- จิตติมา อัครธิตินพงศ์. (2557). *การพัฒนาองค์การ*. พระนครศรีอยุธยา: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- บวรศักดิ์ อูวรรณโณ และคณะ. (2554). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี.กราฟฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด.
- บุญทัน ดอกโธสง. (2537). *การจัดองค์การ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). *พุทธวิธีในการบริหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2545). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *ภาวะผู้นำความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2534). *ทศวรรษธรรมทัศน์พระไตรปิฎก*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี). (2540). *คนสำราญงานสำเร็จ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- พัฒน์ บุญยรัตนพันธ์. (2560). *การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2560). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก.

สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. (2544). *วิสัยทัศน์ขุนคลัง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ.

สมชาย ศรีวิรัตน์. (2560). *การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น : แนวคิด หลักการพัฒนา และการดำเนินงานพัฒนาชุมชน* [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/549133>

สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ). (2543). *การดำรงตน*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท แกรนด์กราฟจำกัด.

สมศักดิ์ ศรีสนตีสุข. (2525). *สังคมไทยแนวทางการวิจัยและพัฒนา*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

Robert Tannenbaum et al. (1961). *Leadership and Organization*. New York: McGraw Hill. Book.

Ordway Teed. (1970). *The Art of Leadership*. New York: McGraw Hill Book.

David j. Campbell. (1997). *Organizations and the Business Environment*. Oxford: Butterworth Heinemann.

